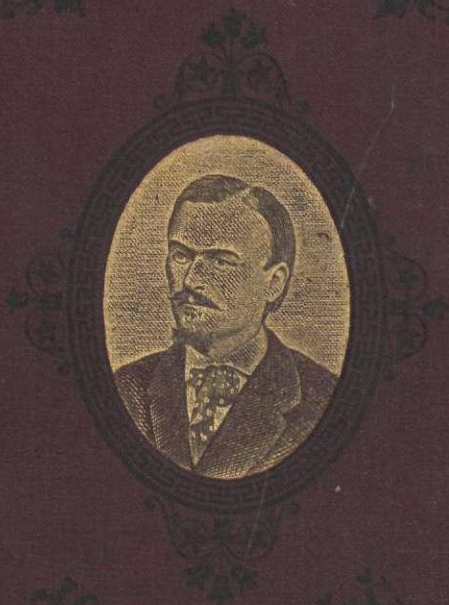

II,
C, 32523
d

JOSEF JURČIČ

32523, II, C, d.

JOSIPA JURČIČA

ZBRANI SPISI.

ZALOŽILA IN NA SVETLO DALA
„NARODNA TISKARNA“.

UREDIL
FR. LEVEC.

VIII. ZVEZEK:
PRIPOVEDNI SPISI.

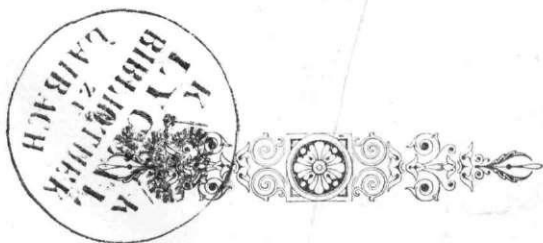
V LJUBLJANI, 1889.

NATISNILA „NARODNA TISKARNA.“

JURČIČEVH
ZBRANIH SPISOV VIII. ZVEZEK.

PRIPOVEDNI SPISI.

VSEBINA: CVET in SAD. — BELA RUTA, BEL DENAR.

V LJUBLJANI, 1889.

ZALOŽILA IN NATISNILA „NARODNA TISKARNA“.

Ymv. It. 030018757

KAZALO.

I. Cvet in sad. Izviren roman. („Slovenska knjižnica“, 1877.)	9
II. Bela ruta, bel denar. Povest. („Slovenski Narod“, 1874.)	251

I.

Cvet in sad.

Izviren roman.

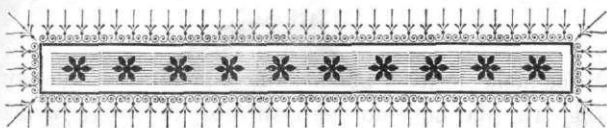
(»Slovenska knjižnica«, 1877.)

(M l a d o s t .)

Ne zmísli, de dih pèrve sàp'ce bóde
Odnéssel tó, kar mísli sò stvarile,
Pozábi kòj nesréc prěstáníh škóde,
In rán, ki sò se kómej zacelile,
Doklèr, de smò brez dnà polnili sóde,
'Zučé nas v stárših létih časov síle.

P r e š é r e n .

Prvo poglavje.

Komtesa.

Ge se uže prvi oddelek naše povesti začenja z aristokratskim naslovom in se takoj od kraja suče krog tistih boljših hiš, katerim ljudstvo po krivem pravi gradovi; če se vrtí okoli ljudij, ki so bili do zadnjega časa največ sovražniki národnega našega prizadevanja: upamo, da nas ne bode nihče dolžil nì torističnih in fevdalnih mislij, niti da nimamo poštenega demokratizma in rodoljubja. Upamo to tolikanj trdneje, ker nismo namenjeni blagovoljnega bralca tirati po soparnih visocih sobanah, nì po préšestnih plesih, temveč ga peljemo v prosto, menj spáčeno prirodo človeškega življenja — vèn na kméte. — In če edni trdijo, da ima vsak pisalec nehvaležno nalogo, kateri le nizko seza in hoče iz dejanja in nehanja prostega prirodnega človeka razpletati večno uganko človeškega srca in duševnega bitja, edni pak zopet menijo, da sta le pri izobražencih um in srce toliko razvita, da se utegne preiskovalec in pripove-

dovalec dela lotiti s srečnejšim uspehom — obétamo précej tu, da bomo izkušali oba ta kroga v malo pohlevno podobo zediniti, kakor bode bralec videl, če z dobrotno prizanašljivostjo hodi za nami. Sicer pa se moramo očito izpovedati, da mi zasebno ne vérujemo niti prvi, niti drugi omenjenih mislij, temveč prepričani smo, da smo si vsi ljudjé v prvotnem ednaki: povsod tisto nepopisano in nepopisno, nerazumljeno in nerazumno človeško srce z vročo svojo ljubeznijo in neznanskim sovraštvom, burnim veseljem — in težečo žalostjo, tihim mirom in viharo strastjo. Razloček v življenji seza pač v srce, budí dušo, uči človeka misliti, izpreminja ga v obliki, v bistvu — nikdar.

Gosposko selišče Z a b r e z j e stoji na samoti. Proti jugu je nekaj planjave, zabréško polje, po katerem se vije v čudnih kačjih ovinkih bela proga, okrajna cesta, ki drži mimo Zabrezja na edno stran proti véliki cesti, na drugo v sosedno vas, uro hodá. Tam konec polja na južni stráni stoji na ravnini gozdič belih redkih bréz, katere, podobne starim devicam, tožno povešajo šibke svoje veje, kakor bi se skrivaj jokale, da so ostale zapuščene samíce sredi polja. Na zahodu, kjer svet nekoliko visi proti selišču, rase takoj za vrtom gosta práprot mej pritlikavimi brinjevimi grmi tjakaj do porastene smrekove gore, katera, kakor tam brézje, tudi na to stran zapira daljni pogled. Samó na severno stran, kjer po strmem klanci rastó stare bukve notri do zabréškega poslopja, odpira se svet

daleč po dolini, kjer stojé raztrošene posamezne hiše in vasi z belimi cerkvicami.

Samotna naselba Zabrezje je podolgasta hiša z ednim nadstropjem, zarjavelega ozidja, starega dela. Ogli so po čudnem starodavnem ukusu z modro barvo prevlečeni, póludrugi čevelj na široko, in na zidu, ki je proti cesti obrnen, naslikal je Bog vé kdaj umrli umetnik s strahovitimi in vsemi barvami, kar jih premore božja mávrice, podobo Matere božje sedem žalostij zraven svetega Florijana, ki drží večjo golído v roci, nego je goreča hiša, katero poliva. Razven tega „grada“ vidi popotni človek še célo vrsto manjših in večjih poslopij na zapadni stráni, katera so póluzi dana, pólulesena, polu nekdanje stvarnosti, polu nove poprave.

Težko je nam, baš težko, ogniti se zapeljivi izkušnji, razsnovati tu v daljšem sestavku zgodovino selišča Zabrezja. Kajti prilika se nam tu ponuja najlepša in zgodovinskih virov ne pogrešamo. Dasi bi pa radi povedali, kako je za cesarja Maksimilijana I. pregnan vitez tu v divjini prvi jel zidati dom in zemljo obdelovati, kako je pozneje njegov rod nesrečno poginil, kako je njegovo domovje prišlo v tuje roke, najprej menihom, pozneje nekemu grofu in napósled denašnji posestnici, komtesi Ovsenekovi — a vse to bi nam ostrašilo čitatelja, kateri pričakuje zanimivejšega poročila iz sedanjosti od nas.

Na kameniti mizi pod velikanskim košatim orehom, ki je pred vežó zabréške hiše rastel uže čez sto let, stala je majhna skleda zraven večje družabnice. Po mizi je bil razgrnen bel prt od domačega platna, na prtú lesena žlica, pol hleba črnega kruha in nož na njem, ki ni bil posebno majhne, nì priročne oblike.

„Gospá, kosilo je napravljeno!“ vpila je precèj priletna ženska tjakaj za poslednji ogel hiše, kjer je bilo v skromni gredíci zasajeno razno cvetovje.

Toda nihče se na prvi poklic ni oglasil izza ogla.

„Gospá komtesa, kosilo bode mrzlo!“ vpije ženska drugič z neprijetnim glasom in si briše roke ob svoj ne ravno presnažni prt.

„Uže slišim!“ čuje se slaboten ženski glas in takoj za glasom pride iz gredíce ženska postava, ki počasi ob palici korači tjakaj do mize in do skled.

Bila je ta ženska nenavadno visoke in tenke rasti. Zgorenji del hrbtišča se je bil uže ukrívil, kakor velik vprašaj, tako da so se bile prsi uže popolnoma izgubile. Obraza je bila žena suhega; špičasti nos in ravno tak obradek sta veliko pripomogla, da so gubé po lici in po čelu prihajale še bolj na videz. Lasjé so bili sivi, kolikor se jih je videlo iz proste rute, v katero je bil obézan zgorenji del glave. Po vsem je bilo soditi, da je komtesa zeló stara. —

Séde k mizi, primakne si veliko skledo in žlico, potem pak stori počasen in vèlik križ božji. Če jed ni bila mrzla prej, morala se je ohladiti mej dolgo,

dolgo molitvijo, katero je molila s póluglasnim šepetanjem in z začasnimi globokimi vzdihljaji, sósebnó pri glavnih ali začetnih besedah.

Kosilo — ki ni bilo izvrstno, ne posebno ukusno, niti samó po sebi, niti po pripravi svoji — bilo je kmalu končano in za njim je prišla zopet dolga molitev, s sklenenimi rokami in z zbranim duhom.

„Barba!“ zakliče komtesa in se skrbno ogleda, ali ni kàj poškodovana mej jedjo obleka — od navadnega blagá in na videz precèj ponošena.

„Kaj ukazujete?“ vpraša Barba, pospravlja je posodo in ostanke.

„Prinesi mi bukve, potlej bodi tako dobra in pojdi v klet ter mi natoči vina z vodo.“

Barba, hišina, kuharica in prava gospodinja na Zabrezji, bila je uže precèj daleč iz tistih let, v katerih človek časih nima pameti, kakor rekajo stari ljudjé. Kar je ona ukazala, to je veljalo, če le stári gluhi hlapec Matijec ni ugovarjal. Dokler njega ni bilo v hišo — in to je bilo pred desetimi leti — bila je Barba vsemogočna. Kdor je hotel služiti na Zabrezji, ta je moral biti Barbi po godu; kdaj, kaj in kam je katero žito sejati, to je vedela ona in samó ona. Ko je pa prišel Matijec, izkusila je, kar je baje pred njo izkušalo uže več ženskih, da je moški duh in moška moč na svetu hujša od ženske. Dolgo sta se borila za vrhovno oblast; ta ni bil ónemu pokoren: Matijec, ker je bil gluh in dostikrat ni slišal, kaj se mu veli,

ampak je delal po svoji modri glavi — Barba, ker ni hotela in je imela historično pravico za svojo stran. Ni dvojiti, da bi bil gotovo Matijec padel v tem bóji, ko bi bila Barba upotrebovala vse svoje orožje. Iz službe bi mu bila rekla komtesa po Barbinem nasvetu, da bi Matijec še ne bil slišal kdaj in zakaj. Ali če je bila Barba neusmiljena proti drugim ljudém, bila ni proti Matijcu. Ljudjé so govorili, da zató ne, ker sta si bila v starodavnem času „malo-takó,“ česar Barba tudi na stara leta ni nehvaležno pozabila, bodi Matijec gluh ali ne bodi. Tiho sta si tedaj napósled priznala vsak nekaj, in Matijec je gospodoval po polji, v hosti in pri živini, Barba pak v hiši, v gospodinjstvu in kar še ostaje. Morda nam ta dva oblastnika še drugje prideta na misel, zdaj se vrnemo h komtesi pod ôreh.

Barba ji prinese bukve in gré še po vino.

Komtesa odpre knjigo. Bila je: Tomaža Kempčana „Hoja za Kristom.“ Z naóčniki, kateri so bili veliki kot volovski jarem pred hlevom, kakor je poredni pastir nekdam trdil resnemu Matijcu, imela je zaznámenovano, doklej je čitala včerajšnji dan. Nateknila je le-te na konci nosa in čitala. Pri tem delu pak je migala z ustmi in zdaj pa zdaj povzdignila očí. Barba prinese pijače. Malo je je, toda za gospó menda dovolj, kajti po prvem požirku soditi, ni posebna pivka.

„Barba!“ — pravi gospá komtesa dekli — „za drevi zakôlji dvoje piščet, in še kàj napravi večerje. Prišel bode mlad gospod.“

Barba se prestraši. Dvoje piščet — Bog nas váruj! To je nekaj denarja in škoda velika za nje imetje, kajti do denašnjega dné je Barba kúretino največ prodajala za svoj žep. To ženíca pomisli in vpraša: „Ali ne bi bilo zadosti edno pišče?“

„Naj jih bo dvoje“ — pravi gospá. — „Moje sestre sin je in želim, da se mu postreže. Če človek pride s pota, mora se okrepčati. Napravi dvé.“

„Pa vender gospod več časa pri nas ne ostane?“ vpraša Barba.

„Ostane pri nas.“

„Joj, pomagaj“ — pravi kuharica, „kaj mu bomo dajali! Z nami ne bode hotel jesti, mesá pa nimamo.“

„Mesá nimamo, dà, res je, prav praviš. — Pa čakaj, Barba, ali ne bi bilo dobro koga poslati k fari po mesá?“

„In po belega kruha,“ dostavi Barba. — „Denar, denar!“

„Res, tudi po kruh, prav govoriš,“ reče gospá, vstane izza mize in gré v hišo po denar.

Stara komtesa je stanovala in spala v sobi iz veže na levo, družinski izbi nasproti. Ta soba je bila po notranji svoji opravi celó nasprotna zunanji obliki sêla Zabrezja in nje lastnice sáme. Bila je lepo poslikana in pohištvo je bilo umetnega in ukusnega dela,

kakor se nahaja le v bogatejših hišah takoimenovanih višjih stanov. Po stenah je viselo nekaj slik, največ reči iz svetih zgodeb predočujočih, katerim bi pač tudi zvédenec ne bil mogel ničesa očitati.

Stara gospá odpre predal svetle omare, našteje Barbi nekaj srebernine, potem pak se zopet vrne k svoji knjigi. Barbi se je kaj čudno zdelo, kako je to, da komtesa denès rada denarje daje, ker čeravno je vedela, da za kacega ubožca ali za kako cerkveno potrebo rada odpre mošnjo, bilo ji je vender tudi znano, da je komtesa, kar se tiče dóma, časih ne dosti menj nego skopa.

Drugo poglavje.

Sestrin sin.

Po mali cesti, ki je držala proti Zabrezju, drdral je pred mrakom tistega dné voziček, na katerem je sedel mlad gospod in se skrbno in radovedno ogledaval po lepi okolici — zdaj na to, zdaj na óno stran. Spredaj je sedel starikav voznik z dolgim bičem v roci, kateri je večkrat zavihtel, da bi udaril po lepem rejenem kónji. Toda, če ga je zdaj in zdaj res udaril, bil je udarec le legak, samó položil je skoro bič nánj, da ga je opomnil, naj dirja še bolj.

„Ali je to Zabrezje?“ vpraša mladenič in se malo upogne naprej.

„Hi!“ rekel je voznik in rahlo udaril — ne po kónji, ampak po komátu.

Gospod se domisli, da je voznik gluh, prime ga za ramo in ponavlja glasneje vprašanje svoje.

„Dober konj je, dober, jaz ga imam rajši od sirca. Pa tudi teče kakor vrana na nebu,“ odgovarja

Matijec, misleč, da gospod hvali konja. Šele ko poslednji s prstom pokaže selišče, kateremu sta se bližala, pokima voznik in pravi: „To, to! To je Zabrezje.“

Kmalu potem zavije voz s ceste na stranski pot in nekaj trenutkov pozneje obstoji pred gradom.

Matijec se spravi z voza, otepe najprej cestni prah s svoje zašite pražnje obleke in se obrne, da bi gospodu pomagal na tla. Pa ta je bil uže pred njim na nogah in je šel proti veži.

Imel je kacih štiriindvajset let in bil visoke postave. Obraza je bil tacega, kakeršnega srečavamo večkrat v življenji, in ki nas na prvi pogled ne veže, pa nam tudi zopern ni, ker nimamo ničesa grajati — tacega, ki nam prija šele potem, če najdemo, da ima lastnik tudi precēj razuma in srca.

Stara komtesa je stala na pragu. Ko je ugledala mladega možá, razsvetilo se ji je obličje, veselo je gledala čvrsto postavo in zdravo, rdečo barvo njegovega lica ter mu podala roko, katero je spoštljivo poljubil.

„Bog te vzprimi na Zabrezji in njega blagoslov pridi s teboj v hišo, Leon!“ — dejala je poljubivši ga na čelo in oba sta šla v nje sobo.

Sestra komtesina se je bila možíla, in, pozabivši grofovske svoje rodovine, vzela v zakon nekega višjega uradnika z navadnim neplemenitim imenom: Retelj.

S tem važnim korakom, storjenim samó iz vroče ljubezni, zamerila se je bila očetu svojemu tako, da jo je zavrzel in izbrisal iz števila svojih treh hčerâ in iz zapisnika dedičev svojega ne ravno velicega imetja. Iz tega zakona je bil Leon. Kmalu po smrti deda svojega je izgubil tudi svoje roditelje za vrstjo in edno svojih tet. Edina pomoč in zaslomba mu je bila od tega časa komtesa z Zabrezja, katera je skrbela zanj, kakor mati, in sicer toliko lože, ker je sama ostala stara devica in tako ni imela razven njega nobenega sorodnika. Uže mlad je prišel Leon v neko odgojilnico v deželnem stolnem mestu in potem, ko ni hotel pobožni teti izpolniti skrivne želje, da bi stopil v duhovenski stan, izšolal se je na višjem učilišči. Do denšnjega dné svoje tete ni videl nikdar. Poznal jo je samó iz pisem in kaj čuda, če je zdaj našel, da si je bil v domišljiji svoji ustvaril vso drugačo podobo o nji, kakor je bila v resnici. Bil je tedaj večkrat v zadregi, ko ga je vpraševala pobožna žena kmalu po prvem seznanji o rečeh, katerih ni pričakoval. Kmalu je spoznal, kaj se smé komtesi naravnost povedati, kaj ne.

„Pač menda nisi v mestu veliko hodil po plesih?“ vprašuje teta.

„Prav malo,“ odgovori Leon; pa rdečica, ki ga je lažno oblila, pričala je, da se ni tako zeló ogibal svetá.

„A venderle?“

„Nekoliko. Rekli so mi, da je dobro, če človek pozna svet . . .“

„Kolikor menj človek svetá pozná, tem lože umrje,“ reče komtesa. — „Upam, da si tudi redno opravljal sv. izpoved, kakor se dobremu kristijanu spodobi — večkrat v letu.“

Čeravno je bil Leon po vsem svojem prepričanju dober kristijan, vender tistega „večkrat v letu“ ni izpolnjeval. Nevarno in nepolitično se mu je pa zdelo v tem povedati resnico, in da si mu je bilo težko legati se, zdelo se mu je vender v tem hipu neogibno potrebno. Laž je bila kratka, samó besedica: „dà“, pa bila je vender laž, mladenič se je zardel. Sreča, da starka ni dobro videla.

„To je prav“ — rekla je. „Kajti nič bi ti ne pomagala vsa tvoja velika učenost, ko bi pozabil Bogá in svete cerkve. Jaz sem molila záte in vedela sem, da ostaneš dober in da bodeš materi svoji podoben. Tvoja mati, sestra moja, bila je dobrega srca in če jo je ljubezen do tvojega očeta zapeljala tako daleč, da je bila svojemu očetu nepokorna na stara njegova leta, to ji je Bog gotovo odpustil, ker je rada molila. Morda je tudi naš oče bil česa kriv v tem razporu, a mi ne smemo soditi. Molimo zánja oba in upajmo, da sta se spravila gôri nad nami, kjer neha vsak razloček in vsak razpor.“

Da se je razgovor tako zavel, to je bilo Leonu všeč, da si ga je obšla neka tožnost, ko je čul govoriti o roditeljih svojih. Očeta ni poznal skoro nič, le temno se je domišljjal ljubega možá, ki ga je pólutretje leto staro dete péstoval in ujčkal na kolenih. Šest let pak je bil star, ko so mu zakopali milo mater. Vesel je bil tedaj, da je mogel teto izpraševati natančneje o svojih starših. Komtesa mu je sicer razkladala in popisovala reči precèj na drobno, vender se je videlo, da se ogiblje nekaterih situvacij in dogodkov. Tudi o nje prešlosti bi bil rad kàj zvedel, kakor se je videlo iz nekaterih postranskih vprašanj, a komtesa se je ogibala tudi o sebi govoriti. Mislila je morda, da je Leon še premlad za take reči, ali da je bolje, če domač človek tega ali tacega ne vé, ali pa ni hotela buditi sáma sebi spominov, kateri so ji utegnili biti neprijetni in se niso skladali s sedanjim njenim mišljenjem. Ker znano je, da stari ljudjé, kakor tudi tisti, ki so se prenasitili uživanja na tem svetu, dobodo v poznejših letih neko mrzlejšo kri in ž njo drugo pamet, katera jim pripoveduje, kako neumno, ničemerno in minljivo je vse, kar mladino giblje, razburja in navdušuje.

Vse prvo nadstropje na zabréškem grádu je bilo prazno. Leon je imel tedaj stanovanj na izbiranje. Izvolil si je sobico na vzhodno-severnem oglu, kjer je bil lep razgled čez gozdati klanec, po dolini in po vinskih gorah, katere so jo v raztegnenem pásu

otočale na levi in zadnji stráni. Soba sama na sebi ni bila prijetna. Štiri gole bele stene in velika peč, precèj majhne duri in okorna, nekoliko previsoka okna, to so bile vse le dvojbene lepote. Vender je Barba, ki je gospodu nasvetovala drugo lepšo in večjo sobo na nasprotni stráni, takoj spoznala, da je ta gospod svojegláv. Morala je tedaj hlapcu pomagati gospodove reči le-sem znašati, preskrbovati potrebne omare za obleko in knjige itd. Sicer pa menda ne smemo zamolčati, da tej ženski ni bilo Bog vé kako po volji, da je še eden človek prišel pod streho, ki bo hotel zapovedovati, ki ne bode za nobeno nì poljsko, nì domače delo, temveč za samo potrato in škodo. Vender tega ni razodela živi duši kakor Matijcu, ko sta po večerji tako dolgo obsedela, da je šla vsa druga družina spat.

Predno se je naredila noč, uredil je bil Leon novo svoje stanovanje in razvrstil posebno skrbno knjige svoje male, toda izbrane knjižnice, prve tolažnice za bodoče dolgočasne dneve na samotnem Zabrezji.

Pri večerji je imel zopet dolg razgovor s teto komteso. Da si mu je semtertja prav malo ugajal, bil je zató dober, ker je iz njega popolnoma spoznal tetin značaj in njene misli, kar je bilo zanj gotovo potrebno.

Pozno je bilo, ko je šel spat.

Ko je Leon prvič ležal na novi postelji, zdelo se mu je, kakor bi se denašnji dan njegovo življenje

zavilo na drug pot, in ta pot se mu ni videl tako lep, kakor prej; domislil se je svojega dozdanjega neskrbnega življenja mej veselimi prijatelji in svojimi knjigami.

Ko je zaspal, prenesle so ga sanje daleč iz Zabrezja v stolno mesto, v tobakovega dima polno, glasno krčmo, mej tovariše, ki so okrog mize pri pijači sedé zabavali se, smeje se in dražeč se mej sabo.

Tretje poglavje.

Žagar.

Spalo je na Zabrezji vse. Le mlad hlapec je prišel tiho, prav tiho s svojega ležišča na sénu, ogrnil svojo luknjato kamižolo, ki je ležala pred konjskim hlevom na plugu ter se obrnil proti cesti, tam izpulil debel kòl iz meje in ga na rame dèl kakor za brambovca in zvestega prijatelja proti nasprotnikom, potem pa ubral pot pod nóge proti vási, kjer je stanovala njegova ljubica in mu za nocoj obljubila, da bode skozi omreženo okence nekaj besedij govorila ž njim.

Temna noč je ležala po bukovem gozdu in po dolini. Le posamezne luči so se videle iz daljave kakor kresnice. In tiho je bilo vse; pač, sova se je časih oglašala s svojim odurnim in nebabnim ukanjem po gozdu, in izpod klanca se je čulo šumenje po zadnjem dežji naraslega potoka in klopotanje urnega vretêna, ki je gonilo zabréško žago.

Žaga, poslopje leseno, bila je lastnina gospé komtese. V najemu jo je uže več let imel kacih štirideset let star mož, ki so mu kmetje okrog rekali Šépec, ker je imel edno nogo od kolena nizdolu leseno. Sicer pa je bil žagar krepke in velikanske rasti, širok čez pleča in gorjé mu ga je bilo, kogar je s sovražnim namenom dobil v svoje pestí, močne in trde kakor železne klešče. Široki in rdeči njegov obraz se je lahko imenoval lep in po njem ne bi bil móžu nihče zaupal štirideset let. Le kadar ga je jeza obsula in je s svojimi belimi zobmi zaškripal in zaškrtal in neznano čudno pogledal, bilo je marsikoga strah tega možá.

Žagar Šépec je ravno poslednjo desko iz naloženega bruna izrezal, vzel brlečo svetilnico v roke in šel zatvornico zapirat. Nocoj je bil menda posebno slabe volje, ker je klel in vedno govoril sam s seboj, ko je železnega mačka z vretêna izprožil in potem uprl se v žagarski leseni žleb ter ga po pravilih in postavah umetnosti svoje porinil na drugi konec.

Veljalo je zdaj drugo gòl navaliti pred žago. Prva na vrsti je bila precèj debela smreka. Žagar je šepal trikrat okoli nje s svojo svetilnico in jo dobro ogledal. Tri robate kletve so pričale, da se mu pretežka zdí, da bi jo zmagal san.

Poslopje na žagi je imelo razven potrebne priprave samó streho, tako da je bilo na tri strani odprto, z edno na vodo, z drugo v hosto. Na ednem

konci pak je bila nizka lesena hišica, njegovo stanovanje. Tjakaj se zdaj obrne, odpre okajene črne duri in zavpije v temno izbo: „Vèn pridita, obé! Ni, da bi morali spati, jaz bi se pa sam ubijal! Dolg jezik bi marsikdo imel, jaz pa delal.“

„Kaj pa je?“ vpraša ženski glas iz izbe.

„Jaz pravim, da vèn pojdita, Vi in Cilja; bode te uže videli, kaj je. Vrag vzemi take ljudi“, huđuje se mož in se zopet vrne k deblu. Potehta je na vsacem konci, nabere nekaj kolov in jame zopet rentaćiti na bábnici.

Takoj potem pride vèn stara ženica in ž njo mlada deklica kacih trinajst let, obé samó na pol oblečeni.

„Kaj je pa treba kleti in greh delati? Ali bi naju ne mogel poklicati z lepo besedo“, reče stara mati, vidé, da se sin z deblom upira.

„Nisem Vas klical, da bi jezik brusili. Pomagajte, če hočete; če ne, pa pojdita in spita, da bosta segnili, še obé vkupe“, odgovori žagar. Stara žena in deklica sta se spravili na drobnejši konec bruna, Šépec pak je s kolom prevagoval debelejši. Bil je močnejši, kakor ónidve obé vkupe, njegov del je šel dobro naprej, ženski pa nista zmagali dela, da si sta napenjali vse svoje človeške moči.

„Vrag vaju! Genite se no, mati, genite! Drvena reč in nerodna!“ Rekši se sam bolj v sredi upre in

ropotaje se smreka preválí in dobro pade na žágišče. Kar je bilo še treba, uravná sam.

„Nič več vaju ni treba, le izgubita se.“

Hči je šla v izbo nazaj, stara mati pak je sédla na skládanico desák, uprla komolec v kolena in obraz zakrila v dlani. Tako je sedela precèj dolgo. Sin je tačas zopet vodo odprl in žaga je urno tekala gôri in dôli. Bilo je precèj hladno, mrzla sapa je vlekla. Vender starka ni mislila, da bi šla v gorko izbo, sedela je tiho in se ni genila.

„Zdaj Vas ni treba, kaj zmrzujete in bolščíte? Svoje roke ste menda uže vender videli in ni Vam jih treba na oči držati“, zamrmrá sin. Zdaj se starka ni mogla več vzdržati, začela je glasno jokati in rekla:

„Le zmerjaj me in réži náme! Dolgo ne boš, kmalu me bo Bog rešil in k sebi poklical. Če bi bilo prej, rajša bi videla; samó za Ciljo, tvojo hčer, skrbi me noč in dan. Še drva boš na nji sekal, kadar mene ne bode. Nobenega človeka ne bode imela, tako boš ž njo ravnal, kakor z menoj.“

„To se vé, da se Vam prava krivica godí,“ reče sin, toda malo pohlevneje, máterine solze so imele tudi zánj nekaj močí.

„Godí se mi, godí! Na svetu ga ni človeka, ki bi se mu godilo huje. Bog vé in sveta Mati božja, da jaz nisem tako ravnala s svojimi starši. In vender Bog obeta v četrti zapovedi tacim otrokom, da se jim bo dobro godilo. Jaz ne vem, zakaj mene tako

kaznuje. On uže vé. — Nikoli ne govoriš lepe besede z menoj, temveč vselej me le z grdo oblajaš. Môlči, Bog ti ne bode sreče dal in uže zdaj vidiš, kako ti gré. Zakaj? Zató ker si Bogá pozabil in z menoj tako ravnaš.“

„Kdo vraga Vam kàj hoče? Ali Vas ne pustim na miru?“

„O, pustiš me, pustiš! Nikoli mi ničesa ne poveš, če te vprašam; kar zadereš se náme. Tega nisem zaslužila, Bog vé, da ne. Ko si bil ti še v zibeli in bolán, nisem spala po vse noči, vsake pol ure sem vstajala, pihala luč in skrbela záte. In potlej, ko si bil nogo zlomil in so ti jo odrezali in si toliko trpel, kdo ti je stregel noč in dan, kdo je zdravnika plačal, če ne jaz? Ko smo sem prišli in je bila še tvoja ranjca živa, bil si še, in dobro se nam je godilo. Zdaj pa je vse minilo in tak si, da te ni prebijati. Koliko sem uže jaz prejokala in molitve storila! Pa vse zastónj. Bog ti meni pomagaj!“

In zopet jo solze oblijó in glasno ihti.

Žagar ne reče ničesa; a poznalo se je na tem, kako je zabijal zagozdo mej zažagano smreko, da so ga máterine besede nekoliko genile. Kako bi bila mater potolažila edna sáma prijazna, ljubezniva beseda iz sinovih ust! Toda zunanja skorja je bila pretrda, ošabnost prevelika, da bi bil izdal, kar čuti. Mislil je, da bi bilo sramotno materi pokazati, da so mu

njene besede globlje segle; mislil je, da bi bila slabost, kar je bila njegova dolžnost. In molčal je.

„Dobro se nam je godilo od kraja. Zdaj pa ni več blagoslova božjega na žagi. Gospé komtesi si prej plačeval vsako leto naprej, zdaj si ji uže za pol-drugo leto dolžen najemnino. Žena je dobra, vender te vselej in zmerom ne bode čakala. Pognala te bode po svetu in potem ne kaže meni nì tebi družega, kakor vreča beraška in hoja od hiše do hiše. O moj Bog! kako mi je hudó, če pomislim, da bi bil vse lahko plačal, ko ne bi pijančeval in zapravljal.“

To je sina speklo. Kesal se je skoraj vselej, kadar je več denarja zapil, jezen je bil vselej, kadar se je tega domislil. Jezen je bil tudi zdaj, ko mu je mati to očitala. Srdito je vrgel leseno svoje kládivo ob tla in rekel: „To Vam nič mari! Če zapijam, zapijam svoje. Spat pojdite, meni ni nikogar treba, da bi mi gostolèl na ušesa.“

„Svoje zapijaš?“ povzame zopet mati. „Ali ne veš, da si dolžan? Ali ne vidiš, da deklè nima skoro česa obleči v nedeljo, da ji je treba jope, rute, péče in vsega? In da žita kmalu ne bomo imeli za edenkrat v málin dati? Pa vsega tega ti ni skrb, kadar pri vinu sediš in tisto bábo napajaš — o Bog mi grehe — tačas ti ni mari, da imaš hčer in mater domá.“

„Jaz pravim, da se mi poberite,“ kričí sin, kateremu je vest sáma očitala, in ki je jezo svojo izpustil nánj, kogar je ravno imel pred seboj.

„Ne grem ne!“ odgovorí ženska. „Od mene bo božji sodnik tudi tvojo dušo térjal. Opominjati te moram, vse ti moram povedati, ker sem uže začela. V nedeljo popóludne, kadar medvé s Ciljo ostajava pri krščanskem nauku, zbirajo se pri tebi igralci za denar in ti tudi igraš na kvarte. Zato te pošteni ljudjé čimdalje bolj črté in čimdalje menj dela imaš. In kaj še, križani Jezus, da bi bila prej umrla, predno sem to slišala! Ne zapravljaš zmerom s a m denarja, kakor bi ga preveč imel! Štirideset let si star, oženjen si uže bil, hčer imaš, imetja nobenega, pameten bi imel biti, pa — noriš! Noriš za óno grdo bábo v vási, ki se je družih naveličala in se tebi obesila, ki je povsod znana, da jo je Bog zapustil. Oče nebeški!“

To je bilo sinu preveč. Skočil je po konci, strahovito mater pogledal in z leseno zagozdo, ki jo je ravno v roci imel, zamahnil, morda — po nevedoma.

„Le udari, udari! Ubij me, samó poboljšaj se!“ dejala je žena. Žagar vrže zagozdo od sebe, zapre žago, prekobáli naglo nametane žáganice in izgine materi izpred očíj.

Kacih štirideset korakov je Šépec šel po stezi, ki je držala v vas, v krčmo. Mislil ni ničesa, tudi v krčmo iti ne; rojilo mu je po glavi; máterine besede so ga bodle v srce kakor trnje, stresoval je z glavo, kvišku pogledoval in klel.

Stoj, kaj je bilo to!? Zakaj Šépec zdajci obstane, zakaj se je ustrašil?

Le-sem od žage se je zaslišal ropot, kakor bi padla kaka deska. Pa ne samó to, tudi človeški krik se je slišal, kratek, obupen, skozi ušesa zvenječ. To je bil máterin krik. Kaj se ji je zgodilo?

Vso svojo jezo pozabivši, tekkel je žagar nazaj, kar je mogla lesena noga meseno dohajati.

Na žagi je bila tema, ob svetilnico se je Šépec izpoteknil, bila je ugasnena. Postane in posluša. Nič se ni genilo.

„Mati!“ zakliče.

Nihče ne odgovori. Odpre duri in stopi naglo v izbo; potiplje na postelj. Hči njegova je ležala tam in spala trdno; matere ni bilo. Strašna misel ga obide, da je morda mati sáma v vodo skočila, v jéz, kjer je bila globoka, in to zarad njega. Luč je napravljaj, ali delal je prehlavno, večkrat je zastonj kresal in v ogenj pihal, predno je imel svečavo v roci.

Z lučjo iz izbe stopivši je brž izprevidel, kaj je. Tla na žagi so bila narejena od végastih desák, izmej katerih je bila edna zlomljena, tako da se ni smelo stopiti nánjo, druge so se dale razmikati, ker so bile le redko razmetane. Stara mati je svetilnico ugasnila in v tistem trenutku pozabila, kod se smé hoditi, kod ne. Tako se je pod njo ulomilo in padla je pod žago, več čevljev globoko, kjer so ležale debele skale.

Šépec posveti dôli v luknjo, vidi mater ležati, oglasi se mu pa ne. Hitro spustí dôli lestvo. Ker s

svojo leseno petó ni mogel po lestvi, pomagal si je s koleni in kmalu prinesel staro mater na rami. Zavedala se ni nič. Tresel se je, ko jo je v izbo nesel in mislil, da je mrtva.

„Cilja, vstani, Cilja!“ kliče Šépec svojo hčer.

Deklica plane po konci in zakričí, ko vidi ljubo staro bábito krvavo in v nesvesti.

„Vode, vode daj, deklè, in môli!“ prosi žagar.

Da si se je deklica vsa tresla in ni vedela, kje je in kaj je, prinesla je vode, móčila staro mater in molila na glas. In tudi oče, katerega uže dolgo ni slišala moliti, molil je zdaj ž njo vred in klical mater.

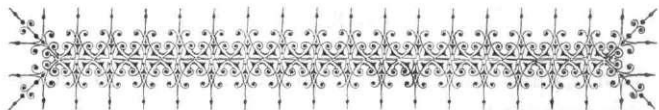
Stara žena je napósled odprla oči. Videla je, da je sinu v naróčaji, da ji prijazno ponuja piti, in pila je vode. Slišala je, da jo vpraša prijazno, če ne sočutno, kako ji je, kaj jo bolí, kam se je pobila, kaj bi rada in odgovorila je: „Dobro bode, nič hudega ni.“ In res je bilo kmalu bolje, tako da je na postelji sédla.

Zdaj je šel Šépec vèn, odprl zatvornico in zopet začel žagati. Deklica in stara mati sta samí ostali v izbi. Večkrat pak se je stari zdelo, kakor bi se tiho in skrivaj duri majhno odslonile in bi kdo noter gledal, kaj dela. In solza je pritekla stari majki po lici, solza veselja, kajti mislila je: „Saj ima vender še dobro srce, moj sin! Kako mi je stregel, kako

skrbí záme! Ni napačen človek, le ljudjé so ga takega naredili.“

Kako malo je treba marsikomu, da se mu utolaži bridka žalost, ali da se mu izpreobrne v veselje: temu prijazna beseda, ónemu nekaj kapljic vina, temu malo puhlega počesčenja, ónemu malo od cunj narejenega popirja, ki se mu pravi denar. In vender toliko je žalosti in toge po tem svetu!

Četrto poglavje.

Dobri nameni.

Pepo je vstajalo drugo jutro solnce v vzhodu, kakor bi obetalo srečo vsem ljudém in stvarém po daljni božji zemlji, kakor bi se veselilo svojih zemeljskih otrók, od berača, ki je vstal s svoje postelje na listji, kjer je spal s psom v továrištvu, do bogatega meščana, kateremu je skozi veliko okno sijalo na mehke blazine.

Kako ne bi bilo veselo! Videlo je skesanega človeka, človeka, ki je imel dobre namene, lepe sklepe. Žagar Šépec je na vse zgodaj koračil po stezi proti Zabrezju. Šel je gospé komtese prosit, prosit, da bi ga še nekaj časa za dolg čakala; po poti pak je premišljal svoje življenje, rotil se je, da ne bode več pijančeval, da bode pridno delal, da si bode vsako misel na drugo ženitev iz glave izbil, da ne bo s svojo izvoljenko več govoril, da bode z materjo in hčerjo lepo ravnal. O nameni, koliko je vas mej nami storjenih, koliko pozabljenih!

Komtesa je pod orehom svojo jutranjo dolgo molitev opravljala, ko je stopil Šépec prédnjo, klobuk pod pázduho in potuhneno upognen. „Gospá žlahtna!“ začne žagar, toda komtesa se ni dala motiti v molitvi. Leon, ki je okoli poslopja ogledoval to in óno nove svoje domačije, prišel je ravno izza ogla. Nánj je komtesa pokazala in rekla Šépcu: „Onemu gospodu povej, česa bi rad.“

Leon je to slišal in počakal možá z leseno nogo. Žagarja pak je mrzel pot izpreletel po hrbtu. Nikdar še ni slišal, da je kakov gospodar na Zabrezji. „Gotovo je hud, gotovo ni tako dober, kakor stara komtesa, ta me ne bode čakal, pognal me bode z žage, če mu brž ne plačam.“ Ta misel ga tako obsede, da ni mogel izpregovoriti besedice, ko je stal pred Leonom. Šele ko ga je ta prijazno vprašal, česa bi rad, reče na pol tiho: „Gospod žlahtni, jaz sem Vam dolžen.“

„Meni?“ vpraša gospod.

„Gospá pravijo, da je vse edno, njim ali Vam, menda. Jaz imam Vašo žago tu doli pod klancem v najem, pa — — plačal še nisem, in — prosim, da bi — —“

„Še počakali, ne?“

Žagar pokima in pogleda v tla.

„Kako dolgo?“

Šépec dobí malo poguma, pogleda kvišku in reče: „Samó šest tednov še.“

„Ali boste pa mogli plačati v šestih tednih?“

„O, hočem izkušati. Ljudje so mi še nekaj dolžni, potérjal bodem. In pogorelci v Mali vási mi bodo dali zaslužka.“

„Podaljšajte si ròk. Šest tednov je malo. Recite več, pol leta, samó mož-beseda ostanite. Edno leto Vas bomo čakali, ali je dovolj edno leto?“

Šépec pokima, lice se mu razjasni, pristopi, da bi gospodu roko poljubil. Toda smehlja se mu ta odmakne in pravi: „Pridem pogledat, kako delate in kakóva je žaga.“

V mestu vzrejen, Leon ni dobro poznal slovenskega kmeta. Bilo mu je tedaj veselje govoriti z možem, opazovati njegovo boječe vedenje in izvirno stavljane in izgovarjane besede. Izpraševal ga je marsikaj, kako je to, da ima leseno nogo, če lahko hodi in dela ž njo, če ima kaj družine itd.

Prav zadovoljen sam s seboj je šel torej Šépec z Zabrezja. Edno leto! Za vse leto je bila vélika skrb odložena!

Ali podoben je Šépec tistemu hlapcu v sv. evangeliji, kateremu je bil odpuščen velik dolg, on pak je svoje male dolgé neusmiljeno poterjaval. Mej potem začne namreč žagar številiti, koliko mu je ta, koliko óni na dolgu za zrezane deske; eden mu ima dati pol-drug goldinar, eden dva; eden petnajst, eden nekaj menj grošev. „Vsi morajo plačati!“

In ko tako premišlja, zašegetá ga v goltanci nekaj tacega, kakor žeja, ali ne po vodi, ampak žeja

do vina, cekinastega sladkega vina, kakor je védel zánje doli v vási v prvi krčmi. Obstane, izvleče mošnjico iz žepa, in prešteje. Bilo je še nekaj okroglega v nji. Samó eden maselček bi ga pil. To bi se hitro zgodilo in nihče ne bi védel. Materi bi dejal, da je bil v grádu tako dolgo. — Pa ne, tega ne! Davi je za trdno sklenil, da ne bode več pil, nì vina nì žganja. Izkušnjava se mora premagati, namenov ne prelamljati. Le domóv na delo! — Pa — saj je vso noč delal nocoj, voda je z jeza močno potekla, naj se nabere; človek samó edenkrat živí, od mesá je, telesu mora nekaj privoščiti. Samó eden maselček denès, potlej ne več. Za denar ni sila, saj je dolg za vse leto odložen, hejo! In potérja lahko v vási gredoč, ne gré nalašč v krčmo. Popijemo še denès malo vina, naj se pes obesi, naj ves svet vrag pobere!

In Šépec krene proti cesti in po cesti — v krčmo.

Prva hiša v farni vási je bila krčma. Mlada žena je stala na prágu in z vabečim smehljanjem pozdravila Šépca, ker ta je bil eden najboljših pivcev, in taki so krčmarícam vselej po godu. Šépec je stopil v izbo, sédel za mizo, in takoj je bilo po prvem maselci. To ni bilo nič; komaj grlo se je zmočilo. Izkušnjava ga je obhajala, da bi še družega. A domóv se mu je mudilo, izvlekel je mošnjo in počasi naštel nekaj denarja, premišljal in — porinil prazno steklenico. Bil je drugi maselc. Ta prazen, napolnil se je tretji — naj se vrag obesi, kjer so trije, tam je

lahko četrti. In prišlo je veselje v glavo, in kdo ne bode pil v veselji? „Naj vse vrag vzame!“ pravi Šépec in pije. Proti mraku je bila glava nekamo težka, jezik se je zavaljeval. Šépec se nasloni na mizo in zaspi v miru in pokoji.

Noč je uže bila, ko se vzbudí. Več gostov je sedelo okrog mize. Vsi so ponudili Šépcu piti. Spodobilo se je, da je tudi on dal za poliček, da je vrnil. Tudi je bil malo bolán, glava ga je bolela, treba je bilo ozdraviti se, zbijati klin s klinom.

Pozno je bilo, ko je šel iz krčme, zadnji. Mošnja je bila prazna, a glava polna. Domóv ni hotel iti nocoj. Obrnil se je proti drugemu koncu vasí.

Tam je stala mala lesena bajta. Šépec potrka. Oglási se ženska od znotraj in mala vrata se odpró. Žagar tava po temi in pride v izbo. Luč se je naredila in videla se je precèj velika ženska, debeluhastega obličja, stara kacíh trideset let. Obraz, ki je bil še precèj čeden, pričal je po velicih ustnih, po nabranem čelu in neki čudni prikazni v nje nelepíh očeh, da je uže veliko živela in poznala skrb in strast.

Čarobno je obsevala užgana trska žensko postavo in žagarja, ki je sédel na klop in glavo povešal, ter stare stene lesene kočé, v vseh kotih polne cunj in razne šare.

„Kaj si pa prišel?“ — vpraša ženska osorno. — „Kadar si pijan, prideš, drugikrat ne; pojdi še zdaj kímat in drémat, kamor hočesh.“

Žagar vstane, zašépa, da bi skoraj padel, pa se zopet ujame s svojo leseno nogo. Potem pa v sredo stopi in pôje:

„Začela se je togotiti;
Tobaka ne boš smel kaditi.“

„Pojdi, spravi se!“ vpije ženska.

„Ali me nimaš nič rada, hudir! Jaz te bodem vzal, Mreta, za ženo vzal, naj pravijo, kar hočejo! Ali me nimaš prav nič rada?“

„Pijanec!“

„Tiho, tiho! — Nič pijan! — Kaj pijan, nič pijan!“

In hotel je žensko objeti. Pehnila ga je od sebe. Ne vemo, ali zató, ker je bil pijan, ali iz vestnosti in bogaboječesti. Ker drugi dve svojstvi nista bili znani pri nji, verjemimo, da samó zaradi tega, ker se je napil — brez nje. „Ne grem domóv, ne, tukaj ostanem pri tebi,“ pravi žagar. Toda ženska odpre duri in vrata, vrže gorečo luč na tla in jo pohodi, potem pa prime žagarja pod pázduho in ga vleče vèn rekoč: „Da bi te vsi — bomo videli, če pojdeš ali ne! Pijanca jaz ne maram, kadar boš trézev, pa pridi!“

In predno je žagar védel, kako in kaj, bil je na hladnem. Mislil je, da je šele prišel in zopet začel na okence trkati in vpiti: „Mreta, odprì, Mreta!“ Pa nihče ni odprl. Šépec se spustí ob vási proti dômu. Po poti pak se na svojo izvoljenko jezi ter ji v ob-

lake kriče daje taka imena, kakeršnih peró ne more zapisati na popir bele barve, barve nedolžnosti.

Da si lesenonog, trd in vina poln, hodil je žagar vender še dobro po sredi pota. Kadar se mu je posebno v glavi zavrtélo, postal je malo in potem zopet mahal dalje. Drugače je bilo, ko je prišel v hosto. Tam korenine rasó čez pot. Izpotakne se in pade. Vstati ne more, lesena noga je trda. Zadremlje in spí trd, srečen spanec brez divjih sanj, brez zavednosti, kakor ga spé otroci v zibeli, pravični ljudjé in mrtveci.

Peto poglavje.

Pobožne in navadne reči domá in v cerkvi.

Ljudjé pravijo, in verjemimo še mi, da ta svet stoji uže dolgo dolgo let. In veliko ljudstva je bilo pred nami na tem svetu, veliko ga je z nami. Vsi ti prednamci so kolikor toliko premišljali, naši vrstniki mislijo tudi mnogo. Menil bi tedaj človek po vsi pravici, da smo se vsi pobogali in zedinili v odgovoru na vprašanje, kaj je svet in življenje. Pa žal, da ni res! Edni pevajo in pravijo, da je dolina solz, ječa polna gnilobe; drugi zopet nasprotno pričajo, da je človek tu lehko srečen, če le hoče, da se mu vse smeje, da je vse življenje vesela komedija, katere poslednji akt — tega ne morejo tajiti — se končava s tragično — smrtjo. Zaupamo čestitemu bralcu, da je sam uže storil sodbo o tem predmetu, torej mu ne vrivamo svoje.

Leon in komtesa, teta njegova, bila sta, čeravno morda ne v poglavni reči, različnih mislij o tem, kakor smo uže malo opomnili. In bilo je to umevno. Lehka

mladost na prágu tega življenja in resna starost na prágu večnosti, to so razlike samé po sebi. Leon je pač to izprevidel takoj; ne brž stara teta. Kajti kakor se človeku na starost vrne neka otročjost, tako mu pride nekaj idealne razglednosti iz mladih let nazaj, sósebnó, če ga domišljija popušča in mu ginejo čustva burnih let in spomin posvetnega spoznanja in uživanja, če se je navadil daleč od hrupa živeč le v sebi iskati sveta in gledati v skrivnostno visočino nad seboj. Kakor mladenič v svojem optimizmu misli, da je vse dobro, vse lepo, kar vidi in kar ga čaka, tako starec časih ne umeje, zakaj drugi ljudjé ne mislijo takisto, kakor on.

Leon je bil našel v stari gradski ropotiji puško svojega deda. Da bi si kratil popoldánji čas, zahajal je časih v gozd, da si je bil s svojim ostarelim orožjem in brez vsake vaje hostnim prebivalcem, štirinogim in perotničastim, precèj malo nevaren. In vender to gospé teti ni bilo po volji. „Kako moreš kakor krščansk človek veselje imeti, nedolžne živálce po nepotrebem zalázovati?“ očitala mu je.

Ali mladost je nepoboljšljiva — še je hodil na lov.

Dobre četrť ure od Zabrezja je v samoti na hribu stala stara cerkvica iz predturških časov, posvečena svetemu Vidu. Strop je bil lesen, streha od starih trhlenih desák, stolpec nizek in dva zvoná ne veliko večja od doberšnih loncev. Vsako leto se je tu po edenkrat brala maša; poleti je opóludne zvonil angeljsko če-

ščenje, kdor je ravno prišel mimo, po zimi v snegu pak je sv. Vid, zapuščen od molilcev in ljudij, sam čakal pomladi. Tjakaj je hodila komtesa v gorkih popoludánjih poletnih dnevih molit. Tudi Leona je nekoč vabila s seboj. Toda žalostna je bila, ko je videla, da je bila njegova molitev sila kratka in da se je potlej bolj za to pečal, ogledovati starinska zidovja, dvojbene umetnosti v oltarji in razpokani strop. „Premalo moliš, Leon!“ rekla mu je mejpotoma proti dômu. Ali mladost je nepoboljšljiva, več ni šel ž njo k sv. Vidu molit.

Drugikrat je hotela vedeti, kaj čita. Leon je bil pustil knjigo pod orehom. Bil je Prešeren. Teta vzame knjigo in čita; da je to na svetu, tega ni vedela. Tudi Leon se je bil s tem pesnikom in z natančnejšim znanjem domačega jezika in njegovega malega slovstva seznanil šele na tujem, v družini svojih rojakov in tovarišev.

„Čemu bereš to?“ — dejala mu je teta. — „Ali je to potrebno? Ali se česa pametnega učiš iz tega? Pústi tako berilo! Tudi jaz sem nekdaj brala take reči za kratek čas in veselje. A verjemi mi, da več škodujejo, nego koristijo. Človeku ni potem nič mari za to, kar je vzveličalno in kar je za to življenje potrebno. Beri rajši poučne reči!“

„Jaz pa mislim, da je najbolje oboje. Kájti kdor bi hotel samó resnobne in koristne reči brati in učiti se jih, lepoznavske in prijetne umetnosti pa bi zametal

in zaničeval, ta ne bi delal po božji volji, nì po njegovem vzgledu. Bog ni samó žita na polji ustvaril in ni rasti dal samó jedilnim zeliščem, ampak tudi vijolici je dal življenje in roži “

„Tako? Prijetne umetnosti denašnji dan ime nujete to, kar je zapeljivo, da mlademu človeku um zmeša in ga ovara? Vijolica je nedolžna in ne smeš je primerjati tacim knjigam. Le edno je potrebno, da ohranimo dušo Bogú.“

„Teta komtesa je stara, nji gre čast, njena beseda naj velja, naj bo zadnja,“ mislil si je Leon in kakor bi bil rad ugovarjal, ni si upal. Da bi pa teti pokazal, da zna za silo še kàj družega čitati, vzel je drugi dan v nje knjižnici debele bukve v latinskem jeziku: „De civitate Dei“ in je čital, da ga je komtesa videla. Starka sicer ni vedela, kaj je tam notri pisano, kajti latinskega ni znala, pa vedela je, da je te bukve spisal sv. Avguštin. Zató je bila sáma vesela sebe in mladeniča.

Prišla je nedelja. Gluhi Matijec je dobil povelje, naj napreže oba konja in naj izvleče kočijo iz lôpe. Matijec je sicer mrmral in budó gledal in ni mogel razumeti, zakaj ne bi bil stari kolêselj, kakor za vselej, dober še za to nedeljo. Jezilo ga je pak zató, ker je moral v praznji svoji obleki pajčevine iz kočije, uže dolgo ne rabljene, snažiti in ometati. Barbi je potožil, drugemu si ni upal, ker le ona je imela srce, ki ga je razumelo. „Saj sem povedala, da bode tako!“ —

dejala je ta žena Matijcu skrivaj. — „Kar se kàj zmisli gospod in nas nobenega ne vpraša, ali je prav ali ni prav.“ Matijec, ki ni védel, kaj ona govori, odkima in gré zopet h konjem. Njegovo jezo sta še konja čutila ves pot do farne cerkve, ker večkrat je bič padal po hrbtu in drdral je voz, kakor božja strela. „Treba je, da te seznanim z gospodom fajmoštrom. On je učen in dober služabnik svete cerkve in vsega spoštovanja vreden“, pravi komtesa, ko sta stopila z voza. Hotel ali ne hotel, Leon je moral k župniku.

Ta gospod je bil majhen mož, post in pomanjkanje vsakdanjega kruha se mu nista poznala. Na hipohondriji bolan je bil osoren in zadíren proti svojim farmanom, ali dober pridigar in skrben za čast in lepoto hiše božje. Proti komtesi se je nosil pa posebno prijazno, kajti védel je bolje kakor marsikdo, da je komtesa žena po božji volji, prava kristijana, da nje desnica rada dáje, za kar levica ne zna, bodisi za farne ubožce ali za popravo kacega oltarja pri Mariji devici čistega spočetja.

Ko sta stopila v njegovo sobo, razgladile so se gubé po njegovem čelu in odzdravljaje na: „Hvaljen bodi“ pokloni se komtesi in kakor vprašujé pogleda Leona. Komtesa pové, da je to nje pokojne sestre sin, ki ostane na Zabrezji, in gospod župnik pravi: „Lepo, lepo, prav, prav! Zeló me veseli.“

Potem pa natakne naóčnike na nos, povzdigne tako preskrbene oči in premeri novo svojo ovčico. Menda

mu je bil Leon po godu, kajti kar je mož potem rekel, bilo je podobno frazi, ki jo imenujemo poklon, in se je nanašalo na neko ednakost v obrazih, katere v resnici ni bilo mej komteso in mladim nje sorodnikom.

Mislimo, da nam bode bralec hvaležen, če izpustimo daljni razgovor, ki se je plel o navadnih rečéh. Omenimo le, da je bil gospod župnik tako prijazen, da je po slovesi svoja gôsta do cerkve spremil in jima nekoliko povedal, o čém bode njegov kapelan denès pridigoval in kako zadovoljen je s tem pobožnim in pridnim pomočnikom v vinógradu Gospodovem. Leonu pak je še posebej pokazal, kod se pride na stranski kor, kjer se dobro vidi k oltarju in na prižnico in kamor navadno hodijo civilni ljudjé njegove fare.

Število teh „civilnih“ ljudij v fari ni bilo veliko, kakor je Leon izprevidel, ko je prišel na omenjeno mesto. Pekárja, štacunárja in vínskega dacarja prištevši, bilo jih ni več kakor dvajset moškega in ženskega spola. Večina mej njimi pa je imela precèj greha radodóvnosti na sebi, kajti ko je Leon prišel po stopnicah gôri, obrnilo se je veliko oči nánj, glave so se stikale in izpraševal je pekár dacarja, dacar sodnega adjunkta debelo ženo, kdo je to, tako, da je bilo mladega tujca skoro malo sram in je hitro sédel v zadnjo klop.

Ko so óni ogledovati nehali njega, začel je povračati on in je precèj naglo storil svojo sodbo. Ta je

bila sicer prav ostra, pa ne rečemo, da bi bila sploh krivična. Tam je davkar široko sedel in prepričan veljave svoje odpiral tobačnico, kakor bi hotel reči: „jaz, cesarski uradnik, vas imam vse okoli pod palcem.“ In za njim je bila žena, s čudnim neukusnim pokrivalom, glavo pobožno na desno stran drže, da bi se videl po nje misli lepi vrat in molitvene bukvice, z zlatim obrezkom in jeklom okovane, nemškega jezika, visoko pred seboj, da bi še soséda, nevedna pekaríca, vedela, da zna nemško čitati. „Filisterstvo in nič družčine!“ mislil je Leon.

Pa kmalu je nekoliko svoje ostre obsodbe sam pri sebi oporekel. Ugledal je bil namreč tam prav od spredaj v kotu dve gospodičini sedeti. Obrnjeni sta bili sicer obé od njega in se nista ozirali nì na stran nì nazaj, tako da obrazov ni mogel videti; ali po rásti in vsem soditi sta bili lahko obe mladi in lepi. Rad bi bil zvedel, kdo sta in od kod. A bil je neznan s svojim sosedom in meni nič tebi nič vprašati ga, ni se spodobilo.

Mej pridigo se je nagnila večja malo na stran in manjši svoji tovarišici nekaj povedala na uho. Leon je videl polovico lepega obraza. V tistem hipu je njegov sosed tobačnico odprl in tudi Leonu ponudil svojega duhana. Da si se mu ni dremalo in sicer tobaka za nos ni mogel trpeti, vzame vender nekaj tega prahú in se staremu gospodu zahvali. Le-temu se je to tako dobro zdelo, da je začel šepetaje poskušati raz-

govor, najprej kritikuje kapelana, kako pridiguje in kako bi moral, potem pripoveduje, da je vroč dan denès. Tako je Leon dobil priliko vprašati, kdo in čegavi sta óni deklici.

„S pošte sta“ — dejal je sosed. — „Ta na levi roki, mlajša, ki ima rmene lasé, ta je poštarjeva hči. Ta bo imela dote kacih 30,000, kadar pride nje dan. Ona na desni s črnimi lasmi, óna blede, ni domača. Od žlahte je, nima nič svojih ljudij in je uže več let na pošti.“

„Sirota torej, brez matere in očeta, kakor jaz,“ mislil si je Leon.

„Vi niste v tem kraji domá, ne zamerite, mladi gospod?“ vpraša óni, ki je zdaj, kakor za povračilo tudi hotel zvedeti, kako in kaj. Leon mu ob kratkem pové. „A-há!“ odgovorí mož zadovoljen.

A pridiga je bila končana in ž njo šepetanje.

Po maši so stali pred cerkvijo možjé kmetje v gručah, napravljali tobak in čakali, kaj bo od c. k. gosposke „na znanje dano,“ ker videli so, da se je birič posadil na visok zid in je šop popirja premetaval iz roke v roko. Mlajši moški svet pak se je bil prav spredaj postavil ter smeje se in grohotaje ogledoval mimogredoče deklice.

Na stráni je postal tudi Leon in si zažigal cigaro. Ni mu bilo mari poslušati, kaj kriči oznanovalec c. kr. kantonske gosposke v barbarskem jeziku o cesti, davkih

in rubéščini, čakal je le iz radovednosti, kakovšni sta óni dve deklici.

Kmalu sta prišli iz cerkve.

Nobene stvari menda niso večkrat dobri in slabi pisatelji popisavali nego lepo deklè. Vemo, da ima blagovoljni bralec sam kakšen dober popis ali pa — kar je še boljše — original pred očmi; zató prepuščamo njegovi domišljiji, da si po naznačenih črtah naslika dve lepi podobi in razločke mej njima.

Ne more se rêči, kateri bi bil dal Páris jábolko večje lepote, to je pa gotovo, da, ko bi bil Leon dobil tak siten opravek, potegnil bi se bil za večjo. Morda je bil uže po simpatiji podkupljen, ker je namreč védel, da je sirota brez staršev in bratov, kakor on, da pri sorodnih ljudéh uživa dobroto, kakor on.

Zdelo se mu je, ko sta šli mimo njega, da je malo z očmi trenila na stran in ga pogledala; tudi se mu je zdelo, da so te oči črne, lepe oči. In nekaj vesel je bil, ko sta se s komteso peljala proti dômu.

Mejpotoma je teto izpraševal, ali mej letom ona obiskuje katero družino, ali narobe. Komtesa je odgovorila, da je na svojo starost opustila vsakeršno svetno navado, da zdaj ona nikamor ne hodi in tudi druga sosedna gospôda malo malo dohajajo na Zabrezje. Leon je zvedel, da s poštarjem in njegovo družino niti natančneje znana ni.

„To je pač škoda!“ rekel je sam v sebi.

Šesto poglavje.

Kaj se utegne lovcu pripetiti.

Koli Zabrezja se je marsikaj izpremenilo prav v kratkem času. Ta in óna nesnaga in nemarnost se je odpravila, ker je mladi gospod tako hotel. Matijec je večkrat z glavo majal in Barba je skrivaj roke sklepala, ali ni se bilo pritožiti nikjer.

„Za Bóga svetega in križanega! Ali je ta natančen! Kaj sem pripovedovala, Matija, še od hiše naju požene!“ pravi ženica.

„Ka-áj?“ vpraša Matijec.

„Beračit pojdeva, beračit! Bog se ti mene usmili, človek je vender časih delati znal in kàj poskrbeti. Zdaj pa uže ne storim ničesa, stvárce ne, da bi bila temu gospodu po volji, ki je komaj iz pleníc izlezel. Včeraj sem si bila nanesla drv pred prag in brž je rekel, naj jih pospravim, da so napoti, da je grdo! Ti stvar vražja, kje si ti še bil, ko sem jaz imela drva pred vežjó! In stari plot mu ni prav, in trava ne smé rasti po grêdi, ampak pesek naj bode po potih! Kakor bi bil pesek mehkejši od trave!“

„Krava mu ni vseč?“ vpraša Matijec. — „Krava, ki sem jo jaz izbral in kupil? Naj jo gré pa sam kupovàt, sam. Največje vime je imela“ . . .

„Béži, béži! Ti si gluh in neumen. Kdo se méní o kravi? Jaz pravim: trava.“

„Nu, trava lepo rase po loki in v senožeti.“

Tako se nista mogla razumeti in razšla sta se.

Leon je večkrat sam v roko vzel žágico in rezílnik in kàj popravljal na vrtu ali v lôpi. Bilo mu je za kratek čas in veselje. In menimo, da pri lepi čitalki ne bo izgubil veljave, katero bi mu radi ohranili, če je tudi prijemal za dela, katera niso bila ravno zánj. Naj za obrambo omenimo samó to, da je celó ruski car Peter Véliki, ustanovitelj ruske velikosti, svoje dni ladije tesáril in baje celó — zobé drl, katerih dejanj zgodopisci s pohvalo omenjajo.

Tako je ednomerno prehajal teden za tednom prav v samotarskem življenji za živega in družčine potrebnega mladeniča. Veselil se je vselej nedelje. Pa bodisi, da je bil sam kriv, ali je nagajalo naključje, nikdar ni dobil prilike, da bi se seznanil z deklicama ali s poštarjem.

Soparno je bilo neko popóldne, ko je Leon vzel puško, poklical psa in skrivaj, da ne bi ga teta komtesa videla, na drugi stráni za poslopji odšel v hosto. Ni védel, kaj bi počel, tudi zajca se mu ni ljubilo čakati. Šel je dalje in dalje po hosti, tako, da napósled ni pràv védel, kje je in v čegavi lastnini.

Pred njim je bila globoka, podolgasta dolina. Onikraj so bila tla bolj skalnata in le redke grmičaste búkvice so rasle mej mladim smrečjem. Solnce se je uže precèj na zahod pomeknilo in prijetna sapa je začela razpihavati sopar in šumeti po zelenem perji starih búkev nad njim. Oglašala se je kúkavica od daleč in druge ptice so veselo čvrléle okoli in okoli. Onikraj doline se je slišalo žvenkljanje kravjih in kozjih zvoncev in zdaj pa zdaj ukanje neskrbnega pastirja.

Leon séde na mahovje, položí puško ob sebi in obide ga nekov neznan čut sreče in zadovoljnosti. Saj je bilo vse okrog njega polno življenja; vse je dihalo veselje, in tudi njegova duša se je zlagala s prirodo, ki ga je objemala; tudi on se je veselil bitja svojega in ni poznal še grenkih skrbi, ki glojejo človeka, niti strastij, ki mu trgajo srce. Vse, kar ga je dozdej doletelo zléga, bilo je za trenutek hudó, pa premalo, da bi bilo želó zasadilo in strup pustilo v njem; prešlo je lahko, lahko bilo pozabljeno.

Kozji pastir, ónikraj doline na robu visoke skale stojèč, ugledal je lovca in kakor iz nagajivosti začel peti:

„Písana ptica
Lépo mi pôje,
V vejah skakljá.

Jaz sem pa lovec
Puško zavzdignil,
Vstrelil jo bom.

Kaj sem storila?
Saj sem ti pela
Pesmi lepé!“

In ta prosta pesem jasno in glasno s skale peta in od skal odmevajoča, zdela se je Leonu edna najlepših, kar jih je slišal kdaj. „Lepa je priroda, lepša in višja pak je nje krona, človek. In ako ji ostane zvest, ako se more ohraniti v soglasji ž njo, ima vse, ker ima mir.“ Tako je mislil. Videl je lepo gladko površino, na dno ni videl. Čeravno občuten za vse, kar povzdiguje in dela človeka resnično in edino srečnega, bil je vender še premlad, premalo sam in največ v prelehki družini, da bi bil globlje pogledal v rôve, po katerih se pretekajo vladajoče reke človeškega dejanja in nehanja. In kdo bi trdil, da ni bil srečnejši nego marsikdo, ki je v svoji in tuji nesreči, po svojem in družih premišljevanji dobil grenki dar spoznanja, in tega vender ne toliko, da bi se mu bila duša umirila, misli izčistile in bi prost vseh strastij in krivih razsodkov stal visoko nad tem mravljiščem, ki mu pravimo svet, in se mu smehljaj.

Mej raznovrstnimi mislimi, katere bode bralec posnel po tej kratki karakteristiki njegovega notranjega življenja, prešlo je bilo precèj časa, solnce se je bilo precèj na zahod preobrnilo in vender Leona še ni bila misel, da bi šel domóv. Njegov pes, ki je prej dosti dolgo ležal ne daleč od njega, izgubil se je bil nekam in počakati ga je hotel, da bi kàj izpodil ali prišel nazaj. Kmalu je čul lajanje, znamenje, da je na slédu, in stal je z napetim petelinom.

„He, gospod! Ali imate kako pravico tod hoditi s puško?“

Ko se Leon na ta ne posebno prijazen klic obrne, ugleda dva lovca. Prvi je bil v precèj čedni lovski obleki, z zelenim klobukom in dolgo rdečo brado, drugi pak je bil kmet. Najprej je menil Leon, da se tujec šali. Takoj pa je videl, da je resen, ko je kar molčé posegel po njegovi puški in dejal: „Prosim, dajte mi orožje svoje! Kogar jaz dobom na zemljišči svojega gospoda, ta mora za kazen iz rók dati, kar ima nevarnega za zajce in lisíce.“

„Ni bolj neslovečega na móži, kakor boječost,“ mislil si je Leon in zajedno sklenil, da ne dá svojega orožja kar tako brez brambe iz rók. Ker je bil precèj trden, potegne za cév in strga tujcu puško iz rók tako hitro, kakor jo je bil óni prijel.

„Jaz ne vem, kdo ste in kaj hočete pravo za pravo od mene? Jaz mislim, da stojim na svojem, ali če na svojem ne, vsaj na lastnini, ki spada pod Zabrezje. Če sem pa stopil čez mejo, stopil sem nevédoma, in puške ne boste imeli, dokler jo bodem mogel v rokah držati jaz. Svetujem Vama, da gresta svoj pot, jaz pojdem pa svoj. Pretépa nisem vesel, pa prej dobosta s kopítom po glavah, predno bosta imela puško.“

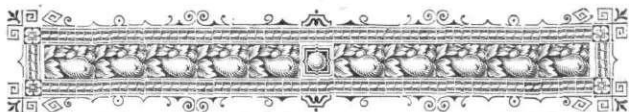
Ko je lovec slišal imenovati grad Zabrezje, bil je nekaj prijaznejši, in rekel je: „Ne zamerite, gospod! Prav nerad Vam jemljem puško. Vem, da ste samó

zašli čez mejo. Pa gospod Gôrec, poštar, ta mi je zapovedal, da morem vsakoga prijeti, kogar dobom na njegovem. Vem, ko bi bil on tu, ne bi Vam rekel nobene besede, ali jaz ne smem drugače. Prosim Vas, udajte se zlepa. Saj to ni nič, prav nič, nazaj jo boste dobili, kadar boste hoteli, samó da pónjo pridete ali pišete. Iz Zabrezja do pošte ni daleč.“

„Náte puško!“ pravi Leon, obrne se in odide proti dômu.

Da se je tako hitro premislil, ni bilo ravno zaradi logarjeve zgovornosti, temveč preštel je Leon reči drugače in bil prav vesel, da se je tako naredilo. Saj sta bili na pošti óni dve deklici, kateri je vsako nedeljo videl pri maši, s katerima se pa nikakor ni mogel seznaniti. Zdaj se mu je našla lepa prilika. Lehko je šel na pošto in imel je vzrok. Ta misel mu je bila prijetna in preudarjal je ves pot, kako bi se dalo napraviti, da bi se ta posel na pošti raztegnil toliko, da ne bi bil samó kratek popravek, ampak da bi potem lahko v hišo dohajal, kajti na Zabrezji se mu je jelo zdeti uže precèj dolg čas. Stara komtesa je bila zánj kàj slaba družčina, ker o večni molitvi in pobožnih knjigah ž njo govoriti ni bilo posebno po godu mladeniču, ki je bil preverjen, da je „veselega človeka Bog vesel.“

Sedmo poglavje.

Neža Rožmarinka.

Précej drugi dan se Leon nameni na pošto. Teta ga ni pogrešala, če ga vse dopóludne in popóludne ni bilo. Zatorej jo je malokdaj vprašal in ji malokdaj povedal, kam gré.

Bližnji pot je bil čez hribec mimo samotnega, zapuščenega sv. Vida.

Pri tej cerkvici so v nekdanjih časih pokopávali. Bil je nizek zid okrog in okrog, zdaj pa se je zvečine sesúl, in le s travo porastena gomila je pričala, kod je držalo obzidje. Le na južni stráni, kjer je bil zidič samó od kamena, ni mogel nì dež nì veter razmetati skládov, tako, da je bil ohranjen za dva sežnja na dolgo in dva komolca na visoko.

Tik tega zida je na tleh sedela naslonjena ženska čudne podobe. Bila je silo velika, stara čez petdeset let in čudno pisano oblečena. Zraven nje je stala košárna s polomljenim locánjem in v košárni je bilo veliko raznih cunj, vrhu njih pak šop kvart, kakor

ciganke prerokujejo nánje. Ruto je bila z glave potegnila, takó da so ji črni kratki lasjé mršavo viseli nekoliko po plečih in nekateri kodri po suhem, začrnelem lici. Okó je bilo svetlo in bodeče, usta je vedno nekako zategovala na levo stran; le kadar se je nasmijala, vzrasla so ji tako, da so rekali poredni ljudjé, da se hoče v ušesa ugrizniti. Tačas pak se je tudi pokazala vrsta velicih, belih zób.

Da si je solnce bilo prav vroče, sedela je ženska vender uže dolgo na mestu in vedno govorila sama s seboj, zdaj tiho, zdaj kričé. Polovica tega samogovora so bile kletve.

Ko je ugledala od daleč Leona, stresla je svojo grivo, vzela kvarte v roke, široko pomolila nogé od sebe ter začela, prebiraje kvarte, peti z visocim, precèj lepim glasom :

„Garváj-durdáj, dideldáj!
Na čelu je lišáj, lišáj!
Na belem lici
Sedita bradavíci,
Oj, dve bradavíci!“

„Vrag, to je lep človek“ — govórí ženska. — „Neža Rožmarinka, ta bi bil záte, primi ga, ta ne smé uiti. Garváj-durdáj! Lep človek, kakor hudič! Moj košek, kje je moj košek?“

Rekši popade košárno, vzravná velikansko svojo postavo po konci in se nastavi na pot.

„Kam greste, lepi mladi moj?“ vpraša Leona in ga nekako prežeče pogleda, da se ni védelo, ali je pogled bolj poželjiv, hudoben ali dobrovoljen.

Leon ni bil boječ in vender mu je bilo čudno, ko je stal tej blazni ženski nasproti. Videl jo je uže prej, vselej je bila pijana in posebno njemu zoperna.

Ogne se ji s pota in pravi: „Kaj ti mari, copernica, spravi se mi izpod nóg!“

„Jaz copernica? Neža Rožmarinka je poštena žena, lepa žena, prava žena. Vrag vé, da nisem copernica. Oče moj je bil lep mož, Rožmarin je bil mož, pa ti si še lepši, na mojo dušo, da si lepši!“

Leon je hotel iti dalje, ali Neža Rožmarinka stopi prédenj in mu ne dá naprej.

„Dàj roko, lepi mladi moj! Povedala ti bom, kaj te čaka. Dàj roko, Neža je prava žena, ona veliko vé.“

Mladenič ji dá nekaj drobiža, katerega Rožmarinka brez vse zahvale vrže v košárno.

„Ne pojdeš ne, lepi moj“ — pravi potem in zopet stopi prédenj, obe roki raztegnivši. — „Čakaj, da ti iz kvart srečo povem. Ravno tebi hočem povedati, in denès. Če ne bodeš poslušal, čuvaj se me . . .“

Konec stavka je bilo več kletev.

Leon je bil radoveden, kaj mu bode povedala divja žena; zató je postal. Rožmarinka séde na tla,

vzame kvarte in jih jame razméitati po travi v tri vrste. Potem jih nekaj časa ogleduje, ogleduje mladeniča in začne praviti: „Kvarta kaže in pravi, da ste bili v smrtni nevarnosti, ni dolgo tega . . .“

„Človek je vsak dan v smrtni nevarnosti, to ni nič, če boljšega ne véš.“

„Tiho! — Vi imate nekega človeka, ki mislite, da je prijatelj. Ta Vam je zaviden in bi Vas v žlici vode vtopil. — Bolní ste bili na smrt in kmalu boste zopet, pa bo vse dobro izteklo. Duhovnik je tukaj na kvarti, Vi bi bili kmalu duhovnik, pa précej tukaj je deklica. Zavoljo déklic niste duhovnik . . .“

Rožmarinka se začne smijati, da ni bilo nì konca nì kraja.

„Smrt, denar — ta dva sta vkupe, to pomeni, da boste kmalu mnogo podedovali. Otròk je tu zraven; to pomenja ljubezen, zakon in dolgo življenje.“

„Vse to lahko vsakomu poveš. Jaz bi bolje govoril iz kvart, kakor ti. Ti ne véš ničesa,“ pravi Leon in odide.

„Jaz sem Neža Rožmarinka,“ vpije baba za njim, pobere kvarte po tleh, spravi jih v košek mej cunje in gré zopet ob zidu sést, kjer je bila prej. Z glavo na rob zida naslonena, tako, da so črni kodri viseli čez vrhni kamen, gleda za Leonom in pôje svoj: „Garváj-durdáj!“ Ko je bil mladenič uže precèj daleč od nje, jame zopet govoriti sama s seboj.

„Kako je lep ta fant. Ko bi hotel umreti, ali ko bi ga kdo ubil, lepo bi bilo to kot vrag. Rada bi ga videla mrtvega. Škoda bi ga bilo pokopati, na mojo dušo, to bi bil lep mrtvec!“

V tem hipu ji od zadaj nekdo poseže v láse in kakor za zvonec trikrat udari z Nežino glavo ob kamenit rob. Da si jo je moralo tako trkanje boleti, vender ni dala nì najmanjšega glasú od sebe, temveč za trenutek je zatisnila očí, čudno zvila usta in takoj potem skočila na noge.

„Jaz ti bom uže pokazal, kaj se pravi dobremu človeku smrti želeti. Prej vrag vzame tebe, nego ónega gospoda.“

Te besede je govoril žagar Šépec na óni stráni nizkega zida.

Rožmarinka ga srdito pogleda, ne reče pa nobene besede. Šele ko Šépec odide po stezi za Leonom, vzdigne baba svojo veliko pest, trese grivato glavo in kričí: „Le počakaj, čakaj, ti krévlja! Snideva se, gorjé ti ga bode. Uže prav!“

„Ko bi prav ne bilo, pa te ne bi bil lasàl,“ oglasi se Šépec nazaj.

„Uže prav, krévlja, rogovíla! Gorjé ti ga bodi!“ vpije Neža in izgine s svojim koškò m za cerkvijo.

„Kaj bode neki sveti Vid rekel tej babi, ki kolne ravno pred njegovo cerkvijo,“ mislil je Šépec po poti.

Da si je imela Rožmarinka vsa ciganska svojstva nad seboj, vender ni bila ciganka. Vsakdo je védel, da je domá iz samotne kočé v sosedni vinski gôri, kjer je sestra nje, popolnoma pametna in navadna žena še ob tem času gospodínjila, čeravno blazne sestre svoje ni hotela poznati, kadar sta se srečali. Mej ljudmi ni bilo dognano, zakaj Rožmarinka — to ime si je dala sama — tako živí. Nekateri so trdili, da je blazna, drugi, manjši in pametnejši del, rekali so pa, da je le izprijena in malovredna.

Rožmarinka je strašno veliko pila, bodisi vina ali žganja, dobrega ali slabega. Ne samó, da so ji dajali ljudjé, ki so se je nevéšči bali kot védežne in uróčne ženske, zaslužila je veliko s svojim prerokovanjem na kvarte. Tako je bila skoro dan na dan pijana, in to ji je moralo nekoliko zmešati možjane in nenavadno predrugačiti nje govorjenje.

Vsakdo, kdor pozna prosto ljudstvo, vé, kako vkoreninjena je vera in vraža; le škoda, da prva poslednjih popolnoma iztrebiti ne more; časih jo celó pospešuje pri tacih, ki so slabo poučeni ali ki pouka ne umejo prav. Neža Rožmarinka je bila strah materam, ki so imele otročičke v zibeli, ali — male prasce v hlevu. Prve in druge so matere skrile, kadar je šla uróčnica Neža mimo hiše. In ko so otroci malo odrasli, strašili so jih, da jih bo Rožmarinka vzela v „košek“.

Tako je bila ta ženska povsod za strašilo tistim ki se dadó strašiti.

Vse to pak je bilo dobro za bábnico. Mnogo lože je dobivala, česar ji je bilo treba, nego vsak drugi postopač. Delala se je, kakor ne bi nobenega človeka poznala, zraven tega pa si je dobro pomnila, kaj se o tem in o tej govori, kakšen je, itd. To ji je pomoglo, da je lahko prerokovala, da je marsikomu časih povedala iz kvart, kar je mislil, da sam vé; da je večkrat kàj ugenila, kar se je potem res zgodilo. Tako je bila posebno mladeničem in deklicam pogodi, ki so jo, kakor v šali, radi vpraševali za „srečo“, na videz smijali se temu, kar jim je pravila za denar ali pijačo, v srci pa dostikrat trdno vérovali, da se bode tako zgodilo.

Mej tistimi, ki so bili nevéрни, bil je tudi žagar Šépec. Tega možá je pa tudi sovražila Neža uže od nekdej, kar ji je bil dokazal, da ona ne vé ničesar. Bila je ta stvar taka:

Šépec, ki je bil za silo tudi tesár in sodár, nabijal je jeseni premožnemu kmetu sóde pred hramom v vinógradu. Več mladih ljudij je bilo okrog njega in tudi Neža Rožmarinka je prerokovala za vrstjo vsem. Do Šépca prišedša, hotela je še njemu, on je pa trdil, da ne vé ničesar več o bodočnosti, nego sam. „Jaz celó vem, kaj ti zdaj misliš,“ pravi Rožmarinka. Šépec je ravno imel obroč napet, tako da je eden konec držal v roci, drugi mu je pa bil v prsi uprt. „Ali res véš,

kaj mislim?“ vpraša Šépec. „Res“, pravi Rožmarinka. V tistem hipu izpustí on eden konec napetega obroča, tako da bábnico udari ravno po zobéh. Kri ji je udarila, grozovito je jela kleti in tožiti; Šépec je pa mirno zavezoval obroč in smehljaje se dejal: „Saj si vedela, kaj mislim storiti, zakaj se nisi umeknila!“

Da si je hrômi mož naredil s tem nevarno sovražnico, tega mu ni bilo mari.

Osmo poglavje.

Prvo znanje.

Ne prav poludrugo uro od Zabrezja je pri véliki cesti pošta. Samotna, precèj velika in obširna hiša je sicer dobro četrť ure od bližnjega trga, vender bi bil lastník nje, gospod Gôrec, rajši imel izgubo, nego da bi bil dal iz rók častno cesarsko službo. Ljudjé v okolici se niso pečali mnogo s tujim svetom, zato je Gôrčeva pošta vzprejemala in oddajala le posamezna pisma, na primer, če je kak vojak svojim ljudém na vsake kvatre pisal, kako se mu hudó godí, ali pa če je župnik dobil vsako soboto kakov cerkven časopis. Še menjkrat se je naključilo, da bi bil kakšen popoten človek tod hodil in pošti dajal za vožnjo zaslužka.

Pa za vse to se gospodu poštarju ni bilo treba veliko meniti in se tudi v resnici ni menil. Imel je največjo kmetijo v okolici in dovolj veselja do nje. Pošta je bila za naméček, za čast in ime, kmetija pak je polnila mošnjo.

Žena mu je bila umrla, otrok ni imel več, kakor edno hčer. Tako je bilo razven družinčet na pošti samó čvetero glav: poštar, dve deklici, kateri iz cerkve poznamo, in mlad, boječ gospódek, nesrečen genij, ki je v kanceliji sedeval in čakal, če se pripetí, da kdo kàj prinese, ter užival lepo ime „ekspeditor“.

Ko je Leon prišel omenjenega popóludne do pošte, videti ni bilo nikjer nobene žive duše, razven velicega psa, ki je pred vežjó na solnci ležal in ugledavši tujca počasno vstal, trikrat debelo zalajal in mrmraje zopet légel. Tudi v veži ni bilo nikogar, da si je bilo odprtihi več vrat. Ni se znal kam obrniti. Napósled vender pride dekla mršavih làs in mu razloží, da ni gospoda domá, nì gospodičine Matilde, niti gospoda ekspeditorja.

„Samó Pavlina so gôri,“ reče ženska kazaje po stopnicah. — „Če hočete počakati, gospod bodo kmalu prišli, jaz menim, da niso šli daleč. Gospodičina Pavlina so samí, le pojdite gôri.“

Ko je Leon prišel vrhu stopnic, slišal je iz poslednje sobe brenkanje na klavir. Igralka je morala biti izurjena. Nje fantazije na instrumentu so mu bile tako všeč, da je nekaj časa poslušal.

Dvakrat je moral potrkati, da gà je slišala.

V sobo stopivši je stal pred deklico, katero je poznal uže iz cerkve. Oblečena je bila prosto, črni, gosti lasjé so bili ukusno brez umetnega lišpa nazaj

razčesani, okoli belega vratú je sedel nábor črnih korál in iz širokih rokávcev so se videle lepe okrogle lehtí.

Malo je osupnila, ko je nenádoma stopil v sobo nenavaden gòst. Prvi hip se je malo zardela, v lepíh črníh očéh je bilo brati začudenje, takoj pak se je povrnil ženskam v ednacíh situvacíjah navadni takt in z neko ljubeznívo, prírodno lehkoto je Leona, kátereга je po obrazu spoznala v tem trenutku, pozdravila, ponudila mu sedež in vprašala ga, s čím mu more postreči in kateri srečni vzroki so poštni híši naklonili čast, da jo obíšče. Zajedno mu je povedala, da gospoda strijca, kakor je ímenovala poštarja, v tem hipu ni pri dômu, da pa ima prítí vsak čas.

„A, uže vem, Vi ste tedaj tísti lovski tat?“ — pravi deklica, smejé se čez nekaj časa, ko jí Leon pové, zakaj je príšel pravo za pravo na pošto. — „Slišála sem sinočí o tem pregrešku; da pa ste ravno Vi takšen hudodejec, tega nisem védela. Mislila sem si tacega možá drugačnega, kakor ste Vi. Gotovo niste star grešník; tedaj je upanje, da se poboljšate.“

„Če človek po nevedoma pregreší, ni nevaren. Jaz bi bil še štel, da mi boste Vi pomogli opravičiti se pri gospodu poštarji, a vidim, da me ostreje sodíte, nego je sploh navada mehkím ženskím srcem.“

Ona se zopet zasméje. „No, da se ne uštejete, in da Vam ne upade dobra Vaša vera o našem spolu,

stopila bodem na Vašo stran, samó poboljšanje morate obljubiti. Obljuba je prva stopinja do storitve.“

„To pa iz srca rad obétam.“

„Vi ste še malo časa v našem kraju. Šele nekaj nedelj smo Vas videli v cerkvi. Kako Vam je tukaj po volji, če smém vprašati?“ reče deklica po neka-terih drugih vprašanjih.

„Sploh prav dobro,“ odgovorí Leon.

„Samó sploh? Tukaj ostane še jeden posebej ali sicer. Kaj imate ugovarjati proti posameznim rečém?“

„Jaz sem bil do poslednjega časa vaje n mest-nemu življenju. Na deželi mi je zdaj vse novo. Ta izprememba ima pač tudi svojo prijetnost, svoje ve-selje, vender se je človek časih prenasiti. Vsaj meni se časih zdí preednomerna, in prav rad se domišljam prešlosti. Tako mi je, zdaj in zdaj, res malo dolg čas.“

„Tako pa uže ne smete govoriti, če nečete, da bi Vas ne sodila napačno. Mlad človek, in dolg čas! To ne gré, to se ne veže. Meni ni nikdar dolg čas, če sem práv po ves dan sáma; in jaz sem tudi nekda-j stanovala v mestu.“

„Tedaj ste tako srečni, da imate boljšo nráv nego drugi ljudjé.“

„Ali si ne delamo nrávi in značaja najbolj sami?“

„Ne ugovarjam, gospodičina; čutim, da bi imel res nehvaležno nalogo in izpodkopano stálo, ko bi hotel zagovarjati dolgčas.“

„Uže prav“ — reče ona. — „Zdaj pa jaz poberem jábolko, ki ste je vrgli stráni, in ne strašim se celó, če potem mislite, da je v meni duh vednega nasprotovanja. Vi morda to besedo, o kateri govoriva, umevate drugače. Po tem takem bi bili hvale vredni. Lehko je, da kako določeno osebo pogrešamo blizu sebe in neko hrepenenje imenujemo dolgčas. Vidi se mi, da je pri Vas tako.“

Leon sicer ni opazil šegavo-porednega njenega pogleda pri teh besedah, umel je, kaj meni, in hitel je z večjo določnostjo, nego je bilo morda primerno, zatrjati, da ni tako. Ali mu je bilo kàj ležeče na tem, da ne bi deklica kàj tacega mislila, ali se je bil samó v razgovoru tako oživil, tega ne vem. Dejal je, da ne pogreša posebne družčine, ampak družčine sploh, da ni izbirčen itd. Komaj pak je to izustil, čutil je rdečico na lici, rekel je preveč, ali beseda je ušla, in čeravno napačna, nazaj se ni dala več poklicati. Pavlina ga je rešila iz te zadrege.

„Pridite večkrat k nam. To se vé, da dobre zabave Vam ne moremo napravljati, a veselje boste nam storili gotovo. In kar mi moremo, da Vam ugodimo, to Vam smem obljubiti v imeni vseh.“

Leon je ravno hotel nekaj odgovoriti, ko se odpró vrata in poštarjeva hči Matilda prihrumí v

sobo. „Pavla, ne véš kaj . . .“ Stavka ni končala, ugledavši Leona. Pavlina ji predstavi soseda. Domača hči je le boječe govorila nekaj besedij s tujim sosedom, potem pa šla iz sobe z izgovorom, da pokliče očeta. Res pride stari poštar, gospod Gôrec, takoj po tem gôri in razgovor se je začel o lovu, o kmetiji in vremeni in ednacijah dolgočasnostih. Sicer pak je opravičil poštar ravnanje svojega lovca proti Leonu in temu zajedno zagotavljal, da smé loviti in hoditi poséhdob po vsem njegovem zemljišči.

Ker so zaporedoma vsi trije, gospodar in deklici, ustavljali in silili mladega soseda, naj ostane čez póludne, imel je zlasti pri kosilu priliko razbrati zunanjo obliko in notranja svojstva poštnih prebivalcev.

Gospod Gôrec je bil čezpetdesetleten mož, majhen, debel. Rdeč, poln obraz, okroglo, golo obrádje z mesénim podvržkom je pričalo, da si privošči uživanja dóbrih darov, katerih mu je Bog obilo podelil, naj se jim pravi jélo ali pílo. Črne, goste obrvi nad malimi skritimi očmi so kazale jezonaglega gospoda, nasproti pak je zopet jámica pod usti manjšala osornost in strogost, razlito po vsi fizijonomiji. To se vé, da je Leon denès videl samó njegovo lepšo prijazno stran, o drugi stráni so védeli pripovedovati samí služabniki in sovražniki njegovi.

Njega hči Matilda, kacih sedemnajst let stara, ima obraz, podoben glavam, kakeršne je slikal rad

Rubens, rmene lasé, ki se vrhu lepega čela prijetno krivé, kakor majhni valovi na stoječi vôdi, pravilen nosek, mala usta in rdeče-belo lice; vse obličje pa okroglo, zrcalo nedolžne, vesele duše. Česar pa iz omenjenih Rubensovih slikarij ni bilo najti na nje obrazu tako popolnoma vpisanega, kar je umetnik s stvarno roko vdihnil podobam svojim, namreč tistih, rekel bi nevidnih potez, ki bolj mislim kakor istinitim črtam podobne, značijo neko vso podobo presevajočo duhovitost. Tega deklica ni imela.

Lože pak je opazovalec prisodil nje tovarišici Pavlini to sicer zunanjo in vender nematerijalno prednost, čeravno bi bil ta in óni dejal, da je menj lepa. Leonu, to se vé, zdelo se ni poslednje. Zvedel je mej razgovorom od nje sáme, da je osem let starejša od Matilde. Na prvi pogled ne bi bil tega verjel nihče; kdor pak ji je primerjal, kdor je mej poménki pazil na besede, ki jih je govorila ta in óna, videl je, koliko razlike je mej mišljenjem obéh in verjel je, da je edna starejša.

Gospod ekspeditor pak, ki sedí na spodnjem oglu pri mizi, on je malo starejši od Leona, pa ne mnogo. Suh mož je, srednje postave, čisto obrít, ima vedno naóčnike na nôsu, pridno jé in pije, pridno posluša, kaj se govóri in, kadar ga kdo kàj vpraša, kratko odgovarja z nerodnim jecljavim glasom. Sicer pak Leona časih pogleda po stráni, kakor ga ne bi bil vesel na pošti. Ima zanošeno črno suknjo na

sebi, za vratom rutico žive barve, lasjé pak mu uporno in ošabno štrlé kvišku. Gospod Kómplez — tako se pravi ekspeditorju iz rojstvenega lista — studiral je pet dolzih klasov na latinski šoli osem dolzih let. In ko poslednjega ni mogel premagati nì drugo leto ne, storil je skazo starim svojim in ker je bil prebojèč za vojaški stan, uslužil se je najprej k nekemu notarju, potem k poštarju za pisáča, in dobro se mu je godilo denašnji dan, da nikdar prej ne tako. Kómplez je bil sicer molčèč, neroden — ali kakor hudobno pravijo nekateri: neumen — v družbi, počasen pri delu, neveden, kadar je bilo treba kaj znati, toda imel je takisto lep košèk dobrih svojstev. Tako na primer je bil priden in potrpežljiv, s hudim in dobrim zadovoljen, rad se je dal zmerjati, in bil dober domoljub. Večkrat je pokazal, da ima dobro srce v sebi.

Pa da nam kdo ne očita, da smo Kómpleza vzeli v posebno varstvo, vračamo se k svojemu junaku. Ta je zraven gospodarja sedèl in imel veliko odgovarjati. Kajti gospod Gôrec je bil, čeravno c. k. poštni lastník, sila malo izobražen, kar se tiče svetá, njegovih razmer itd. Radovedno je tedaj izpraševal, kakšno je véliko cesarsko mesto, kakovšni so ljudjé tam, vélika poslopja, možjé pri vladi in ednake druge reči. Hudoval se je na ljudi, ki so visoko postavljeni in delajo cesarstvu dolgove, da davek rase od leta do leta itd.

Tako se je bil Leon takoj gospodarju tolikanj prikupil, da mu je večkrat ponavljal vabílo, naj se prav dostikrat glási na pošto, kar je mladenič rad obljubil.

„Vidim, da ste redke vrste lovski tat“ — pravi poštar — „zató smete še dalje hoditi, koder hočete, po mojem. Kadar bom jaz utegnil, pridružil se Vam bom prav rad, kajti še na stare dni se bom kàj učil od Vas, kakor vidim. Sicer sta moji dekleti obé učeni, sósebnó Pavlina, moje pokojne žene séstrina hči, pa Vi ji boste prekosili, kakor se mi vidi. Samó kar pravite o gospodarstvu, to ne vem, če Vam bode veljalo. Jaz ne vérujem, da bi se kmetija dala spraviti v bukve. Tukaj veljá le izkušnja, dve njívi nista ednaki, človek mora vsaki zemlji posebej védeti navado in svojstvo. Le tiho bodite, ničesar Vam ne vérujem. Kmetujem svojo zemljo uže dober kos življenja svojega in če mi ne zamerite, več si upam pridelati po svoje na ravno tolikšnem prostoru, kakor Vi, ki se boste ravnali po uku tacih kmetovalcev, ki po popirji režejo brazde.“

Na tem svojem stalu vseh starokonservativnih kmetov je ostal gospod Gôrec trdovratno vrhu vsem ugovorom.

Déklicama je bil takov razgovor málo po godu, molčali sta obé; celó Kómplez se naveliča poslušati, vstane in odide v svojo kancelijo. Tudi poštar je imel nekaj opravka zunaj dóma, pustil je gôsta pri déklicah in šel.

Leon je moral pred odhodom ogledati še vrt. Obé déklici sta ga spremljali.

Mlajša, domača hči, ki se je sprva nekako ogibala govoriti ž njim, bolj iz boječe sramežljivosti in nenavajenosti s tujim človekom občevati, nego iz družih vzrokov, bila je zdaj živejša izmej obeh, razkazovala je pridno cvetlice in sadike svoje in več govorila, kakor ónadva oba.

Pavlina pak je bila ravno nasprotno zdaj bolj utihnila in če je govorila, ni bil več tisti zabavni veseli glas, s katerim je davi začela z Leonom razgovor, kakor bi bila uže davna znanca. Le zdaj pa zdaj je rekla katero vmes, marsikatera je imela nekaj žêla, in na marsikaj je odgovarjala samó s pomembnim smehljanjem.

V skromni gredíci konec vrta so rasle majhne, plave cvetke. Bile so Pavlinine odreje. Leon ji izreče željo, da bi rad edno imel.

„Le posezite, dovoljenje se daje z veseljem,“ pravi ona.

„Sam se ne predrznem. Mislim, da bode delj zelenela, če jo dobom bolj po pravici.“

„Tudi tako ovéne“ — pravi Pavlina, utrga cvetko in mu jo dá. Leon nekako radostno poseže po nji.

„Záme bo vedno lepa, četudi vela“ — pravi. — „Sicer pa mislim, da lepota vedno ostane, ako ne

v materialnem bitji, pa vsaj v mislih. Spomin lepe reči je tudi lep, morda lepši od reči same.“

„Pa tudi lep spomin človeku ogrení, verjemite!“ reče Pavlina.

Po tem se Leon poslovi. Mejpotoma je malo cvetico v roci ogledoval, deklíčina zadnja beseda pak mu je vedno bila na uho. Zdelo se mu je, da je prav veliko v nji. Kaj? Kako bi to védel! Vesel je bil pa denašnjega dné sploh, poštar in deklici so mu bili po godu. Da edna bolj, kakor edna, to je bilo menda umevno, saj je človek uže takšen, da povsod tehta in primerja.

Deveto poglavje.

Križi in težave mladih ljudij.

Na večer tistega dné se je nebó pooblačilo in predno je solnce utegnilo skriti se za gorami, naredil se je mrak; zdaj pa zdaj se je zaslišalo tam daleč zamolklo grmenje.

Leon je slonel domá pri odprtem oknu in razgledaval sive oblake, kako se zbirajo in raztezajo. Da si je ob tacem trenutku, ko se priroda pripravlja razkazavati grozovite svoje moči, človeku, ki v tem hipu bolj kakor kdàj čuti svojo slabost, navadno nekaj tesno pri srci: bil je mladenič vender veselega in lahkega srca. Oblaki se mu niso zdeli še nikdar lepši in veličastnejši; sapa, ki je šumela po gozdu in zibala visoke vrhove, zdela se mu je, kakor prijetno hladeči piš, grom ni še nikdar bobnel mogočneje.

„Kaj neki ona dela zdaj? Četudi oblake opazuje? Če sem ji jaz v mislih?“

Kaj bi bil dal, ko bi bil védel to poslednje!

Pavlina je v tem sáma sedela v kolibici sredi vrta. Imela je knjigo pred seboj, toda čitala ni, zaprta je ležala ji na mizi. Neko šivánje je imela v naróčaji, pa tudi šivala ni; samó sedela je. Da bi ji bil v mislih mladenič, katerega je denès na prvo spoznala? Težko da! Iz obraza, iz očij se dá človeškemu rôdu velikokrat čitati, kakšne rečí premišlja ta in ta. Na tem obličji pa so bile v tem hipu vse črte tako izražene, da ni bilo nì sledú tistega pomladanskega, deviško-srečnega in osrečevalnega čuta, ki bi obseval deklico v ednacijh mislih.

Od hiše sèmkaj po pesku prikorači počasna, precěj plašna stopinja gospoda Kómpleza. Pride do deset korakov blizu kolibe. Deklica ga ne opazi. Nekaj časa postojí gospod Kómplez, popravi si naóčnike potem pa še bolj tiho zavije malo v stran. Motiti neče deklice, naj premišlja, kar hoče. Pa tudi daleč od nje neče iti, séde na klóptico za grmičem, podpre glavo in vzdihne, to sevéda, tiho, da nihče ne sliši, kakor on sam in Bog. O Bog! saj tudi ti sam véš, zakaj se je ta vzdih, kakor skriven tat, utrgal iz globelij njegovega srca in ukradel se na svetlo.

Kako rad bi vstal s svoje klopi in šel tja v kolibico, da bi sedel Pavlini nasproti. Pa čemu bi hodil? Morda je rajša sáma, morda se sáma s seboj razgovarja bolje, kakor ž njim. Pa saj jo od tukaj

tudi vidi, glej, zdaj je vzela šivánje v roko, zdaj vdéva nit v šivanko, zdaj se je upognila!

Zdaj-le bi lahko šel k nji! Idi! Pa ne; morda ne bi ji bilo ljubo. O, ko bi ji vsaj povedati mogel, kak kamen, težak kamen mu leži na srci! Ni mogoče tega povedati. Beseda bi zastala v grlu. In ko bi si vzel toliko poguma, da bi ji povedal, kaj bi bilo? Nič, nič! Da ni lep, tolikokrat se je uže v zrcalu skrivaj tega prepričal. In govoriti ne more, jezik ne dá, ž njo še posebno ne, nje se še rajši ogiblje, kakor drugih ljudij. Čudno je to. Kolikrat si je uže namenil, da bode vesel, kakor so drugi ljudjé, da bode mnogo govoril, kakor drugi ljudjé, da ne bode samó mislil! Ali dolg most je mej sklepom in dejanjem.

Ti Bog! Ali si res darove svoje dobro razdelil? Zakaj si mu ustvaril srce, neznano hrepenenje po sreči položil v to srce, pomočkov pak, da bi prišel do te dosežne sreče, nisi mu dal! Marsikdo je dobil bogastva, rabi je, da tare bližnjike svoje; marsikoga si visoko povzdignil, da drzno zaničuje boljše, ki so pod njim; marsikomu si dal telesno lepoto in gladek jezik, oboje mu rabi, da zapeljuje svet, izpodkopava srečo nekaterrega nedolžnega bitja. Vsega tega pa poštenemu Kómplezu nisi dal. Pa, ti uže véš, zakaj je tako.

Čeravno ne tako, vender vsaj ednako je mislil gospod Kómplez. Morda bi se mu bila ta preiskava

razpletala še dalje, kajti ravno so mu na um prišli stih iz pesnika, katerega je na tanko čital, ker mu ga je dala Pavlina :

„In ne čestí se človek zarad tega,
Ker človek je, častí le čast dadó,
Ki so le zunaj njega in slučajne.“

Po sreči ga v tem žalostnem opravilu premoti jasen glas Matildin, ki je tekla od hiše po stezi proti kolibi in klicala Pavlini, da pojde dež, naj se tedaj ob pravem času umakne z vrta.

„Še ti pojdi sèm, ne bode dežja tako brž. Prijazneje je tukaj, nego gôri v sobi,“ pravi Pavlina.

Takoj potem sta déklíci vkupe sedeli v hladnící in jeli razgovarjati se. Kómplez do svoje klopí ni mogel slišati, kaj se ménita, ali rad bi bil slišal. Bilo je uže malo mračno, dež je začel kapati. Toda Kómplez se ne zmeni zató, temveč varno se približa do kolibe in tam na zadnji stráni stopi za steno, z bršlinom prerastlo, in posluša.

Od kraja sta se menili le navadne rečí in ker je Kómpleza močil dež, hotel je tiho oditi. V tistem hipu vpraša mlajša Pavlino: „Kako ti je pa ta z Zabrezja vseč?“

Zaslišavši to, Kómplez obstane, nastavi uho, da bi čul Pavlinin odgovor, in kdor bi ga bil videl v tem trenutku, priznal bi bil, da mu mora, kakor se kaže, veliko ležeče biti na tem Pavlininem odgovoru.

„Všeč? Kdo bode brž o tem govoril? Saj ga komaj po vrhu poznam,“ odgovori Pavlina.

Matilda udari v smeh, obrne se plesaje edenkrat okrog nje in pravi s prstom žugaje: „Uže vem, kaj se to pravi, čeprav nečeš povedati. Kaj meniš, da nisem zapazila, kako bi bil vedno le s teboj rad govoril, s teboj hodil. Zató sem mu pa nagajala in sem ga večkrat nalašč spravila od tebe. Pa ne smeš biti huda zató.“

„Ne govôri tega, to niti šala ni. Ko bi veselje imela, lahko jaz tako primem tebe.“

„Pa zakaj li šala? Ali ne more biti respica? O, jaz sem dobro videla in, četudi tajiš, vem, da si tudi ti spoznala. Saj te je uže poprej, ko ga ni bilo še k nam, vselej pred cerkvijo čakal in pozdravljal.“

„Pozdrav je veljal tako tebi, kakor meni.“

„O ne! To pa jaz uže bolje vem,“ pravi Matilda in smeje se ploska z rokami. — „Dve nedelji tebe ni bilo pri maši, in tačas tudi spodaj ni čakal. Vidiš? Kaj je to?“

„Prav nič, ljuba moja!“

„Res nič, samó nekaj — nekaj se tako začenja, kakor si jaz mislim.“

„Kaj?“

Matilda se smehljaje séde prav tik svoje tovarišice, oklene se je okoli vratú in zardela zašepče: „Ljubezen, ali ne?“

Pavlina ne reče ničesa sprva, pogleda sestričini naravnost v oči, in ta se zardí še bolj ter skrije svoj obraz na nje ramo in se smeje.

„Tebi sem povedala vse, povedala sem ti, kako ravno o tej réči mislim,“ pravi Pavlina tako resnobno, da sestričini preide smeh. — „Prosim te torej, nikar se ne šali z menoj. Saj véš, zakaj jaz ob taki dobrovoljnosti ne morem biti vesela.“

Sestričina se skloni po konci. „Béži mi! Še zmerom si nespametna. Uže tačas, ko si mi povedala, rekla sem ti tako in denès še posebno pravim. Jaz bi tacega človeka, ki je mene pozabil, desetkrat pozabila, in še prav lahko. Bog vé, kje je in kakovšen. Tebe pa gotovo ni vreden. Nikdar te ni resnično rad imel, samó hinavčevati se ti je znal in dobrikati se, da si ni imel ničesar dobrega na sebi. Saj uže to ime: France, to je navadno, vsacemu hlapcu je tako ime. Vender je človeku lepše imé: Leon, ali ne?“

„Na imeni ni ničesa; vprašanje je, kakšen je človek, ki je ima.“

„Saj pravim, da tudi človek ni bil nič vreden.“
Pavlini se solza utrne iz očesa.

To je sestričina opazila, takoj ji je bilo žàl svojih besedij. Oklene se je v drugič in s tresočim glasom pravi: „Pavlina! — ti! — nikar mi ne zameri, nisem te hotela žaliti.“

„Saj me ti ne moreš žaliti,“ pravi ona ter obriše po sili prihajajoče priče srčne žalosti.

„Pa sem te, vem, da sem te. Kàj ne, da mi ne zameriš, nečem več tako govoriti!“

Sestrinski poljub od Pavlinine strani in potem povrnen od Matilde je zatrdil popolno spravo mej njima.

Zdaj nekaj za njima zašumi! Gospodu Kómplezu, ki je tam stal, padel je bil klobuk na tla, in ko ga je pobiral, prasil je po nerodnosti s čevljem po pesku.

„Kdo je?“ vpraša Matilda malo ustrašena, kajti precèj temno je uže bilo.

„Jaz“, oglesi se Kómplez.

„Kaj pa hočete?“

Kómpleza oblije vroč pot, ne vé, kaj bi rekel, napósled pa se zmisli in pravi: „Vprašat sem prišel, če hočem dežnike prinesti, dež gré“

„Le prinesite,“ pravi deklica. V diru Kómplez odide in kmalu prinese dežnike.

Čudno se je pač zdelo deklicama, kako da je tako moker, ker pot od vrtné hladníce do veže ni bila dolga in deževalo ni tako posebno. Kako bi pa bili utegnili misliti, da je ves čas njiju pogovora na dežji stal in posluške utepal.

Pri večerji se je gospodarju poštarju malo čudno zdelo, da je vse tiho, če ne govori on. Kómplez, ki navadno uže ni bil za daljši pogovor, nocoj še odgovarjal ni rad in, kar je bilo najčudoviteje in najnepravilneje, še večerjal ni tako po redu, kakor drugekrati.

„Ali ste bolní morda?“ vpraša gospodar.

„E, ne, malo,“ odgovori.

„Le ležite in jutri ostanite v sobi, če Vam ne odleže. To je slábo. Vreme se je izprevrglo, lahko do-
boste bolezen. Od kraja se mora človek čuvati.“

Tako je bil Kómplez odpravljen in je kmalu vstal in šel v svojo izbo spát, toda spal ni skoro vso noč nič.

„Kaj je pa vama, ali sta tudi bolní?“ vpraša čez nekaj časa oče hčer in Pavlino.

„Medvé pa ne,“ odgovorí edna, in zopet je bil molk.

Stari ji ogleduje, zdi se mu, da je Pavlina ble-
dejša in tožnejša videti, kakor druge čase, in misli si
brž: uže vem kaj, imata uže kakov prepír mej seboj,
kako otročarijo; to se mora odpraviti. — Potem tudi
od mize vstane, prej kakor navadno, in odhajaje pravi
hčeri: „Predno greš spát, pridi v mojo sobo.“

In ko deklica, radovedna, kaj ji ima oče važnega
razodeti, takoj gré za njim, naredí ji ostro pridigo in
si ne dá dopovedati, da ni mej njo in Pavlino ni-
kacega prepíra. „Jaz sem iz vsega vajinega vedénja
spoznal, da je nekaj mej vama. Mólči! Ti jo moraš
imeti, kakor svojo sestro, dà, še lepše. Kar bi sestri
lahko rekla, nji ne smeš. Ona ne smé v naši hiši
čutiti, da ni domá, ne smé čutiti, da nima očeta ne
matere. To ti edenkrat povem, védi za zmerom. Ra-
zumela si me! Pojdi!“

Da si je bila ta očetova pridiga nepotrebna, vender
ni bila brez učinka. Deklici se je zdelo, ko je v spal-

nico prišla in tam uže našla svojo sestričino, da je res še premalo prijazna proti nji, da ji izkazuje menj ljubezni, nego bi morala in kakor ona zasluđuje. Ni si mogla kàj, da ne bi bila Pavlini nekoliko tega povedala, kar oče misli in kar je dejal, in to jo je prav genilo, ko je slišala ta nov dokaz poštenosti svojega váruha in družega očeta.

Dolgo še, do pozne noči, šepetali sta deklici v postelji, potem je spanec objel najprej mlajšo in kmalu potem še starejšo, zalotivši jo v molitvi.

Deseto poglavje.

Kaj si nekdo prizadeva, da bi se žênil.

Stežkim srcem se Šépec bliža Zabrezju. Kamen mu leží na senci, debel kamen in čuden, odvalil bi ga rad. Žênil bi se rad, za ves svet bi se rad žênil, naj ljudjé govore, kakor hoté, naj mati, sitnost stara, mrmrá in ropoče, naj hči joče in kar hoče; žena je le žena; če jo človek ima, lepo je to. Če se ž njo življenja veselí, lepo je to. Sicer ljudjé pravijo, da kdor se žêní, ima križ na glavi, križ, ki ni Bogá na njem, pa Šépec tega ne véruje po vsem. Nadloga je res žena pri hiši, ali žena je tudi dar božji.

Tako misli Šépec. Jezí ga pa, da se ubožen človek ne more žêniti tako lahko, kakor bogatin; da mora od Petra do Pavla hoditi in prositi dovoljenja in moledovati. Človek je človek. Vsak si rad kàj dobrega privošči. Kaj more Šépec zató, da je ubog, zakaj se ne bi smel žêniti? Pred Bogom ni razločka mej ljudmí. On skrbi bajè za cvetlice na polji, zakaj ne bi skrbel tudi zató, kar bi utegnilo iz Šépčevega zakona priti na širni božji svet? —

Denès je namenjen v grad Zabrezje. Tam se daje prvo dovoljenje. Drugo daje župan, tretje župnik. Vrag vzemi vsa ta dovoljenja, ves svet! Adam ni šel nikamer dovoljenja prosit, ko je v ráji jemal Evo. Pa tudi ni imel svoje hiše, niti žage v najemu ne. In župniku ni poroke plačeval, vsaj Šépec ni nikdar slišal nì v pridigi nì v pogovorih ne, da bi jo bil.

Stara komtesa sedi pred vežo za kamenito mizo. Stara je, življenje jo je minilo. Če bode dovolila, ali ne bode. Huda bode, Šépec se bojí, počasi, prav počasi se približa, klobuk uže od daleč z glave sname in pravi tiho v srci: „Sveti križ božji, naj bode, kar hoče.“

„Kaj bi rad?“ vpraša komtesa, sname naóčnike, zapre bukve in gleda žagarja.

Žagar vije klobuk v roci, odkašlja se, glavo pobožno povesi na levo ramo, milo pogleda in pravi: „Gospá milostiva, vaše-gnade! Nekaj bi prav lepo prosil.“

„Kaj tacega?“

Žagar postavi leseno nogo malo bolj nazaj, pogleda v tla in reče: „Prosim ponižno, da mi dovolite na pisanje, da bi se na Vaši žagi — ožênil. Le-óno Mreto, ki v vási osobenjkuje, bi rad vzel.“

Komtesa se začudi, sklene roke, kakor bi hotela moliti, pogleda kvišku in vzdihne: „Moj Bog!“

Žagar se ustraši, oblije ga rdečica in jezen si misli: „Otêp stari, gosposki, dà bi te pretrl in bi te!“

„Ljubi moj človek!“ pravi stara gospá in iztegne roko proti njemu, „poslušaj me in ubogaj. Pameten bodi in pústi to misel, angelj váruh tvoj bode vesel. Glej, ti si hróm, staro mater imaš in hčer imaš. Za le-té skrbí, to je božja volja. Čemu ti bode žena? Prileten si uže, pokoro delaj. Glej, koliko lože boš služil Bogá, če ostaneš sam. Sveto pismo tudi pravi, da kdor se žení, skrbí za ženo in otroke; kdor tako ostane, ta lahko skrbí samó za vzveličanje svoje nemrhljive duše.“

Pridiga je bila še dolga, morda je bila tudi lepa, ali Šépcu ni segla do srca. Potuhnil se je, gledal v tla in klobuk vrtíl, tiho klel in napósled dejal: „Vender bi prosil, če je mogoče. Vse edno, Bogá bodem tudi tako služil, saj je on postavil sv. zakon v sedmih zakramentih, pravijo. Molil bodem za Vas časih, kadar ne bodem imel česa delati. Uže v grobu boste gnili, jaz bodem pa molil za Vas na čast Materi božji in bodem rekel: Bog ji dàj dobro, stari gospé, dobra je bila.“

Pravo plat je bil zadel. Starki so prišle skoraj solze v oči. Misel, da bode kdo po smrti zánjo molil bila je zapeljiva.

„Ljubi moj, ali se ne bodeš kesal?“

„O, nikoli ne,“ pravi žagar.

„Ali si dobro premislil? Ali si kàj molil, da bi ti dal sv. Duh pravo pamet, da bi po božji volji storil svoj sklep?“

„To je, da sem molil, pa še kako!“ reče Šépec in misli: legàj se, kolikor moreš, da le doboš, česar bi rad. — „Molil sem do sv. Vida, sv. Antona in ne vem kam še. Dosti sem molitve storil in še je bodem, samó prosim, da . . .“

„Pojdi tedaj h gospodu župniku. Če ti dovolijo duhovni gospod, jaz ti ne bodem branila.“

Šépec kislo pogleda.

„Gospod duhovni bodo uže dovolili, menim, če dovolite Vi in župan. Ta bode pa najsitnejši. Zató sem rekel sam v sebi, ko bi od Vas pisano imel, da se smem žéniti, ne bi si upal župan ugovarjati kar naravnost. Lepa pomoč bi bila.“

Vender pobožna žena ni védela, kaj bi storila. Bala se je, da ji ne bi kdàj vest očitala, na drugo stran pak bi bila po dobrosrčnosti svoji rada ustregla prosečemu móžu.

V tej zadregi ji pride po sreči Leon na pomoč. Njega vpraša, kaj misli, ali se smé dovoliti, ali bi bilo bolje, da se ne. Tudi ko ne bi bil Leon pred seboj videl ponižno prosečega možá, stopil bi bil na njegovo stran uže po svojem mišljenji o zasebni prostosti, po kateri naj vsak človek ima pravico sam s seboj storiti vse, kar za dobro spozna in se zлага z načeli boljše nrávi njegove. Stara komtesa se je rada dala pregovoriti, odslonila pa je odgovornost od svoje tenke vestí rekoč: „Stóri, kar hočeš, Leon, saj si tako za menoj gospodar na Zabrezji.“

Šépec je vesel odšel s prvim dovoljenjem za zakon v žepu.

„Ali pa res ni nič nápačnega, Leon, kar sva storila, ali kar si ti storil?“ — pravi čez nekaj časa stara gospá. — „Glej, kako bode hróm človek otroke preskrboval, če mu jih Bog dá!“

„Za to bode skrbel sam, menda je uže premislil. Bog mu je dal prosto voljo, krivica bi bila od nas, ko bi mu jo kratili, dokler je v načelih nápak ne rabi. Zakon pa sam na sebi gotovo ni nič nápačnega. Morda bode v njem boljši in nравnejši človek.“

„Naj se zgodí božja volja, da bi le nesreče ne bilo iz tega!“ pravi žena.

Šépec pak je v tem z dobrim upanjem in zapisanim listom mahal proti županstvu. Oče župan se mu je sicer grozil uže prej, da mu ženítve ne dovoli; a zdaj je bil žagar preverjen, da se ne bode ustavljal, če mu pokaže pisano, da ne ugovarjajo gospodski gospodarji žage, na kateri živí.

Vaški župan Streménček je bil mož dolge rasti in suh. Sosedje ga niso izbrali za ta častni stan nì zarad njegove veljave v kmetskem svetu, niti zarad večje imovitosti, temveč samó za tega del, ker je, nekdanji vojak pri kanonirjih, malo pisati znal, nekoliko tujega, uradnega jezika znal in sploh rad hodil okrog gospóde, česar so se drugi radi ogibali. Sicer pak je bil Streménček precèj slab gospodar in

njegovo imetje, mej srednjimi v soseski, šlo je bolj nazaj, kakor naprej. Svojih sosesčanov in njih pravic ni posebno zagovarjal in branil, bal se je ostrim birokratom zameriti in bil je pokoren služabnik. Njegova služba, katere je bil v svojem srci ponosen, obsežala je zatorej samó to, da je od hiše do hiše pobiral mal davek za vaški spašnik; ukazoval, kdaj naj se okrajna cesta posuje s peskom ali kamenjem, ali pa časih v kancelijah se zglašil na poklic c. kr. okrajnega poglavarja in kako stvar podpisal, o kateri še ni vedel niti vprašal, kaj ukazuje ali prepoveduje kmetom. Zraven teh očito slabih svojstev pak je imel župan Streménček še nekaj taci, katere ne vemo, če so dobra, ali se tudi prištevajo naštetim. Edno teh dvojbenih svojstev je bilo to, da je rajši govoril s starimi ženícami, nego z možmí. Vzroka temu nikakor ni iskati v tem, kakor bi kakšen porednež mislil, da je očanec župan kako posebno staro žensko rad imel, na primer, kakor imajo drugi ljudjé radi mlade ženske, ne, on je imel domá svojo in še ta mu je delala preglávico in mu je presédala; temveč govoril je rad ž njimi iz čistega namena, ker je rad govoril, ženíce ga pa niso pikale niti šalile se ne iz njegove osebnosti, kakor možjé, ampak pravile mu vse lepe reči iz vasí. Drugo dvojbeno svojstvo je bila njegova gostoljubnost. Pri njem so imeli gotovo nočísče in vérnega poslušalca vsi mnogovedóci berači, pohajkovalci, popotni krojači in ednake vrste modri ljudjé.

Rožmarinova Neža, na priliko, bila je tam pri njem kakor doma.

K temu važnemu móžu pride Šépec. Oče župan je ravno gledal v egiptovske sanjske bukve in ugibal, katere številke bi stavil po svojih čudnih sanjah v loterijo, da bi zadel terno ali vsaj ambo, ko Šépec vrata odprè.

„Vi berete, Streménček?“ vpraša žagar.

„Gledam tukaj v bukve,“ odgovorí župan in vtakne črno, zaprašeno knjigo v póko lesenega trama nad mizo.

„Kaj se bere v takistih bukvah?“

„E, nič tacega, sanje so razložene,“ pravi Streménček.

„Sanje? Kako se po njih v loterijo stavi, kaj ne? E, kaj menite, lepó je, če človek zna brati, kakor Vi. Marsikaj vidi in vé, česar mi še ne umemo.“

„To je res,“ pravi Streménček in dobro mu je delo, da ga kdo tako hvali.

Šépec je to dobro čutil in da bi ga še bolj omečil, predno s svojo prošnjo stopi na dan, privošči mu še več prikupnih besedij in napósled mu celó pripoveduje čudne sanje iz poslednje noči, iz katerih učeni župan, posvetovavši se iz egiptovskih sanjskih bukev, posname, da bi bilo prav dobro staviti trojko, šestico in petinštiridesetico, katerih sanj pa Šépec, to se vé, v resnici niti nikdar imel ni.

Napósled méni žagar, da je župan dovolj pri-
jazen in pridobljen; zató počasi napelje voz na svoje
kolesnice, pokaže v grádu dobljeni list in prosi do-
voljenja za ženitev.

Župan Streménček umolkne. Težko mu je bilo
odreči, pa moralo se je.

„Jaz bi uže dovolil,“ pravi — „ali ne smem.“

„Kdo Vam brani? Vi ste župan, še g o s p o d
župan se Vam lahko reče in bi se Vam moralo rěči.
Vi imate oblast, soseska Vam jo je izročila zató, ker
ste mož, pravi mož.“

Župan odkima. „Ne morem, ne morem. Iz srca
rad bi, pa pomisli, da sem jaz le nekaj časa še žu-
pan. Potlej bodo volili drugega in . . .“

„Koga bodo volili? Vas bodo zopet volili, Vas!
Kdo je pa drugi za to, kakor Vi? Kàj je mari Pikec,
ki še ne vé, koliko je številka pri njegovi hiši? Ali
pa Trentè, ki ne zna družega, kot kašo pihati domá
pri babi? Nihče ni za to, kakor Vi samí, ki véste,
kako se mora človek nositi z gospódsko, in ko vemo,
da poznate vsako pismo, četudi pride od cesarja ali
pa od papeža.“

Res je bilo Streménčku težko, tacega čestilca
razžaliti, ali vender je stal neomajen in trden, kakor
sv. Petra skala. Tudi žena njegova, ki je ravno s
perila prišla in mokre srajce z družimi neimenljivimi
rečmi obešaje na peč, slišala, kako je Šépec možá
hvalil in prosil, pomagala je žagarju in rekla: „Napiši,

napiši, kaj se boš!“ Ali čudno, denès je bil mož tudi nji nasproti trdovraten in kar naglo se ji je odrezal: „Tega ti ne véš, môlči, baba!“ Ko Šépec le ni jenjal prositi, rekel je župan: „Kar rečem, rečem! Govôri, ali tiho bodi, vse je zastonj. Jaz ne dovolim; če so ti na Zabrezji dovolili, naj ti; jaz ne bodem. Tlaka je odpravljena in desetina. V grádu nam kmetom nimajo več zapovedovati. To je edenkrat amen. Jaz nečem, ko bi ti umrl, ali brez zaslužka bil in bi naša soseska morala rediti tvoje otroke, da bi sosedje mene kleli in dejali: ta je to naredil.“

Šépec prosi še malo, videč pa, da ne opravi ničesa, zgrabi ga jeza, udari ob mizo in pravi s svojim najmočnejšim glasom: „Žênil se bodem, če se pes obesi in Vi zraven njega! Kdo pa ste Vi? Vi še župan niste! Prekleta mevža, baba, kávsa, ropotulja ste! Kamor pridete, imajo Vas za osla, in ste res osel. Če Vi ne dovolite, grem pa h komesárju in k fajmoštru in, če vsi ne dovolite, nič zató. Žênil se bom, če imam za grmom poroko, cigansko. Vi vražja sapa! Čegav in kakšen župan ste Vi, ki sanje razkladate, kakor stare krmežljave babúre in copernice!“

Župan Streménček se, kakor kak Dijogen, ni zmenil za ta Šépčev od prejšnjih različni govor. Več častí pak je imela v sebi njegova žena, kajti jela je strašno ropotati na Šépca, zamahovala nánj z metló in ga zmerjaje podila iz hiše.

Šépec ji ustreže in odide iz županove hiše ter hudo kolne po poti do krčme, kjer svojo jezo potem do večera z vinom splakuje iz grla dôli váse nazaj.

„Zakaj mu pa ne dovoliš? Glej, kako bode zdaj obiral tebe in nas vse; saj pravim, ti imaš toliko pameti, kakor bèt na tnalu, prav nič več ne,“ mrmra mati župánja svojemu móžu.

„Ti ne véš, kaj bi bilo, ko bi dovolil“, odgovori župan.

„Kaj bi bilo?“

„Rožmarinova Neža naj ti pové,“ pravi župan šepetaje. — „Saj véš, da ta copernica veliko vé in ugane, kaj se bode še godilo. In ona mi je uže večkrat prerokovala, da bode slabo za sosesko in posebno za mene, če dovolim, da bi se Šépec žênil. Zató ne privolim. Pa tiho bodi o tem, ni treba, da bi ljudjé vedeli.“

To je bil tudi za mater župánjo določen dokaz in umolknila je.

„Če je pa tako, potlej si pa prav storil, da nisi privolil,“ pravi čez nekaj časa in ničesar več nista govorila.

Ednajsto poglavje.

Kosilo velicih gospodov in drugo seznanje.

Esen se je bližala, bilo je sredi meseca septembra.

Vesel čas je prišel farnim šolskim otrokom, čas prostosti mladim lahkim glavicam nevšečnega učenja in sedenja v trdih klopéh šolskih za cerkvijo. Bila je po stari šegi preskušnja in šolska veselica, vesela za tiste, ki so se pridno učili, neprijetna za nemarneže.

Gospod župnik je na ta dan povabil vse „višje glave“ iz okolice, da bi bili na pričo, kako mlajši del njegovih ovčic napreduje v znanji krščanskega nauka, čitanja in pisanja in čemur se še dá naučiti v mali šoli na deželi; zajedno pa se je vabílo tudi še dalje raztezalo, da bi namreč gospôda in veljaštvo iz okraja po otročji šolski preskušnji še poskusili, kako zna župnikova kuharica kosilo napraviti in káko vino se hrani v župnikovih kletih.

Tako nahajamo v malem prostoru farne šole precēj številno skupšino. Po klopéh so nagnéeni

otroci, največ bosonogi in ubožno, pa vender praznično opravljeni, na edni stráni dečki, na edni déklice. Tiho sedé vsi in s strahom in plašno ogledujejo resne duhovne gospode in druge, kar jih sedí na stoléh spredaj. Stari učitelj pak, ki denès z bukvami v roci in v najlepši svoji suknji hodi mej klopmí in zdaj tega, zdaj ónega kliče, zastonj opominja vprašance, naj odgovarjajo glasneje, da bodo tudi slišali gospod nadzornik, óni véliki debeli gospod, ki sedé na vzvišenem stolu, sredi gospôde, pri zeleno pregrneni mizici in vsacemu, kdor odgovarja, kimajo ali odkimavajo. Da si vsak in vsaka izmej učencev in učenk zná, katera vprašanja bo kdo dobil, ker učitelj jim je to uže teden dnij poprej vtepel v glavo, moti se vender kateri, da na drugo vprašanje odgovarja in tako dobiva od učitelja strašen, kaznovalen pogled, da se mu solze uderó po debelem, od solnca zarjavelem lici.

Mej poslušalci je tudi Leon.

Župnik je bil še prav posebno povabil komteso in njega. Kajti stara gospá ni gledala na mošnjo — kakor je uže edenkrat povedano — kadar ji je gospod župnik naznanjal, da je česa posebno potreba za povzdigo krščanskega duha sploh; in tudi zadnjo pomlád, ko je bilo treba šolo na novo prekriti, dala je vsega, česar soseska ni mogla ali ni hotela dati.

Ker jo je po vsem tem kakor za majhno povračilo povabil, da bi ona in mladi nje netják videla, koliko sadú prinaša dobro in po božji volji obrneni

krajcar, in ker je stara gospá župnika, služabnika in namestnika božjega, in tudi njegova vabíla imela v velicih čislih, ni si upala rêči, da ne pride. Ali po nesreči je prav zadnje dní malo zbolela. Tedaj je moral po nje volji Leon nadomestovati sebe in njo, kar je ta storil tem rajši, ker je — da po pravici povemo — upal, da bodo tjakaj prišli tudi njegovi znanci s pošte, s katerimi je bil od poslednjega časa uže kakor domač.

Ali zmotil se je bil. Pač je mej drugo gospôdo sedel tudi gospod Gôrec, ali deklic njegovih ni bilo, niti Pavline, nì ne Matilde. Poštni gospodar je Leonu na glas povedal, da nista utegnili priti v čestito družčino, na tihoma pak mu je zašepnil, da nista hoteli, pa ne zarad njega, temveč zarad družih. To sevêda ni bilo mladeniču prav po godu, a kar je, to je, človek se mora udati v vse, kadar se mora.

Na edni stráni Leonu je sedel star župnik iz sosédne hribske fare. Suh možíček je bil, živih očij in špičastega obrádka. Tobačnico in ruto je vedno v roci držal. Tudi njemu je ponujal tobaka za nos vsake četrt ure. Šepetaje mu je zdaj pa zdaj na uho povedal kako prav dovtipno besedo.

Na drugi stráni je bil domači kapelan, mlad človek, po vsem soditi, prav dobra duša. Tako se je Leon še precêj dobro počutil tukaj, da si ni bilo izpraševanja nì konca nì kraja.

Kar je bilo „civilnih“ ljudij tu zbranih, poznal je Leon skoro vse, več ali menj, vsaj po imenih — samó ednega ni poznal.

Prav tam v kotu pri vratih si je bil ta edini neznanec pomeknil stol malo nazaj in sedel bolj sam, ne pečaje se z nikomer. Utegnil je imeti nekaj več kot trideset let. Bil je srednje rasti, obleka mu je bila, da si ni imela ničesa gizdalinskega na sebi, izborna. Četudi obraz njegov ni imel ničesar, kar bi človeku, posebno ženskam, na prvi pogled v spomin vtisnilo podobo lepega možá, imel je vendar ta obraz s črno, pristriženo brado, gostimi lasmi ednake barve, živim in duhovitim očesom in visokim čelom nekaj posebno pridobljivega in zanimljivega. To zanimljivost sta nekov ironičen, skoro bi dejal, zaničujoč posmehljaj, ki mu je časih zaigral okrog usten, in sploh njegova malopaznost za vso okolico prej pospeševala, kakor kratila. Ne mené se za svoje sosede nì na levi nì na desni je pa skrbno, in kakor se mu je videlo, z veseljem, katero more imeti le pravi prijatelj mladine, poslušal otroke, sósebnó če je izmed njih kateri odgovarjal, da sta se mu poznala talent in dobra glava.

„Kdo je óni gospod tam v kotu?“ vpraša Leon zraven sedečega kapelana.

„Po imeni ga ne poznam“, odgovorí le-tá šepetaje. — „Profesor je, ne vem uže v katerem mestu. V vinógradih ima bajè skromno hišico. Sicer ga pa

menda nihče na tanko ne pozna, živí prav sam záse. Nikogar ne obiskuje; kakor za gotovo vem, tudi pri našem gospodu župniku ni bil. Pred ednim tednom je prišel, menda na jesenske počitke, in govoré, da se nikoli dolgo ne mudí.“

„Škoda, da ga ne moremo pridobiti za družbo,“ pravi Leon.

„Čakajte, to je prav lahko. Jaz bodem samó gospodu župniku rekel, naj ga povabi k nam na kosilo, in tukaj se lahko seznanite ž njim, če želite.“

In takoj kapelanček vstane in po prstih gré tja do župnika ter mu na uho pové, kaj „se spodobi“ in kaj želi posebno mladi gospod z Zabrezja. Župnik najprej ogleda osebo profesorjevo, potem pa prikima: „Kadar končamo.“

Toda óni, o komer se je plel ves ta zmének, ni hotel čakati, da bi končali. Bodisi, da se mu je zdelo prevroče v natlačeni izbi, ali da se je hotel ravno čemu tacemu ogniti, kar ga je zdaj v resnici čakalo, vzel je čez nekaj časa klobuk in palico, lahko poklonil se in šel vèn.

Gospod župnik, malo nejevoljen, vstane s svojega sédeža in rogačká za njim. Njegov duhovni pomočnik mu gré na pomoč.

Profesor se je precèj dolgo zahvaljeval in odbijal vzprejetje župnikovega vabila, dejal, da ima gotov opravek in več družega, ali napósled ko je videl, da župnik trmoglavo hoče, naj ostane, ko je še ka-

pelan predniku svojemu pritrkoval, moral je obljubiti, da vzprejme.

Bilo je uže precěj čez póludne, ko se zberó vsi višji in nižji povabljeni, od čestitega dekana do ubozega župana Streménčka in cerkvenega ključárja v vélíki farovski sobi okoli dolge mize, na kateri se je vabéče kadila juha in so še vabneje gostom nasproti sijali gosto nastavljeni poliči in bokali z rdečim vinom.

Kdo pametnikov bi bil zameril temu ali ónemu izmej njih, vidé, kako zadovoljen, vesel se je po molitvici na odločen sedež ukíril in udomačil, željno pričakujé, da bi skoraj kàj prišlo na krožnik in potem, ko se mu je želja izpolnila, slastno pa počasi jél krotiti slabejši — ali kakor je morda skrivaj mislil, boljši del bitja svojega.

Leon je bil postavljen na sédež zraven profesorja in ker je bila vsa družčina prevelika, da bi se bili udeleževali vsi edne govoríce, izkušal je priti s svojim sosedom v razgovor, da bi ga natančneje poznal in pa, za kar se največ razgovor napleta, da bi se zabaval sam.

Tudi drugod okoli sčasoma oživé jeziki in zlasti, ko več bolj ali menj praznih posod odróma in ko so se morali tu pa tam vinski poliči drugič napolniti.

Dobro vemo sicer, da je pisateljeva dolžnost, ljudi, katere privede čitalcem pred oči, obrisati določ-

neje, po njih individuvalnem značaji. Ali pritegnil nam bo morda marsikdo, da smo ravno tu v zadregi, če hočemo vestno delati. Ne samó, da bi se naša povest čez mero in prvotni namen raztegnila, ko bi za vrstjó hoteli po značaji opisovati kacih dvajset osebnostij, moramo še povedati, da se nam o marsikaterem ne bi dalo mnogo poročati. Preverjeni čitalčeve prizanesljivosti v tej stvári in zadregi, prepuščamo mu, kakor uže večkrat drugod, da si sam naslika, kako vesel sedí in pije gospod učitelj, pohvaljen zarad pridnosti in vidnega napredka v šoli, kako prepričan je oče župan Streménček svoje veljavnosti, ker v taki visoki družbi jé in pije, kako si cerkveni ključar privošči božjih darov itd. Naj se samó tjakaj gôri ozremo, kjer sedé gospod dekan na prvem mestu sredi dveh starih dušnih pastirjev.

Dà, velik gospod je to, gospod dekan, šolski nadzornik. To prizná menda vsakdo, tudi mi moramo priznati. Nateknil je naóčnike na nos in visoko gleda in mnogo vé povedati poslušalcem, ki zvestó in véрно gledajo vánj. Sklenil je mož roke pod prsi in lepo naslonil se na stolu naslanjači nazaj. „No, to me pa veselí, da si tudi ti prišel, Janez,“ pravi ednemu svojih sosedov. — „Dolgo se uže nisva videla, dolgo.“

„Res je dolgo tega; kar smo Ljubnika pokopali. Koliko je tega, sedem, osem let! In tudi denès sem težko prišel. Daleč je od moje fare do sèm, daleč, jaz sem se pa postaral,“ odgovori óni.

„Uže res, kar smo Ljubnika pokopali. E, ta je umrl, mi smo pa še tukaj. Vэш li še, kako smo bili v semenišči v edni sobi — Bolha, on, ti in jaz? On je tako rad spal, midva sva mu toliko prizadela. Tačas smo bili mladí, zdaj smo starí, prav govoriš. Kmalu bode tudi nas Gospod poklical. Kdo ima pa zdaj faro na Vrbnji?“

„Glej, ki res ne vem,“ pravi óni in začnè nižje sedeče mlajše duhovnike povpraševati po imeni, katero tudi napósled zvé.

„Dobra fara je menda na Vrbnji?“ pravi dalje dekan.

„Majhna krávica, ali dobro mólze. Ednajst sto v obligacijah in precèj zemlje.“

„Kaj pa, Jože, tvoj brat, ali je še živ?“

„Ne vэш še? Predlanskim ga je zima vzela. Čisto sam sem zdaj.“

„O, glejte no! Kako zdrav, rdeč je bil videti pred tremi leti, ko si ga bil k meni poslal po tiste bukve! Zdaj pa je umrl, praviš. Jé! Janez, tudi mi pojdemo kmalu. — Ali si dobil to pomlád bukvice, katere sem ti bil poslal po potovki?“

„Dobil, dobil. Zahvaljujem se ti. Čisto sem pozabil nazaj poslati jih. Še ta teden jih pošljem.“

„Ni treba. Tedaj Jože je umrl? Hm! Kaj pa politika? Pridno bereš vse, kar ti pride, to sevéda. Hudó je v denašnjih časih! Sovražniki svete cerke so res zeló nesramni. Povsod mikástijo in tresejo stare

stebre. Sv. Petra stol je v nevarnosti, kaj bode iz tega? Tako beremo zmerom.“

Tako je govor prišel na važnejše reči, rešetali so možjé sovražnike Petrove skale, liberalne pisúne in žurnaliste, demokrate in rovárije in kar je ednacega blagá še hudobni duh zatrosil mej pšenico denašnjega svetá.

O vseh teh pogovorih nista slišala Leon in njegov sosed ne veliko več, kakor posamezne reči. Profesor, ki je bil precěj dolgo nekaj malobeseden, podál se je sčasoma, bodisi, da mu je bil Leon čimdalje bolj po godu, ali pa da je tisto malo dobrega župnikovega vina, kar ga je pil, imelo toliko močij, da je bil boljše volje. Zabava se je od kraja pléla o tem, kar je bilo najbliže in o čemer je Leon prav presodil, da bode učitelj odrasle mladine gotovo rad govoril: o šoli. Začetek razgovora je bil pri farni šoli, razsnoval se je potem na pedagogiko sploh, prišel napósled do velicij mož in mislecev, do filozofije in poezije. Leon je kmalu izprevidel, da ima pred seboj učenega, pametnega možá, ki z natančnim znanjem mislij in trditev literarnih veljakov raznih vélicij národov, strinja svojo razsojo in tej zna dajati prosto, lahko ločno, a primerno zunanjo podobo. In če je ta mož Leonu uže takoj na prvi pogled ugajal, če se mu je dozdevalo, da ni tak človek, kakor so „da jih je več,“ rekel je vender sprva s Prešérnom sam v sebi:

„De je lepó, bi sódil, visóko čêlo, vsák,
Ak bîl bi nekakóvi zapústil ga o b l á k;
Bilé lepé bi ústa, lep bîl obráz bi bléd,
Ak bîl bi nekakóvi prêč ne je v ó l j e sléd.“

Zdaj pa je videl z veseljem, da je novemu znancu mej govorjenjem čisto prešel tisti „mrak“ s čela in „nejevolja“ z obraza, da sta se umeknila nekemu znamenju zadovoljnosti in mirú, ki dobro déje na oba kraja, pripovedovalcu in njegovemu poslušalcu, tiste zadovoljnosti, ki jo utegne imeti le mož višje stoječega, več obsezajočega duhá, ako dobó koga, ki ga posluša in o katerem je preverjen, da ima zdrave pameti, dobrega srca in omike dovolj, da ga umeje. Marsikaj, kar je profesor izrekel, zdelo se je Leonu preostro, marsičesa drugemu ne bi pritrdil; kakor je pa o n povedal te reči, videlo se je, da se ne dadó oporekati, nì ometati. In če se je Leonu to in óno zdelo drugače, če je izrekel svojo bolj ali menj nasprotno misel, izgubil je vero na nje istinitost uže, predno je izgovoril, kajti neka dobrovoljnost, nekov dobrohoten in prijazen smehljaj njegovega nasprotnika bilo je uže précej pol dokaza, tako, da je moral umolk-niti, hotel ali nehotel.

Francoska revolucija, pravijo, da je podrla marsikatero misel, katero je evropski svet imel prej. Kakor je potrla plemstvo ali aristokracijo po rojstvu, tako je, vsaj v načelu, razveljavila tudi aristokracijo človeškega duhá. Denašnji dan se uže malokdo rad

uklanja avtoriteti tega ali ónega takoimenovanega genijalnega človeka, skoro vsak hoče napósled imeti svojo poslednjo sodbo.

Zdelo bi se tedaj čudno, da v denašnjih časih, ko smo po velicih učiteljih tako nekako preverjeni osebne svoje veljave, vender ne moremo te v vseh stvaréh tako ohraniti, da ne bi zdaj pa zdaj povprek Horacijevi prepovedi „prisezali na besede učiteljeve,“ in s tem spoznavali, da so mej nami ljudjé, katerim dobrovoljno pritrjujemo, ali moramo pritrjevati večjo veljavo, nego si jo prisojamo samí. Nečem tu preiskavati, je li to prav ali ne, to naj bode zatrjeno, da je tako, zlasti da je naš gospodič Leon novemu svojemu znancu nasproti čutil to stvar.

Ravno zarad tega si je želel, da ne bi bilo znanstvo s tem novim prijateljem — če se smé to imenovanje tako zgodaj rabiti brez pregrehe — takoj iz začetka tudi končano. Razven tega, da se je hotel od njega učiti, kar se tiče znanstva, misli o človeškem življenji in sploh, česar se še more učiti mlajši od starejšega, menj izveden od izkušenejšega, mislil, ali morda bolje, slutil je, da je našel človeka, kateri se mu je vreden zdel vsega zaupanja, spoštovanja in ljubezni. Znano je pa, da iz teh treh izvira prijateljstvo v najlepšem pomenu.

V vinu je veselje domá. Vesel je uže bil farni učitelj, ki ni bil vaje vna piti, glasnejši in glasnejši so že bili manjši in srednji prvaki in celó visocim

gospodom na konci omizja se je jelo srce tajati. Še gospod poštar Gôrec, od kraja precèj ponižen in tih v sredi družčine, začel se je smijati in ves živi svet grajati, tega ali ónega pikati, zdaj pa zdaj poredno čez mizo pogledujé do Leona in nekaterih družih, kakor bi hotel rêči: „Kaj ne mislite Vi ravno tako?“

Precèj pozno popóludne je uže bilo. Profesor se poslovi pri gostilniku gospodu fajmoštru, kateri pravi, naj bi čakal še „črne kave“, sicer ga pa ne zadržuje posebno, niti za drugikrat ne vabi, potem pri drugi družčini in odide.

Tudi Leon se odpravlja za njim, toda veliko teže se odpravi, poslávljanje je od župnikove strani in od dekana veliko prijazneje, ker sorodnik komtesin je vender nekaj več, kakor pol neznan profesor iz mestne gimnazije. Mnogo priporočíl in spoštljivih pozdravov do gospé tete se mu naroča.

Pred farno hišo uže ni bilo profesorja nikjer videti. Leon, katerega je voz čakal, ukaže hlapcu, naj brž napreže in pride z vozom za njim. Hitro stopaje doide profesorja, ki je polagoma in počasi péš koračil.

„Ali ste tudi Vi domóv namenjeni?“ vpraša profesor.

„Tudi“, odgovorí Leon. „Tiho mej temi možmí sedeti je pusto, govoriti pa za istino nimam kàj ž njimi. Duhovni gospodje imajo svoje reči in svoje pomenke, svoja stališča, kakor ste videli samí.“

„Prav govorite. Človek se najlože peča in družis svojo priliko. Tu mu ni treba nič fraz nič poklonov.“

„Ali Vi stanujete daleč od tukaj, če smem vprašati?“

„Dve uri je daleč. Ko bi hitro hodil, prišel bi poldrugo uro,“ odgovori profesor.

Mej tem razgovorom ja doide hlapec z vozom. Leon povabi svojega sopotnika, naj prisede k njemu; toda ta se mu zahvaljuje rekši, da na kmétih ni nikdar prijatelj vožnji, ker njegovemu bolehnemu životu bolje ugaja počasni péš-pot. Preprosi in zlepa prisiliti se ni dalo in poskušati ni bilo. Tedaj hlapec prazen vozi dalje, Leon pak, ki je mislil videti, da profesorju ni neljuba njegova družčina, ostane pri njem.

Mej potem ga Leon vabi, naj bi kdàj prišel v Zabrezje.

„Da Vam kar naravnost povem, obetam ne. S tem pa ne odbijam prijazne Vaše ponudbe, temveč mogoče je, da Vas prav kmalu obiščem na Vašem dômu. Jaz sem malo čuden človek, storim to, óno opustim, kakor sem ravno pri volji. Zató, prosim, ne zamerite! Da sem denès sèmkaj šel, skoraj sam ne vem, kako je to. Nekdaj sem tudi jaz tukaj kacega pol leta hodil v šolo. Spomin teh mladih srečnih let me je tudi denès privedel sem.“

„Tedaj ste tukaj porojeni?“

„V rojstveni hiši stanujem.“

„Ne zamerite mi, to se mi čudno zdi, da nisem do denès ničesa slišal o Vas niti o Vaših starših, da si poznam uže precèj ljudi tod okrog ali vsaj čujem praviti o njih.“

„To je prav lahko tako, mladi moj prijatelj! Roditeljev mojih ne morete poznati, ker — žàl — ne živita več. In njiju edinega sina, mene, tudi niste mogli poznati, ker me veliko let ni bilo v tem kraju, Vi ste pa tudi, kakor pravite, šele v poslednjem času prišli sèm. A da niste čuli o meni“ — reče profesor s smehljanjem — „tega vzrok je nekoliko, ker so me ljudjé uže izgrešili, nekoliko, ker v tem kratkem času, kar sem tu, samotno in záse živim, tako, da malokdo vé, sem li domá, ali ne.“

Iz tega, kar sta se menila dalje, povzel je Leon, da je profesor neoženjen in da o tem ne govori rad. Zató zavrne govorico na prejšnjo reč, nazaj vprašujé: „Kje pravo za pravo stoji Vaša hiša?“

„Hišica je samó. Ali ste uže obhodili vinógrade tukajšnje goríce?“

„Močno vse.“

„Tedaj ste morda videli samotno nizko hišico sredi sadnega vrta ravno vrhu vinógradov? Tam stanujem in tam sem se porodil. In če se Vam bode prav morda zdelo čudno, verjemite mi, da te uboge kočé ne bi zamenil z nobeno palačo v stolnem mestu, kajti

nobena hiša mi ne more tistih spominov vzbujati in dati tiste zadovoljnosti, kakor ta skromni kraj, kjer je ljuba mati záme skrbela in oče s pošteno svojo preprostostjo gospodaril.“

„Ali Vas smem j a z obiskati, gospod profesor?“ vpraša Leon in pristavi: „A bojim se, da se bodem Vam zdel s svojim vprašanjem, po tem, kar Vas zdaj poznam, da ste namreč radi samí — precèj vsiljiv in siten, ali kako bi rekel. Zató Vas naravnost prosim, da brez vsacih ozirov tudi tako odgovorite in čeravno bi mi bilo srčno žal, ko bi se znanje moje z Vami končalo précej z začetkom, spoštoval bodem vender Vašo odločbo in ni se Vam bati, da bi me razžalili, če rečete, da bi Vam bilo neljubo.“

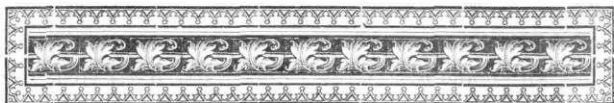
„O, prosim Vas, ne sodite me prehudo. Tako se zopet ne zapiram pred svetom. Čeravno sem Vam dal slab vzgled, mislil sem ravno vabiti Vas. Besedo ste mi vzeli z jezika. Odkritosrčno Vam povem, da bom vesel, če pridete. Posedela bova malo pri bučelah mojega najemnika — hišo z zemljo vred sem namreč takoj po očetovi smrti nekemu móžu dal v najem, samó izbico v eden konec sem pridržal záse, da imam stanovanje, kadar utegnem priti domóv. V posebni sobani Vas tedaj ne bodem mogel vzprejeti in tudi na mehki zofi ne boste sedeli.“

„Kar se tiče mene, vsega tega ne bodem težko pogrešal, ker . . .“

„No, bode uže kako, malo potrpežljivosti prinesite s seboj in naredilo se bode samó ob sebi, da Vam ne bode ravno posebno dolg čas. Zdaj pa gré moj pot v stran, lahko noč! Kmalu pridite. Ni hinavščina niti ne gola etiketa, če Vam rečem, da me veselí seznanje z Vami. Zdravi!“

Rekši seže Leonu v roko in oba gresta vsaksebi.

Dvanajsto poglavje.

Pred ulnjakom.

Dep in prijeten jesenski dan je; solnce, čegar žarki uže nekaj dni slabévajo, nagnilo se je proti zapadnim sivim goram.

V vinógradih je živo gibanje — trgátev.

Trta, s skrbjó, strahom in veselim upanjem spomládi obrezana, okoljena prignojena in okopana, ni prevarila kmetiča, obrodila je obilo. Brdke, polnolične déklice nabirajo lepo, dozorelo grozdje v svoje posode, šegavo zdaj in z glasnim smehom odbijajo nagajivosti in strižejo nepremišljene besede mladeničev sobiračev; zdaj zopet s tiho besedo ukrepajo mej seboj skrivnostne reči o tem in tem ne baš pregrdem fantinu, o óni prijateljici. Zadovoljen stari mózek tira in nosi z grozdem nadeto brénto; upognen pod težkim breménom léze mej obranimi brajdami navkreber proti vinskemu hrámu. Pôje in uka vesela mladost, óni starec pak se veseli zimske nedelje, ko

bode s ključem in malo lodrícó v roci gazil po snegu iz vasí sèmkaj gôri v hram pokušat zlato kapljo.

Vrhu vinógradov stojí majhna kmetska hiša, ne daleč od nje na vrtu ulnjak, skoro poln bučelnih panjev. Na sprednji stráni ulnjaka je kakor podaljšek na oglu narejena prosta klop od hrastove kláde. Možá, ki sedí na tej klópi, spoznal bi čitalec takoj, tisti je, ki smo ga v prejšnjem poglavji ž njim seznanili, ki ga je Leon po njegovem zunanjem značaji poznal kot mladega profesorja.

Knjigo, v kateri je menda prej čital, odložil je na stran in zdaj počasno in polagoma vleče dim iz dolgocevne pipe. Zamišljeno opazuje zdaj buče, ki so uže dokončale jesensko svojo bíro in le še poredkoma letajo iz panjev in v panje; zdaj ogleduje hru-meče čivkajoče vrabce, ki se podé in vrvrajo v bližnji živi meji od veje do veje, od grma do grma in se brez dela in skrbi za zimo veselé življenja; zdaj zopet posluša petje, ki se čuje iz vinógradov pod njim.

Po stezi za mejo vidi človeka bližati se. Takoj spozna Leona. V tem času, kar sta se bila v prvič sešla, obiskal ga je bil Leon uže večkrat, in naredila se je bila mej njima neka ožja véz prijateljskega seznanja. S premislekom pravim: prijateljskega seznanja. Kajti prijateljstvo v idealnejšem, drugačnem pomenu, kakor to imenovanje svet sploh rabi, mej njima ni bilo brzo mogoče. Prijateljstvo je naglo skleneno le ondukaj, kjer je v dušnem življenji, vsaj v

skrajni podlogi vzajemnega mišljenja, edinost in harmonija. Da pa teh dveh ni mej mladeničem, ki neizkušen, z dobro vero v svet in človeštvo stoji tu, in mej dozorelejším možem, ki je morda uže izgubil osrečevalni vid v srečo in čuda obetajočo prihodnjost, ki se je navadil ločiti človeštvo od človeka, da edno sovraži in le družega ljubi, to se mi zdi prav prirodno, sósebnost pa, če jima je priroda podelila različne talente in odgoja različne značaje.

To je Leon tudi čutil, čeravno je vzrokov iskal v neednaki starosti. Nekaj posebnega ga je vleklo do tega možá; mislil je, da bi zánj vse storil, lahko bi mu vse zaupal, kar je kdàj želel in premišljal. In vender ni mogel ž njim biti tako, kakor z družimi vsakdanjimi ljudmi; marsikaj bi ga bil rad časih povprašal, pa si ni upal, dà, celó imena njegovega ni védel.

„Bučelam ste poseben prijatelj! Skoro vselej Vas najdem pri njih. Od Vas sem se jih uže tudi jaz navadil ljubiti in précej spomládi napravim domá ulnjak in nekaj te pridne živálce,“ pravi Leon potem, ko po navadnem pózdravu séde zraven profesorja.

„To je prav pametno,“ pravi ta. — „Mravlje in bučele so človeku, ki se v svojem egoizmu imenuje gospodarja vsemu stvarjenju, najbližje. Ptica pod nebom, podlásica v meji in večina družega, kar žíví, brezskrbno zaupava materi prirodi. In res se mi zdi, da jim je ta boljša mati, kakor nam in bučelam. Človek

in bučelica morata trdó delati za zimo, in če se primeri slaba létina, hudó je obema. Jaz bi mislil, da imamo to živálco ravno zarad tega radi, ker smo tako nekako povsodi v rôdu ž njo.“

„Ta sorodbina se dá razvajati še dalje, gospod profesor; celó v politiko pridemo od bučel.“

„To pa rajša pustiva, o tem jaz ne govorim rad. Človeka denašnji dan mora srce boleti, če misli na politiko,“ pravi profesor.

„Jaz ne mislim tako. Morda nisem prav povedal, namesto na p o l i t i k o bi bolje dejal na z g o d o v i n o , na u s t a v o človeške družbe.“

„A, tako mislite? Monarhija pri bučelah, kàj ne?“

„Dà, to sem mislil.“

Res je, temu se moramo čuditi. Tudi jaz sem uže to premišljal, kako je to, da tako pridna živálca ne more brez mátice ali kraljice živeti. Prav mislite, tudi v tej réci ima panj bučel s človeško družbo nekaj ednacega.“

„Prihaja mi še edna misel, gospod profesor! Videl bom, kaj boste rekli na to . . .“

„Tako je prav! Začeta reč se mora do konca dognati,“ pravi profesor smehljaje se in v drugič tlači pipo.

„Eden mojih učiteljev je trdil, da se vsa zgodovina suče okrog vprašanja: ‚kaj je ideja države,‘ in je pristavil, da se še denašnji dan vsa filozofična politika peča samó s tem: katera oblika države je najboljša:

ali monarhična, republikanska, ustavna itd. Če je to res, in pa če je tudi res, kar se dostikrat izgovarja, da je človek najsrečnejši, če se ne odtuji prirodi, tedaj bi tisti, ki bi hotel zagovarjati monarhijo, prav dobro pogodil, ko bi dejal: po analogiji s prirodo se dá opravičiti samó monarhija, kajti kjer je priroda postavila vlado, to je pri bučelah, tu je monarhična.“

Mladenič, tacih pogovorov ne veliko vaje, bil je te svoje izpeljave vesel, kakor se mu je videlo na obrazu.

Profesor kake tri pote potegne iz pipe in reče smeje se: „Pravi svobodnjak ste, če tako mislite!“

„Ne pravim, da jaz tako mislim; ali logično se bi mi zdelo, ko bi kdo tako sklepal,“ odgovori Leon.

„To je le navidezna logika,“ pravi profesor. „Predolgo bi govorila o tej réči, ko bi hotela preiskavati vso podlogo, na katero ste Vi svoj sklep oprli in sestavili. Pustiva tudi to z némar, ali Vas je Vaš učitelj, katerega izrek ste omenili, prav učil ali ne; samó tisti Vaši analogiji s prirodo, katera Vam je rabila za kòl, da ste ž njim sklep svoj spesnili, morava malo v oči pogledati, ker se mi zdi, da je slepa vsaj na edno okó. Zdi se mi — ne zamerite, da Vam naravnost povem — da Vam razmera mej prirodo in človeštvom ni popolnoma jasen pojem. V prirodi vidimo vedno ednake večne zakone, po nji se ednomerno, pravilno vse poraja, razvija in umira. V prirodi ni nobenega napredka, buče le beró med kot pred tisoč leti, jáblan leto za letom ednako cvetéva:

v prirodi je mir. Človeštvo pa rije vedno naprej; tukaj je hrepenenje po določnem namenu, in v središču tega namena odpre se še daljši obzor, zopet nov cilj si postavljamo. Tukaj ni mirú, tukaj je napredek. Morda bodeva kdàj to misel razpletala dalje. Za zdaj naj bodo te črte dovolj. Nekdaj, ko je človeški rod stal še na najnižji stopinji omike, ko je bil prirodi bližji, ali celó takorekoč zrastel ž njo, naložil si je jarem, ki mu pravimo država, po prirodni potrebi. Država je tedaj, ker je nastala iz potrebe, le pomoček, da se doseza namen. Ta namen je razvoj posameznika in tako tudi skupine posameznikov, človeške družbe. Država ima nalogo, svobodo posamezniku omejevati ali ustavljati le ondokaj, kjer je svobodi, splošnosti na poti. Če Vi pijete grenka zdravíla, pijete jih samó zató, da bi od bolezni ozdraveli in, kadar ste zdravi, ne pijete jih več. Ravno tako tudi človeški družbi kdàj, kadar bo pravo izobražanje splošno, kar moramo upati, kadar bo ta namen dosežen, tudi pomočka, države, ali vsaj take države, kakor jih imamo denès, ne bode treba. Zató mislim, da ne bi prav sklepal, kdor bi monarhijo za vselej po Vaše branil z bučelami.“

„Kako je pa to, da naši pradedje, stari Sloveni, ki so bili gotovo na nižji stopinji izobraženja, kakor smo mi, niso imeli sprva nobene države, temveč so kar tako živeli po rodovinah in majhnih zádrugah? Ali ne govori to zoper Vas?“ pravi Leon.

„Prav veseli me, da to opomnite“ — odgovori profesor. — „Da se naši nekdanji očetje niso po vzgledu družih národov zedinili v državo, to se meni zdi najlepša in največja pohvala njih človečanstva. To kaže, da niso čutili potrebe, kaže, da je njim bilo prirojeno zakonstvo, da so poslušali glas svojega srca. da so bili sami svobodni in drugim niso kratili svobode.“

„Če je bilo to lepo zánje in za njih značaj, kar Vam pritrjam tudi jaz, bilo je pa gotovo slabo za njih naslednike. Odtod, da niso v veliko državo stopili in se ne združeno branili, izvira, da se ne moremo Sloveni ponašati z veliko prešlostjo, da nimamo zgodovine.“

„To pa prav govorite. Od velicega razširjenega národa smo samó ostanek. To je res žalostno, naša prešlost in sedanjost. Ne ostaja nam družega, kakor da se tolažimo z upanjem v prihodnost. Pa govoriva o čem drugem. Predaleč sva prišla od bučel. Slišal sem, da se boste oženili?“

„Jaz?“ čudi se Leon.

„Dà, tako mi je bilo povedano, in čudil sem se, da me niste vabili na svátovščino. Morda zató ne, ker sem tako neuljuden, da Vas na dômu do denès še nisem obiskal. Jaz sem poln dobrih namenov, storil bodem kmalu svojo dolžnost.“

„Pa kdo Vam je to povedal? Jaz o nobeni ženitvi ne vem ničesar,“ pravi Leon.

„No, Vi samí ste gotovo verjetnejši vir, nego tisti, iz katerega sem jaz zvédel. Mož, ki stanuje v tej moji hišici, pravil mi je, da ste nekje na pošti, ali kako — jaz imam slab spomin za take reči — ubrali svojo nevesto.“

Leon se zardí in na smeh držé se pravi: „To ni družega, kakor prezgodnja zveza vsakdanjih razmer, vse brez vzrokov.“

„Še bolj prav, da je tako. Vsaj mi ni treba čestitati Vam, kar bi bil storil prav prisiljeno. To izvira iz edne mojih slabostij. Nisem namreč posebno dober pravovernik, kar se tiče ženskih krepostij.“

„Kako da ne? Življenje bi bilo nesrečno, ko bi ne bilo ljubezni. In ljubezni beseda in skrivno razodenje je ženska.“

„Poznam to pesem! Stara je, tudi lepa in resnična za tiste, ki jo morejo poslušati z vérnim srcem. Dokler ji boste verjeli, boste srečni in za tega del Vam iz srca želim, da bi vedno tako mislili. Jaz sem nekdam ravno tako pel, kakor Vi.“

„In zakaj ste pustili misel, ki je po besedi Vaši osrečevalnejša od nasprotne?“ vpraša Leon radovedno.

Profesor, ki se je morda nalašč ognil njegovemu vprašanju, pravi šaljivo: „Glejte, prej sva govorila o bučelah in sva jih primerjala človeški družbi. Ako hočem jaz hudoben biti in upirati se Vaši idealni misli o ženstvu, menim, da lahko poberem orožje, katero ste morali Vi prej vreči stráni, namreč analogijo,

in se ž njim morda z večjo srečo borim z Vami, kakor ste se Vi prej.“

„Jaz bodem edno zagovarjal, kakor Don Kizot.“

„Vi se prezgodaj umičete.“

„No, naj veljá, splošnost!“

„To je uže bolj moško. — Ali ni pri bučelah čudna prikazen, da imajo ženske, in samó ženske bučele strupeno želó? Tróte, možé svoje, imajo rade nekaj časa, ali ta ljubezen ne traje dolgo, ženíce se jih kmalu naveličajo, izneverijo se jim in jih celó zavrtno pokoljejo. Kaj pravite Vi nató, če niste pozabili, da sva prej oba potrdila neko ednakost v dejanji in nehanji bučelic in ljudij?“

„Če mi daste malo premisleka, vem, da se bodem izkopal . . .“

„Nič pomisleka. Le priznajte, da ste tepeni, potlej sva pa spet prijatelja,“ pravi profesor smeje se. Takoj pa dostavi: „Bojim se, da Vas pohujšujem, in po svetem pismu bi bilo bolje, da bi si málinski kamen na vrat obesil in se potopil v globočino morjá. Torej me ne poslušajte več. — Glejte, ravno mi moja gospodinja nekaj nese.“

Starikava ženica je prihajala po vrtu od hiše sèmkaj in nesla na belem ploščeku nekaj grozdov in v drugi roki velikanskega pol hleba. Ugledavša Leona se nekako preplaši, skrije kruh za hrbet in obstojí za ulnjakom.

„Gospod Franc, ko bi hoteli malo sèm stopiti,“ pravi proseča profesorju.

„Kaj imate skrivnega?“ vpraša le tá, stopivši k nji.

„O jej, tako me je sram, da bo gospod iz Zabrezja videl, da jeste črn kruh. Mislil bo, da Vam belega ne znam ali pa nečem spêči“, pravi šepetaje ženica.

Profesor jo utolaži in, ko je ženica mizico iz ulnjaka postavila pred klopico, kruh in grozdje tjakaj položila, prinesla še vina in dva kozarca in odšla, rekel je: „Zdaj bodem pa sam nekoliko oporekel svojo prejšnjo trditev. Ta starka, na primer, je prav poštena in dobrosrčna ženica. Da si mi še v rôdu ni in me le malo pozná iz mojih studentovskih let, ima me vender tako rada, da se sramúje namesto mene, in še jedla bi namesto mene, ko bi se dalo. Kar si more misliti, da bi mi ustrezalo, znese mi vkupe, in skoraj se mi smili, kako je časih v skrbeh, če mi jed ne diší. To je res žensko v vsacem stánu in človeka gane.“

Leon zapazi knjigo, katero je profesor prej bral, predno je on prišel in tako se jima navede razgovor na berilo in splošno literarno umetnost.

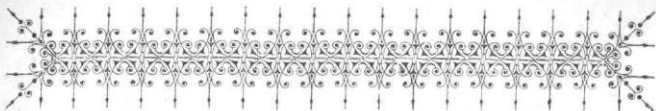
„Meni se je časih čudno zdelo“ — pravi Leon — „in še zdaj si ne morem razlagati, odkod izvira in kako je to, da nas veseli poezija in umetnost.“

„To kaže, da Vi uživate brez preudarjanja, brez refleksije, in to je po edni stráni prav dobro,“ od-

govori profesor. „Kadar boste svet poznali bolje, boste si tudi to razlagali, boste védeli, kar zdaj samó čutite. Svet in resničnost na tem svetu sta tako ubožna, da nam ne moreta dajati, česar si poželí naš duh, ki se ne čuti domačega. Zató si naš duh ustvari svoj svet, to je umetnost. Ta nas iz blatnega povzdiguje v jasne višine lepšega, navideznega svetá. O tem videzu se veselimo, ker se o bistvenosti ne moremo. Tako, dejal bi, pootróčimo se nekako. In kdo se ne veselé nedolžnih svojih otročjih let, ko je tudi lep videz imel za resnico! Tako vsak dober človek ljubi umetnost in poezijo.“

Te in ednake predmete sta razpletala še dalje v pogovoru. Leona je napósled mrak jel opominjati, da se je čas posloviti.

Trinajsto poglavje.

Na poti iz vinógradov.

Solnce je zašlo. Zrak je bil hladnejši in hladnejši. Ognji, katere so po vinógradih tu in tam kurili otroci, dobivali so počasi rdeča in čimdalje svetlejša plamena. Delavci so popuščali vinógrade in odhajali tropoma v dolino domóv, ali pa so posedali v travo okrog hramov in majóliko z lanskim vinom vrstili iz rok v roke.

Kake četrť ure od kraja, kjer smo pustili naša dva znanca, bil je vinógrad poštarja gospoda Gôrca ravno pod potom. Trgalci so bili uže odšli in le trije bosonogi majhni dečki so bili ostali pri ognji, ki je gorel pri poti, in pekli kostanj. Kaka dva koraka stráni sta stali dve déklici, in sicer nam znani: — Pavlina in Matilda. Ekspeditor gospod Kómplez jima je bil véren molčèč tovariš.

„Midva z gospodom ekspeditorjem ideva domóv, tí pa tukaj ostani, če se ne daš preprositi. Noč se dela,“ pravi Pavlina.

„Oh, počakaj še malo. Zdaj je ravno najlepše in najprijetneje. Glej, kako se ognji lepó vidijo po vsi rébri in dôli v dolini migljajo lučice iz vsake híše. Jaz ne vem, da denès nimaš oči za vso to lepoto. No, gospod ekspeditor, Vi morate z menoj potegniti. Še pol četrte ure, ali vsaj nekaj minut ostanimo tu, da bomo videli, kako bodo ti fantički kostanj spekli.“

Tako pravi mlajša sestričina in poredno potegne Kómpleza od Pavline. Ta je bil v veliki zadregi, ker ni védel, na katero stran bi potegnil, da bi se drugi ne zameril.

„Ali daleč imamo domóv in kaj bode pameten človek mislil, če naji vidi po nôči tod hoditi!“ ugovarja starejša.

„Saj nam pride hlapec z vozom nasproti.“

Zdaj se jim nasproti zasliši prav blizu petje:

„Garváj, dihúr, dihúr

Pod streho je smrdèl,

Pa Neži Rožmarin

Vsa jajca je pojèl.“

„Rožmarinova Neža gré, bežímo!“ pravijo dečki, popusté ogenj in kostanj, primejo kape v roke in zbežé.

Tudi déklici se napotita. Ni bilo môči ogniti se Neži. Kómplez, ki je videl, da se déklici malo bojita, stopa hrabro naprej, sestričini tik za njim.

Po hóji se je poznalo, da je bábnica pijana. Izpod rute, ki je imela glavo zvezano ž njo, viselo

je nekoliko las čez nos, suhi rjavi vrat je bil razgóljen in v pregibu na komolci ji je visel košek s polomljenim locánjem.

„Glej, glej, gospôdske prepelíce, hinder-hander!“ dejala je babúra ugledavši deklici.

Stopi sredi ozkega pota. Ko pridejo do nje, pravi: „Dve sraki pa eden srakopèr! Daste kaj piti?“ —

„Umekni se, copernica, da gremo naprej,“ reče Kómplez pogumno.

„Kaj!“ vpije Rožmarinka razkačena. „Kdo je copernica?!“ Položí svoj košek naglo na tla, razpne roke, rdečica jo oblije, svetló gleda in kaže velikanske svoje pestí.

„Ti grívina ti! Jaz copernica, lepega očeta hči! Jaz? Da te ne pograbil in zatočím po dolini, gumpec! Reci še edenkrat, pravim.“

Kómplezu upade pogum, Neža z zobní škriplje, déklici se od straha treseta.

„Neža, pridi jutri k nam, dali ti bodedo žganja in belega kruha. Zdaj se nam pa umekni, da gremo domóv,“ pravi Matilda.

„Žganja? Kje ga imaš? Pokaži!“

„Tukaj ga nimam. Na pošto pridi, pa ga bodeš dobila.“

„Ali ga bodeš res dala? Veliko?“ vpraša Neža zdajci potolažena.

„Res, res!“

„O ti ljuba véverica ti, mala! Daj se pobóžati. Tako-lé! Glej, nemara da si še lepša kakor jaz sama. — Kaj se pa ti tako držiš, kakor bi jesih prodájala?“ pravi Pavlini, ki je bila boječe oklenila se sestričini pod pázduho. „Dà, hudiči in hudičevke, odrla te bodem in požrla. Dosti kóž imam uže domá, ha-ha!“

„Dober večer!“ pravi deklicama znan glas za hrbtom. Bil je Leon, ki je šel od profesorja domóv. Še bolj kakor se je čudil on, da ji nahaja v mraku tukaj, bili sta ga onédve veseli v tem trenutji.

„A, ljubček moj je prišel, lepi mladi moj!“ zavpije Rožmarinka, spoznavši Leona.

„Kaj je tukaj? Ciganka Vas ne pusti naprej? Spravi se s poti!“

„Précej, précej, vse, kar ti hočeš, tebi pa tebi,“ reče Neža, pobere kar more hitro košek in séde tik meje.

Oni štirje odidejo.

Rožmarinka maje z glavó, póluglasno govori s seboj, kolne in gleda v tla. Vino, ki se ga je denès napila po vinógradskih hramih, razvnema in meša ji menda čimdalje bolj možjane. Zdajci povzdigne glavo, ozre se okrog in ker ónih štirih uže ni bilo več videti, zavpije: „Kam je pa šel! Vzela mi ga je edna. Čakaj, čakaj, ubila jo bodem, ubila!“

Rekši pobere kamen, zamolklo zatuli in teče po poti. V desetih korakih se izpotakne in pade. Nekaj

časa leží, potem godrnjaje vstane s krvavim nosom, mirno, tiho in počasi odide proti óni strani, kamor je bila od kraja namenjena.

Mej tem časom so bili óni štirje prišli iz vinogradov in so se obrnili nizdolu proti cesti.

Ta pot nizdolu je bil prav slab za vožnjo in hojo. Večkratni dež je bil splávil prst in pesek in naredil velike kotánje in kupe rjavega kamenja, tako da je moral človek pazno stopati in vedno prédse gledati, da se ni spotikal.

Umevno je bilo tedaj, da je Pavlina takoj na vrhu prijela Leona za pod pázduho. Saj veste, da slabotna ženska potrebuje večkrat v življenji podpóre moške, da se rada naslanja nánj, kakor se šibka vinska trta oklepa trdnega, dobro v tleh stoječega kôla. In če še pomislimo, da se vsak dober človek iz hvaležnosti nekako približanega čuti tistemu, ki mu je ravno pomagal iz kake neprijetne situvacije, ne moremo se nì za trenutek čuditi, da je bila tako nekako bolj domača ž njim. Utegnil bi še kdo izmej nas pristaviti, da bi ji bil moral ta Leon, če kàj umeje, kaj se spodobi in kako svet peljá, ponuditi sam svojo roko in pomoč toliko bolj, ker bi ga bil imel z dobrim svojim vzgledom opomniti tega uže gospod ekspeditor Kómplez, ki je z Matildo stopal kaka dva koraka pred njim.

„Bali ste se tedaj te babe? No, jaz menim, da nikomur ničesar žalega ne storí,“ dejal je Leon, četudi bi bil rajši govoril kàj zanimljivejšega ž njo.

„Jaz imam uže sprva, ko sem to žensko videla, neko stujenje pred njo. Kadar sem ji kàj dala, ko je prišla k nam, dala sem ji najbolj zató, da je odšla. Vem, da je to prav nelepo in kàj malo ljubeznivo na meni; kajti človek je človek, ljubiti bi morali vse, kakor térja Vzveličar od nas in nam vелеva svoje srce. Pa neke zopernosti, ki mi jo naudaja ta divja žena, res ne morem premagovati.“

„Jaz jo pa vidim prav lahko; meni je nenavaden predmet, originalna podoba. Bog je tudi tacim ljudem dal življenje, da je svet pisanejši in mnogovrstnejši. Menda morajo uže biti tudi take ženske. Dolgočasno bi bilo na tem svetu, ko bi bili vsi ednaki.“

„Jaz sem nevedna, morda je prav, kakor Vi mislite. Ko bi ta Neža ne bila ženska, morda bi bila tudi meni samó predmet — kakor pravite Vi —; ali tako pa vidim v nji nekaj neprirodnega, nečloveškega, ali če je to prehudo rêči — neženskega. Vsaj po tem, kar si jaz mislim o ženstvu.“

„Ali mi ne boste zamerili, če povem, da sem jako radoveden, kako Vi mislite o tisti polovici človeštva, katera Vas mora s ponosom šteti v svojo sredo?“ vpraša Leon.

„Ker začenjate tako govoriti, kakor ne bi hodili po tem spotičnem poti, temveč v visoki družčini po mestnih drevoredih, kaznovala bi Vas pač lahko, da Vam ne bi odgovorila. Ali Vas hočem?“

„Tega ne storite, ker pomisliti morate, da so ljudjé, ki tudi v srci mislijo to, kar govoré.“

„Nehvaležno bi bilo tudi od mene, kàj ne, ko bi Vam odgovarjati ne hotela ravno nocoj, ko ste mi storili dobroto? Zató Vam povem, da, če kake posebne misli pričakujete od mene, motite se prav zeló. Terjatve, ki bi jih jaz stavila sebi in vsem svojega spola, izrečene so gotovo tisočkrat. Ženska ima svoj krog v tihi domačnosti; tam naj dela in pomaga po svoji môči. Mé moramo misliti bolj s srcem, kakor z glavo. Zató se ne smemo riniti v javnost. Marsikatero napáčnost bi jaz rajši odpustila moškemu, kakor svoji vrstníci.“

„Zakaj? To se meni zdi prevelika odpóved. Ta misel gotovo ni navadna. V marsikaterem krogu mej prijateljicami bi ostali samí. Človek rad záse térja tisto svobodo, ki jo imajo drugi. Vidite, zdaj sva menjala uloge. Jaz bodem zagovarjal tiste, ki ste se jim Vi izneverili,“ pravi Leon smeje se.

„Svoboda je res lepa beseda, ali tukaj jo le pustiva. Ločiti se mora od razuzdanosti. Človek naj premisli in pregleda svoje močí in po njih naj se ravná, pravijo. In mé ženske smo slabé; če izgubimo višek, ne moremo se nikdar zopet tako povzdigniti. — Pa z Vami bi skoraj ne smela tega preudarjati.“

„Zakaj ne? Večjega veselja . . .“

„Tiho, Vi ste me zapeljali, da sem storila, kar na svojem spolu sploh grajam: mešanje v rečí, ki

so zunaj našega okrožja. Čudno sva začela. Kakor se govori, da prava ljubezen ne premišlja odkod in zakaj, tako bi morala tudi ženska svojo nalogo bolj čutiti in dopolnjevati, bolj v srci nositi, kakor na jeziku. — Hitreje morava hoditi, Matilda in gospod ekspeditor bosta mislila, da péšava; glejte, kje sta uže.“

Leon je do zdaj nalašč hodil počasneje. Mogoče je, da je tudi Matilda to opazila takoj od kraja in je zato ekspeditorja vzela s seboj, da sta šla naprej.

Gospod Kómplez, ki je večkrat skrivaj nazaj pogledoval, moral je, hotel ali nehotel, govoriti in braniti se svoji tovarišici, ki ga je neusmiljeno dražila, kako bi bil tepen, ko ne bi bila ona in prišedši Leon utolažila razkačene Neže. Akotudi je zvestó branil svoje moštvo in se je napósled videlo, da mu je tega draženja uže preveč, razslikala mu je poredna déklica vse nastopke tega po sreči odvrnenega tepeža, kako bi bil bolán ležal in milo ječal in morda še jokal se, kako bi mu bila morala ona streči.

Pridejo tako do ceste. Tam je čakal voz.

„Ali hočemo še do vrhu klanca péš iti? Za štiri ni prostora na vozu, tedaj spremímo gospoda Retlja še nekaj časa, če nisi trudna, Pavlina!“ pravi Matilda.

„O jaz ne. Meni je ljubo, čemu bi konje mučili navkreber, ker lahko hodimo,“ odgovori ona. Hlapec odide z vozom naprej do vrhu klanca. „Jaz imam pa z gospodom ekspeditorjem še edno dokončati. On se

mi neče udati, da je tisto lepo pesem naredil, ki sem jo včeraj našla. Pa ne mirujem prej, da se mi bo izpovedal in še ime tiste srečnice mi bo razodel, na katero je ta oda narejena," reče Matilda.

„Sonet je, ni oda," pravi spozabivši se Kómplez.

„O, Vas uže imam; če véste, da je sonet, po tem ste se udali. Zdaj boste pa povedali še drugo. Pojdite, ta dva ne smeta slišati. Sáma jaz znam skrivnosti hraniti.“

Rekši ga potegne s seboj. Moral je ž njo. Kakor sem zvédel, držal se je hrabro proti ostremu izpraševanju.

Leon morda sam ni védel, da je levico tovarišice svoje malo živeje pod pázduho stisnil, kakor je bilo na gladki cesti treba, kjer nje nožica ni bila v nevarnosti spotekniti se. Ubogi mož! Tako nekaj tesnečega mu je bilo léglo okrog srca, da nekaj časa nì govoriti ni mogel. In v hudobnem grlu je bilo tudi nekaj nepravilnega, tako, da niti sapa ni hotela lepo po stari navadi v pluča in iz pluč, niti odgóvori, ki jih je dajal na navadna nje vprašanja, niso bili zadosti dolgi, niti povoljni. In vender je bil dovolj star in ne baš, da bi dejal, neumen. Sicer je vender še vedel časih kako pravo besedo na pravo mesto postaviti. Čudno!

„Glejte, kako lepó se vidi Vaš dom od tukaj," reče Pavlina med drugim.

„Res lepó,“ odgovorí on.

„Veselje mora biti za delavnega možá, ko tako stoji in okoli in okoli sebe vidi lepo rodovito zemljo in lahko reče: ,to je moje! Vse, kar tod rodi mati priroda, daruje meni! Tako se človek čuti gospodarja na tem svetu; to ga mora povzdigniti. In Vi boste lahko tako rekli. Ali niste srečni in veselí?“

„Ali bodem srečen in vesel, to mora nekdo drug določiti,“ reče Leon z mehkejšim glasom in ji pogleda v obraz.

„Določba je uže gotova,“ pravi Pavlina.

„Res?!“ vpraša Leon z nekakim hlastnim veseljem.

„Vaša teta komtesa gotovo ne bode drugemu pustila svojega imetja kakor Vam. Vsaj ljudje ne dvojijo.“

„Ne, ne. Vi me niste razumeli. Jaz sem mislil, da bi bilo to vse tako lepó in še neizrečeno lepše, nego ste Vi dejali, ko bi lastník ne bil sam pri razgledovanji, ko bi imel ljubljeno družíco zraven sebe in . . .“

To je križ z ženskim svetom. Nekaj človeka nečejo umeti, nekaj mu pa še izgovoriti ne dadó. Bog vé, kako lépo, navdušeno-poetično podobo sreče na kmétih bi bil razvil Leon, ko mu ne bi bila Pavlina prestrigla govora z mrzlo besedo: „To je gotovo, kar pravite, in kdo bi dvojil, da si boste lahko na-

pravili táko srečo. Povsod okoli cvetó lepe in bogate deklice. Celó visoki aristokratski svet se je dandanes izpametoval, da zablja boljše svoje krvi; tako volite lahko okoli po gradéh, koder hočete, četudi nimate kacega: baron, grof, ali kar si bodi kot nepotreben privísek in podaljšek k svojemu imenu. Za vzgled boste kmalu slišali nekaj iz okolice. Nekov baron snubi ravno te dni hčerko čisto neplemenitaškega očeta.“

Da se je bila Pavlina, pričenši ta govor, naglo majhno zardela, tega Leon ni bil opazil. Navadnost pa, s katero mu je govorila, težila ga je prav zeló. Ko je čul poslednji stavek, obide ga neka misel in z drugačnim glasom, kakor je govoril dozdej, vpraša: „Ali bi se smelo védeti i m e tiste neplemenitaške hčerke, katero baron snubi? Meni se zdi, da ni daleč od tukaj — od mene.“

„Morda res ne.“

Ta odgovor je Leona zadel več kot neprijetno. „Tedaj tako je! Nekov baron jo snubi in on je zastonj gojil upanje. Oh, kako neusmiljeno človeka usoda meče z lestve, po kateri bi rad plezal v nebesa svoje sreče!“

Naj je vedé ali nehoté izpustil Leon nje roko izpod pázduhe, gotovo nam bode vsaka čitalka potrčila, da je bilo to negalantno kakor tudi to, da je do vrha ž njo šel, ne da bi bil črhnil edno besedo.

Tam je stal voz. Déklici sta posedli, gospod Kómplez si je sédež ubral zraven kočijaža.

„Lehko noč!“ To poslovilo je bilo od Leona denès tako kratko, suho in póluglasno, in poklon tako površen in odhod po stranskem poti tako nagel, da je Matilda, ko je voz zdrdral po cesti, vprašala Pavlino:

„Kaj mu pa je?“

„Jaz ne vem,“ odgovorí Pavlina.

Pač praviš brez premisleka tako, déklica, sicer bi védela, da ne govoriš resnice in zardela bi se, ker bi te bilo sram laží, ki ti je sicer tuja.

„Morda si ga ti razjezila?“ vpraša Matilda.

„Mislim, da ne,“ odgovorí sestričina.

„Kaj pa sta govorila zdaj napósled?“ vpraša Matilda.

„No, prav napósled sem mu zatožila tebe, da se možíš, ali bolj prav, da te baron Bremern snubi. Saj menda ne bodeš huda zató, tem menj, ker ravno tvojega imena nisem imenovala, temveč je sam ugenil, da bi mogla biti ti.“

„Da ne moreš ti molčati!?“

„Nápak je bilo, da sem govorila, to spoznavam; zatorej ne zameri. Saj bi bil tako v teh dneh barona pri nas dobil in vse zvédel.“

„Pa to se meni vender čudno zdi“ — pravi Matilda — „nekaj nejevoljen je šel od nas. Ko bi bil slišal, da se bodeš ti možíla, potlej bi si jaz to lahko razlagala.“

„Prosim te, bodi tiho!“

Déklici nekaj časa molčíta.

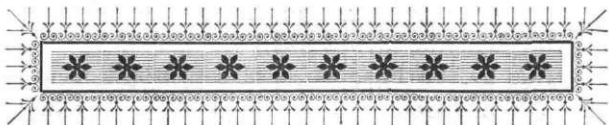
„Kàj ne, Pavlina, da se bodeš potlej k meni preselila, če jaz barona vzamem — kar ni še tako gotovo? Brez tebe bi v sreči svoji nečesa pogrešala. Najlepšo sobo v grádu boš imela in vsak teden po dvakrat obiščeva očeta, časih se bodedo peljali na Zabrezje, po zimi pojdemo skupno v mesto —“

„Ne, ne, to ne more tako biti. Kadar ti zapustiš hišo svojega očeta, vrnem se jaz v mesto in poiščem svojo staro teto. Kadar boš srečna, domisli se časih mene, ki nisem in ne upam, da bi še kdàj bila.“

„Tako ne bode, potem se rajša jaz ne možím,“ pravi Matilda ter stisne svoji sestričini roko.

„Če me imaš rada, ne govoriva zdaj več o tem,“ reče Pavlina.

Štirinajsto poglavje.

Pred spanjem.

Clovek brez srca malokdaj pozna svojega bližnjega in notranjo njegovo vrednost. Vajen je soditi po sebi, in blažjih čutov nesebične ljubezni, prizanašljive potrpljivosti, dobrotnosti itd., ki so njemu samemu tuji, tudi pri družih ne išče in ne nahaja, ali, če se mu jasno pokažejo, ne priznava. Kar je večno lepo na človeku, ima izvor in začetek svoj v srci, v dômu ljubezni. Ljubezni nima, ki ne pogublja vsakoga, kdor ne misli, kakor misli on, ne govori, kakor govori on, ne dela, kakor dela on, in vsacemu nepovoljnemu dejanju podtika najhudobnejše, premišljeno v pogubljenje vodeče namene.

Sploh smo edini menda v tem, da ženstvu pri-sojamo mečje srce kakor sami sebi. Mnogo je morda, kar ustopamo s tem. Vender bi samoljubje svoje utegnili utešiti s premislekom, da, kar oné pridobodo z notranjim bogastvom, odtehta mož z razširnostjo. Skrivne žile, po katerih se ženski pretaka kri no-

tranjega dušnega življenja, držé od srca proti razumu, pri móžu pak narobe.

Zatorej vidimo, da mož prej gojí velike, človeštva se tičóče in je obsezajoče ideje, da se lože postavi na vrhunec človeškega spoznanja in z bistrim vidom predre meglo, ki se razteza po daljni širjavi pod njim — lože kakor ženska, ki zopet prej razvidi notranjost posameznega človeka.

Pavlina je videla po tem prirodnem nagonu svojega spola, in morda tudi, ker je človeka bolj poznala, kakor marsikatera déklica na nje stopinji, Leonovo vedno večje približevanje. Splošno dekliško svojstvo bi bila mórala zatajiti, da ne bi bila videla uže takoj od kraja, ko ji je bil Leon še na pol neznan, da pozdravi njegovi veljajo naprej nji in ne sestričini. In ko bi tega ne bila videla, mórala se je sčasoma, ko je Leon vedno pogosteje zahajal na pošto, do dobra preveriti.

Pa slepila je sama sebe. Kar ji je bilo popolnoma videzno, zdelo se ji je neverjetno. Človek se kàj lahko moti. Podoba, ki mu je pred očmí, je — Bog vé — le prikazen, dozdevnost, dete prežive domišljije; in naše očí, ki to in to vidijo, ušesa naša, v katera to in to zvení, morda so v nepravilnem stanji — v spanji in sanjah. Kdo vé!

Ali denès, denès je spoznala. Več ni bilo dvojbeno. Iz njegovih besedij, po glásu, po vedénji, po marsikateri malosti ji je bilo do cela jasno, da mladenič,

kateremu je mogla ponuditi odkritosrčno prijateljstvo, čuti zánjo več, neizmerno več.

In ona?

Kadar je na pošti uže vse potihnilo in pozaspalo, podpira ona v postelji na vzglavji sloné glavo in pre-mišlja: „Moj Bog! Ali sem morda jaz s svojim vedénjem proti njemu sáma vzbujala to čustvo? Morda je iz mojega vedénja posnel več, kakor mu morem in — smem jaz vrniti? Kako zdaj, poséhdob? Ali bi ne bilo bolje, da bi ga bila nocoj poslušala in mu napósled kakor prijatelju odkrito povedala, da ga spoštujem, ali ljubiti ne morem nì njega nì nobenega več.“

Priznati je morala, da je Leon veliko boljši kakor marsikateri, kar jih pozna. Ni eden tistih, ki brez vse misli živé tja v eden dan, gotovo je, da ima precèj veliko čuta, pošteno srce. Osrečil bode edno déklico, in sam je vreden sreče in ljubezni.

Ali nje — ne more osrečiti. Take ljubezni, ki bi mu jo bila dolžna, ne bi mu mogla dati, oddana je bila davno uže drugemu in sicer — zastonj. Idealu vroče ljubezni vrednega moštva, katerega je nekdaj imela, ljubila, temu se ji Leon ni zdel ednak.

Prihodnost se je razprostirala pred njo samotna, žalostna. Brez matere in očeta, celó brez večjega imetja, navezana je bila le na sorodnike. Neveselo stanje! In Leon, bogat dedič, dober človek, mogel ji je pokloniti brezskrbno, morda celó lepo prihodnost.

Nekatera déklica bi bila prijela lepo priliko z obema rokama. Kaj je lože od hinavščine! Ali ona take sebičnosti ni poznala, kaj tacega je bilo zoper nje vést.

In vender je bila nje ljubezen skoro uže brez upanja. Možá, kateremu je bila posvečena, ni videla uže leta in leta, ni slišala o njem, ni vedela, kje je. Gotovo jo je uže pozabil, ne domišlja se je več — sirote. Če je on mogel takšen biti, če je on mogel pozabiti, more vsak, tudi Leon bode v némar pustil to morda — prenašlo nagnenje.

Solze se ji uderó po lici. — Tecite iz očij, solzice, ve grenke bridke tolažnice skrivnega gorjá! Noč je, nobeno neprijazno okó vas ne vidi, tecite po belem lici in tolažite!

V zgodnji pomládi se obleče bela breza z omladnim, srce razveseljujočim zelenjem in ponosno stoji, kakor prvi kras novo vzbujene prirode, sredi družih še golih drevés. Pa od severja dahne hladna sapa, mrzla burja potegne, kakor tat pride ledena slana prenočit v log — in žalostno pozebejo zgodnje mladike z lepim zelenjem. Res, da solnce poznejše pomládi in vročega poletja brézi podarí drugo opravo, ali posušene mladike ostanejo žalosten sled nesreče do pozne jeseni.

Tako človeku. Kolikor veseleje se razvija prvi cvet v mladostnem srci, toliko rajša, toliko ostreje iztegne usoda okorno svojo roko in razdene prijetno

soglasje. Davno je, kar je njena roka zadela, pa vedno še lahko zvenčé glasovi bolečine po vsem organizmu.

Če Dante pravi, „da ni večje bolečine, kakor spominjati se srečnih dnij v nesreči,“ izgovarja, kar čutimo vsi.

Bolj kakor kdàj se je Pavlina nesrečno čutila nocoj.

Komtesa je ležala nekaj bolna. Leon ji je moral, kakor večkrat, tudi nocoj nekaj poglavij iz ne vem katere svete knjige čitati, predno je šel spat.

Zdaj v jesenskem času, ko mu je bilo zunaj na polji, v travnikih in vinógradih gospodariti in razgledovati, ni bil mnogo s teto vkupe. Ker se je komtesina pobožnost raztezala tako daleč, da je, hrepené po popolnosti, uživala najnavadnejša jedila, tudi kosila in večerjala nista vkupe, ko je bila še zdrava.

„Amen. Hvala ti, naj bode dovolj za zdaj,“ reče komtesa, in Leon je prav rad nehal čitati. Da za to delo nocoj ni bil, umeje se lahko. Stara žena je tudi poznala, da je nekako žalosten.

„Kaj ti je, ljubi moj? Bled se mi vidiš in glas ni navaden. Ali si bolán?“ vpraša ga skrbno.

„Nič mi ni,“ odgovorí Leon.

„Morda se motiš sam. Čuvaj zdravja! Ne hodi zdaj jeséni prelehko oblečen v večernem hládu okrog. Kdor ne váruje zdravja, greší zoper peto zapóved božjo. Prosi Barbe, da ti skuha čaja. To ti bode

dobro storilo. Reci ji, naj k meni pride prej, da ji povem, kako naj ti ga napravi.“

„Jaz sem popolnoma zdrav, teta, mislim da ni potreba.“

„Človek sam sebe ne pozna. Le slušaj, dobro ti želim. Kaj bi bilo, ko bi zbolel. Le pojdi v posteljo.“

Kmalu potem je Leon po svoji sobi hodil gôri in dôli in na mizi se je kadil čaj, ki ga je bila stara Barba v hipu napravila.

Ubogo usiljeno zdravílo! Ne zaupamo, da bi pomagalo temu bolniku! On sam menda ne zaupa, ker se ga ne pritakne. In da bi se dvema starkama ne zameril: teti in Barbi, prime čašo in izlije dar božji skozi okno na vrt, ker ga piti ne more.

Po nrávi svoji je bil precèj mirne krvi. Zatorej se je njegova notranja razburjenost denès, ko je na prvi pogled menil, da mu je najslajše upanje splavalo po vodi, kazala bolj kakor neka pobita tožnost, nego kot strastna razjarjenost. Lože bi se bil natihoma zjokal, kakor mlad deček osmih let, katerega je v šoli tovariš prekosil, kakor strastno prisezal maščevanje in jezo tistemu, ki je bil vzrok, ali ki je mislil, da je vzrok njegovi nesreči.

Iz poslednjih besedij Pavlininih je posnemal, da njo snubi nek baron — menda baron Bremern, o katerem je slišal govoriti, dasi ga osebno ni poznal. Tedaj zató njega ni hotela razumeti!

Séde h knjigi. Ali kadar je duh poln svojih mislij, ne more se udati drugim, ne more prisvajati in spremljati tujih. Odloží bukve. Ko bi se vsaj razmisliti mogel!

Dolgo hodi po sobi.

„Tedaj barona bode rajša poslušala. Zakaj? Ker je baron. Ne, to ne more biti. Ona misli o plemstvu kakor vsi pametni ljudjé. Snubi jo šele. Morda ga bode odbila. In morda njega res še razumela ni? Kako okorno in samó na pol ji je razodel ljubezen! Beseda, katero je drugod za šalo, za kratek čas tolikokrat izrekel, bila je tukaj tako težka. „Ljubim te“: to sta le dve besedici. Gotovo, verjetno, najbrž tako, da ga ni umela.

Kdor se hoče tolažiti, kmalu najde tolažbe. „Ni še vse izgubljeno,“ mislil je Leon, in če je hitreje hodil gôri in dôli, to je gotovo nekaj pomenilo.

Ponavljaje si vse nje besede, domisli se še nečesa tolažnega. Morda pa ni mislila sebe, temveč Matildo. Tudi ona je bila „ne daleč“ od njega. O da bi bilo to! Pozvedeti se mora takoj jutri.

Léze precěj upokojen spát. Kaj se mu je sanjalo, tega ne vem.

Petnajsto poglavje.

Baron.

Za dné je bila stara Barba po konci. Zmerjaje je sklicala nemarne dékle in tekla potem v hlev gledat, če Matijec, kralj hlapcem, še smrčí, da bi ga vzbudila in bi on potem svoje podložnike v konjskem in kravjem hlevu spravil na noge in na delo.

Ali Matijec jo je bil prekosil. Kislo držé se, kakor zmerom, v petek in svetek, imel je z ednim hlapcem uže konje naprežene in je ravno plug nekaj popravljaj.

„Ali te ni sram, grajski hlapec si, pa pojdeš k cesti orát v tistem luknjastem klobuku, da te bodo ljudjé gledali!“ jezí se Barba.

„Za práho grem orát na Krivo njivo,“ odgovorí gluhi Matijec.

„Ti moj Bog! Ali si nocoj pamet zapíł? Kriva njiva je skoraj najbolj gnôjna. Za práho na Krivi njivi!“

„Gospod so včera j ukazali,“ pravi mlajši hlapec.

„Kaj kriči baba?“ vpraša Matijec.

„Gospod ne vedó nič, vidva tudi nič, pa je!“ pravi Barba in se obrne proti svinjskemu hlevu pogledat, če je vse čez noč pridno pojedeno.

Prašiči jo uže po hóji poznajo in ji ednoglasno, ne da bi dejal posebno harmonično, krulijo jutranje pozdravljenje. Barba pak za vrstjo odpira vrátca pri plemenjákih: dalje predél naprej, takoj zraven pri prasici z mladiči, potem napósled pri rejenih, ki bodo to jesen za kolíno in za prodajo. Povsod se káj pomeni s prašiči in sicer veliko prijazneje kakor z Matijcem. Tega malo po ščetinah počehljá in pravi: „Pújsek, pújsek, zakaj se ne rediš?“ Druzega lahko udari po uhlji in reče: „Čájne, ti grdi čájne, zakaj prepásanca od korita odrivaš? Ti požrešnež ti!“ In prašiči dvigajo rilce in Barbo ogledujejo. Ona pak misli, da so ravno tako pametni, kakor smo mi ljudjé, in vedó, kaj se jim reče, samó govoriti ne morejo. „Kmalu boste dobili jesti, le potrpite,“ pravi in zaprè vrata hlevna.

Kokoši so jo začutile. Cela trôpa z ošabnim petelínom v sredi, priletí ji naproti. Počasneje za njimi pridejo težkonoge race in gosí. Golobje prifrčé s streh in izza ogla pripelje koklja neizkušeno svojo mlado rodovino

Ko Barba korači čez dvorišče, spremlja jo vsa ta drhal. „Ominej, óminej! kà je taka lákota?“ pravi

Barba, stopi v vežo in, ko perotnina hoče za njó, zastonj podí: „všš!“ — in maha s svojim prtom. Vežna vrata mora zapreti pred „spakom“. Kúretina uže vé, kaj bode in se ne premakne izpred veže. Vrata se namreč takoj spet odpró in Barba prinese velik pêhar z mészneža žita, grabi s pestjó in suje mej kúre, ki grozovito hité kavsati in pobirati vse edna pred drugo.

Ko se Barbi zdí zadosti, odloží pêhar na lino, povzdigne svoj suhi prst kazalec in majaje ž njim po taktu jame šteti drage svoje, da bi védela, ali ni kattere kokoši vzela lisíca, ali krágulj odnesel piščeta. Večkrat se zmoti in mora začeti še edenkrat od kraja.

Zdaj se tudi beli maček z visoko zasukanim repom in navzgor ukrivljenim hrbtiščem priplazi ob zidu sémkaj. Rad bi se Barbi malo pridobríkal in podrgnil ob nje obleko. Ali kúre se potuhnena straše, zató je Barba huda in ga kar zapodí: „Greš v kraj, spak ti mačji!“ Da bi ne bil tepen, mora múc nagloma pobrati peté.

Z dvorišča se Barba vrne v kuhinjo. Tam uže gorí velikanski ogenj, dekla kuha jutranje kosilo za družino, in v velícem kotlu, napolnjenem za svinje, ravno začénja vreti voda. Barba pograja, kar se ji ne zdi storjeno prav, in potem z umeteljno svojo roko pripravi zajutrek za gospó komteso in za mladega gospoda.

„Kako je to, da gospod ne vstanejo denès! Sicer so ob tem času uže vselej na nogah,“ pravi Barba, ko je bil zajutrek uže davno napravljen za Leona, in domislivši se, da je bil sinoči nekaj bolehen, tiho stopa po stopnicah gôri in pokuka v njegovo sobo. Vidé, da še spi, misli si starka, ki ga je venderle rada imela, dasi je časih skrivaj malo poropotala čez njegovo gospodarstvo: „Menda je sinoči pozno zaspal. To so čudni ljudjé, ti gospôdski: po dnevi hodi okrog, po nôči gleda v pismo, zjutraj se pa ne vzbudí! Bog vé, kaj zmerom in zmerom beró! Saj morajo znati uže vse iz glave.“

Stalo je tega jutra solnce uže precèj visoko, ko je Leon od zajutreka vstal. Stara komtesa je bila prav vesela, ko ga je pred seboj videla zdravje oznanujočega lica, veselejša, nego da bi bila ozdravela ona sáma.

Proti deseti uri je bil Leon ravno namenjen pogledati v vinógrad k delavcem, ko ugleda, da je majhen kolêselj z dvema konjícema po cesti pridričal in zavil proti Zabrezju.

To je bilo nekaj nenavadnega. Leon ni mogel ugeniti, kdo bi bil. Celó ko je voz na dvorišči postal in je mlad gospod dal vajeti ednemu zabreških hlapcev v roke, Leon ni védel, koga pozdravlja.

Tujec se mu predstavi. Baron Bremern!

Blizu tridesetih, bil je ta mož videti mlajši. Pripomoglo je k temu videzu čisto obrito, rdeče polno

obličje in pokončna ponosna hója, ki je izkazovala ravno iz službe izstopivšega lajtnanta. Obleka, najukusneje po najnovejši šegi ukrojena, oprijemala se je kàj lepo ugibčnih, nekaj nagona do debelosti naznanjujočih udov, tako, da bi bil primerjevalec zunanjih postav mej njim in Leonom, ki je bil po vsakdanje preprosto opravljen, našel precèj velik razloček. Dvojno okoli vrata sezajoča zlata verížica, na kateri je bila menda privezana žepna ura, več dragocenih prstanov na rokah, in še marsikaj je bilo na tem baronu, kar se je vse rado videti dajalo, in kar bi bil kakov prekupčevalni žid ogledoval s srčno poželjivostjo. Najhudobnejša kritikarica ne bi bila imela kàj rêči drzno na skrbno razčesane rmene lasé nasajenemu klobučku; in kar se tiče lepih očij in čednih brkie moralo bi se pritrditi, da ni vsak lajtnant tako srečen, da bi imel podobne.

Če je bilo Leonu posebno prijetno ali ne, da ga ta novi sosed ravno to jutro obišče prvi, naj čitalec sodi sam. Sreča je napósled vender še, da si je veliki svet izmislil šege, katere zvedenemu človeku ponujajo toliko navadnih lepih oblik in fraz, ki mu pomagajo, da „z veseljem“ vzprejme tudi koga, ki mu je na sumnji, da je njegov tekmeč in napotje njegovi sreči.

Baron Bremern je precèj mnogo govoril in komplimentoval: kako si je za dolžnost štel obiskati ednega izmej najljubeznivejših sosedov; kako neizrečno

veselje mu je, da mu je čast seznaniti se z mladim možem, katerega izvrstna svojstva je v tem kratkem času, kar je pustil vojaštvo in se domá naselil, povsod in večkrat slišal slaviti; da mu bode svobodo, ki si jo je vzel, da ga je nepovabljen obiskal in ga morda tako v važnih opravilih motil, gotovo odpustil itd. itd.

Kónj ni pustil izpreči rekši, da se mu mudí, da mora opóludne biti na pošti, ker je za trdno obljubil.

V daljnem pogovoru, ki se je vrtel čisto o navadnih rečéh, pride baron tudi na svojo ženítev. V veliko veselje je Leon zvedel, da snubi Matildo, ne Pavline.

„Jaz sem vojak skozi in skozi. Naglost, to jaz ljubim. Prišel, videl, zmagal kakor Julij Cezar. Dolgo hoditi okoli ženskih, poskušati in vzdihovati kakor delajo dolgočasni poetje, to ni bilo nikoli veselje moje. Naravnost v sredo trdnjave, in zmaga je vselej gotova. Ženstvo se mora le poznati. Vse so take, kakor edna. Tukaj mi je ugodila déklica, žêniti se mi kaže, stari nje ne ugovarja in tako mislim, da je bolje, če je reč hitro pri kraji.“

Tako je baron govoril o tej stvári.

„Pa jaz ménim, da se iz Vaše posebne sreče ne bi dalo postaviti neovržno pravílo za druge, gospod baron!“ reče Leon.

„Dovolite mi, gospod Retelj, morda se pregrešim zoper skromnost, če opominjam, da imam precèj izkušnje v teh rečéh. Véste, da človek v tem stánu,

katerega ud sem jaz imel čast biti, spoznava mnogo svetá. In jaz brez prevzetnosti smem rêči, da sem to lepo priliko dobro porabil. Iz ljubezni za kratek čas se mož naučí, kako mora postopati, kadar poprime reč v resnici.“

„V tej stvári moram rêči, da sem še malo storil,“ odgovorí Leon smebljaje se.

„Da ne pozabim,“ pravi baron, „na pošti sem obljubil, da Vas privedem s seboj. Gospod Gôrec Vas pozdravlja in pričakuje, da mu denès opóludne izkažete čast in se udeležite naše družbe. Tudi meni bi bilo prav zeló prijetno, če izvolite kar k meni na voz prisesti, in peljeva se tja.“

„Prav žal mi je, toda mislim, da denès tega prijaznega povabila ne morem vzprejeti, ker je teta moja nekaj bolna in se ne bi spodobilo, da bi jaz . . .“

„Gospá komtesa? Res! Mislil sem, da je ni domá. Ali me ne morete predstaviti nji?“

„Težko, ne verjamem, da bi mogla govoriti z Vami. Vsekako pa ji naznanim, da ste nas počastili.“

„Prosim, prosim. Veselilo bi me, ko bi mogel poznati izvrstno ženo, ki je bila, kakor vem, prijateljica materi moji. Bodite tako dobri in naznanite me. V tem dovolite, da to Vašo knjigo malo pogledam.“

Leon pride kmalu nazaj in mu pové, da bi ga komtesa drugikrat rada vzprejela, da ji pa zdaj ni

mogoče. Zajedno pak Leon naznani, da je dovoljenje dobil in da gré ž njim na pošto.

Takoj potem se odpeljeta.

Mej potem je bivši cesarski lajtnant baron Bremern bil čimdalje zgovornejši in pravil je Leonu več epizod iz svojega vojaškega življenja, ki so bile pa take, da se jih ne upam ponavljati poštenemu čitalcu. Ne more se rêči, da bi bile Leonu posebno po volji. Baron jih je zagovarjal z dvojbeno morálo: „Dokler je človek sam svoj in mlad, naj uživa svet in svobodo. Kadar si pa zakonski jarem naloží na vrat, mora biti drugačen.“

Na pošti najdeta uže nekaj družčine. Okrajni sodník z ženo, dvanajstletno hčerko in kake dve leti starejšim sinom bil je tu.

Pri mizi je Leon sedel mej sodníkovo gospó in Pavlino, novemu svojemu znancu in Matildi nasproti.

Pavlina se je največ pečala z mlado sodníkovo hčerjo, boječo, precèj mrtvo stvárco, in je z Leonom govorila le malo. Tolikanj več mu je prizadéla njegova soseda na levi, gospá sodníkova, ki ga je vabila, naj pride kàj v nje družino, in mu je, sicer ne naravnost, pa vender umévno hvalila redka svojstva starejše svoje hčere, ki je denès, žal, morala zaradi bolnega zobú oštati domá. Tudi je moral potrpežljivo poslušati dolgo jeremijado gospé sodníkove, kako malo višjega izobraženja imajo déklice civilnih staršev tukaj na deželi, da je vse posuroveno in pokméčeno, da

malokatera kàj izdatnega umeje o muziki itd. Vse to pak se mu je pripovedovalo bolj natihoma; in če je bilo gospé verjeti, koliko se je trudila, kako se ni strašila nobenih troškov, da je starejšo svojo hčer odgojila po terjatvah denašnjega časa, morala je biti ta sodníkova hči res pravi ženski ideal. In vender je bil Leon tako nehvaležen, da ni nikake želje izrekel, še kazal ne, poznati to dete dovršene popolnosti.

Zmerom vesela in zgovorna Matilda je zraven svojega ženina barona Bremerna nekaj le bolj tiho sedela, rdeča čez in čez po lici. Govoriti ji po sreči ni bilo treba mnogo, kajti uljudni baron je govoril konči za dva.

Sodník in gospod Gôrec sta tudi ukrepala važne reči.

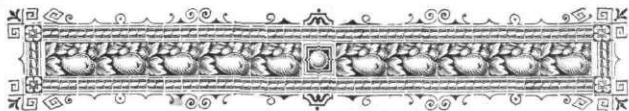
In gospod Kómplez napósled, na svojem spodnjem sedeži, imel je denès tudi továrištvo z gimnazijcem, sodníkovim sinom. Dobil je v njem človeka, ki je bil po umu in izkušnji nižji kakor on. O taki priliki se vsakomu razveže jezik in tudi gospod Kómplez je govoril. Pravil je mlademu učencu četrtega latinskega razreda, kako je bilo tačas, ko je on v šolo hodil, kako se je z učitelji kregal, kake težke naloge so njega dni imeli in več ednacega. Ne vem, ali je pravil vse po resnici, ali je tudi kàj več rekel vmes; mogoče je, ker semtertja je tudi sam sebe hvalil. Česa nekateri človek ne storí, da bi pri družih vzbudil dobro misel o sebi!

Za trdno si je bil Leon namenil denès govoriti s Pavlino resnobno besedo. Ali ves čas ni bilo prilike. Vse popóludne ni bila nobenkrat sáma. Kar se je navadnega menil ž njo, bilo je malo. Opazil pa je, da se ga nekako ogiblje, da je tožnejša, kakor sicer, da ga ne ogovarja več s krstnim imenom, kakor poprej, sploh, da ni tako domača ž njim.

To je bilo žalostno.

Ali, morda pa tudi kàj dobrega pomenja vse to! Ta misel je imela nekaj tolažbe zánj, ko se je vračal domóv.

Sestnajsto poglavje.

Divji zakon.

Nekaj dnij pozneje je žagar Šépec hodil s kôlom na rami okrog jeza in ogledoval, kako je uže tu in tam voda prejedla zagrajo, in si je bélil glavo, kako bi in s čim bi te luknje zapažil, da ne bi voda drugod uhajala, kakor na zatvórnici, kadar jo on odprè. Preračunil je, da mu ta vôdna nepokornost škodi konči za šest grošev na dan, in šest grošev, to je nekaj denarja. Če jih človek zapije ali vbo-gajme dá, gotovo je bolje, kakor da jih vzame voda.

Ko tako premišlja, zakliče ga nekdo tam na žagi. Kdo je neki? Mati in hči Cilja sta ravno odšli v vinógrade páberkovat, težko da bi se bili uže vr-nili. In to je bil ženski glas. Obrne se in pogleda tja. Bila je Mreta, tista ženska, katero je mislil Šépec v zakon vzeti, a mu je branila občina in župnik in mati in Bog vé kdo še vse.

Vesel se Šépec napoti čez brv na óno stran k žagi, kjer je stala Mreta. „Kà si prišla?“ vpraša jo z veselim obrazom.

„Zdaj pa še vpraša, kakor ne bi smela! Okoli ušes ti bodem založila edno, da bodeš videl devet sôlnec,“ huduje se mlada ženska.

„Nič se ne jézi, nič! Le tukaj na hlód k meni sédi, pa se bova kàj pogovorila,“ pravi žagar.

Sédeta.

„Imaš kàj denarja? Dàj! Jaz moram tudi kàj imeti,“ pravi baba.

„Nimam ravno zdaj; mati so mi vzeli vse, kar sem te dni zaslužil,“ taji Šépec.

„Zakaj lažeš? Vsega ti stara ni vzela. Brez denarja nisi nikdar. Samó dati nečeš,“ rohní ženska.

„Res nimam.“

„Kakor hočeš! Bodeš videl!“

Rekši jezna vstane in hoče oditi. Šépec jo zadržuje in pravi: „Nikar ne hódi tako od mene. Kà nisva prijatelja! Nekaj malega imam, dal ti bodem. Kaj bodeš pa potrebovala?“

„Bodem uže kàj. Dàj!“

Šépec odprè mošnjo in ji našteje nekaj krajcarjev, počasi ednega za drugim. Videlo se je, da mu neradi gredó iz rók. Precèj dolgo se prepirata, koliko je dovolj. Šépec bi bil rad dal prav malo, ona bi bila rada od njega dobila kolikor največ mogoče.

„Kdaj me bodeš za ženo in k sebi vzal? Kdaj vender?“ vpraša ga čez nekaj časa.

„Menda nikoli,“ odgovorí Šépec žalosten.

„Saj véš, kako je!“ pravi z nekim neprijetnim posmehom ženska.

„Vem, vem, Bog pomagaj!“ vzdihne Šépec.

„K sebi me bodeš vender moral vzeti, kadar bode.“

„Jojmene! Kaj bodo ljudjé rekli, kaj bode moja mati počela in hči moja in gospôda na Zabrezji! O!“ Šépec podprè glavo s komolcema v roke.

„Pa bi se bil potrudil, da bi ti bili ženitev dovolili.“

„Kaj nisem vsega svetá oblizal in prosil in molledoval? — Greh, greh je tudi, in še velik. Tako me časih vest peče, če premišljam, da ne vem, kaj bi storil. Kaj bode!“

„E, kaj!“ reče ona nestrpno.

„Matere se še najbolj bojim.“

„Ta stara copernica, tvoja mati, kriva je največ, da me nisi uže vse edno k sebi vzel, vsaj tako.“

Ko Šépec to sliši, zardí se, vstane in reče: „Veš kaj, Mreta! Tega pa ne trpim! Tako se ne govori o materi moji. Kaj je to: stara copernica? Mati se reče in nič drugače. Glavo ti bodem ubil, če te še kdaj slišim tako govoriti. Véš!“

„Bodi tiho, bodi!“

„Ni takisto. Ne starka, ampak mati je moja. Vrag, da ti nisi nikoli take imela. Lepó se mora govoriti o nji, ali pa nič. To ti povem edenkrat za vselej.

Naj pravi, kar hoče, meni venderle dobro misli moja mati.“

Rekši séde zopet k nji in govorila sta raznovrstne reči dobro dolgo.

Šépec zapazi, da po stezi iz hoste prihaja njegova stara mati.

„Bézi, umekni se, mati gredó!“ prosi preplašen svojo Mreto.

„Zakaj?“ reče kljubujé Mreta.

„Da ne bode vpitja, ropotanja in prepira. Pojdi brž!“

Mreta vstane in se takoj skrije za oglom žage proti drugi stráni. Šépec se oddahne, pogleda tja proti materi in vidèč, da zrè v tla, méni: „Hvala Bogú, da le videli niso, da je bila pri meni!“

S težko cánjo prisopiha starka. Brême svoje postavi na tla; sina ne ogovori nič. To je slabo znamenje. Šépec se bojí. Zatvórnico odprè, voda zašumí, ropotaje se začne vrtéti vretêno, žaga jame rezati, on pak séde s kládivom in zagozdo v roci na žágiščni voz. Mati séde ne daleč od njega na hlod in podprè suho brado. Tako se vselej drží, kadar ga hoče izpovedovati in zmerjati. Gotovo je videla Mreto.

Tako dolgo molčita, mati neče začeti govorjenja, sin vé, kaj misli, zatorej si je ne upa pogledati naravnost. Le izpod kape po stráni se časih ozrè. Vidi, da si starka briše solze. To je prav sitno zánj, tesno mu je okoli srca. O, da bi se dalo vse popraviti v

edni uri, v tej uri, vrniti se za tri leta nazaj, on bi se précej vrnil, Mrete ne bi poznal, pijančeval ne bi, mater bi ubogal, hčeri ne bi dajal pohujšanja in vse, vse, dober bi bil in pošten, kakor so drugi ljudjé. Ali kaj se hoče! Kar je, pa je. Jezno zabije zagozdo v póko, ki jo je rezna žaga puščala za seboj, kakor bi hotel ž njo zabíti vse svoje grehe v les.

„Kdo je bil zdaj-le pri tebi?“ vpraša vender čez nekaj časa starka in nje glas je bil žalosten.

Žagarja izpreletí ta glas kakor vróčnica; nekaj časa pomišlja, kaj bi dejal; hoče se zlegati, da ni bilo nikogar tukaj, pa čemu bi legal, utajiti se ne dá. Molčí. In mati tudi molčí. — Da bi le tiho bila, da bi mu ne očitala, naj bode uže kar in kakor hoče!

Pa ne. Čez nekaj časa začnè na ves glas jokati. To Šépca reže po vsem môzgu in po vseh kostéh. Hudó mu je in jezen je.

„Glej!“ — začnè starka — „ko bi bila jaz temu kamenu, ki iz zemlje rase, toliko pripovedovala, tako prosila ga na mogoče, kakor prosim tebe, usmilil bi se me bil in se oméčil in bi me bil ubogal. Ti pa ne! — Kar mi je uže solz na starost iz očij izteklo záte in zarad tvoje nepoboljšljivosti, to vretèno bi zavrtéle, ko bi jih Bog vkupe stóčil. Tebe pa ne omečé! Mene je sram, če me kakov človek vidi in vé, da sem tvoja mati, tvoja, ki se z óno grdo babo pečaš, sram, da bi se v zémľjo udrľa. Tebe pa ni nič sram! Po kolenih bi obhodila vsa bóžja pôta in bi

molila Bogá in prosila Mater božjo, da bi se spame-
toval, ko bi le védela, da se dá še kàj opraviť záte.“

„Le sebe Bogú priporočajte, sebe! Mene pa níkar
zmerom ne glodajte! Nemara, da je res vse zastonj,“
odgovorí Šépec.

„Zastonj, zastonj! Če te župan ni mogel pre-
govoriti, da, če te dežel'ska in duhov'ska gosposka ni
mogla k pameti spraviti in vtepsti ti v glavo, da je
prav, če pustiš to bábnico na míru: kako te bodem
pregovorila jaz uboga sirota, ki ne vem, kaj pravim!
Saj človek nisi ti, in sin nisi moj, ampak kláda si
lesena; kakor si se zatrkljal, valíl se bodeš noter v
peklensko dolino.“

„Vi bi kàj dobro pridigovali, ko bi Vas za pri-
digarja postavili,“ pravi žagar.

„Le delaj se norca iz mene! Dolgo se ne bodeš.
Kesal se bodeš še, to ti pravim. Le dobro pomni!“

Žagar nekaj nerazumnega zagodrnjá.

„Kadar jo bodem prvič tukaj našla pri tebi,
zalučím ji najdebelejše poleno v glavo,“ reče starka.

„Ne vem, če jo boste ustrahovali, mati!“ — reče
hudobni Šépec.

Zdaj pride hči žagarjeva in neprijetnega pogo-
vora z materjo je bilo konec.

Čez pol ure zopet obé odideta. Šépec je bil
sam. V misli vtopljen, ni mogel paziti na svoje delo
in žaga je rezala zdaj debelo zdaj tenko deskó. Torej
jo ustavi in gré na travo — léč. Založí pest tobaka

v usta in ležèč gleda v oblake. Veliko misli, in vender ne vé, kaj misli, če kàj misli, ali ničesa, vse je zmršeno, temno in čudno po glavi. Zdaj se ga loti pohlevna tožnost, da globoko vzdihne, zdaj ga pograbi srdita jeza, da stiska pestí in méni: „Ves svet bi predrobil! Raztrgal, razmetal in pretrl vse, kar žíví!“

V tej svoji jezi, v kateri je ponevedoma tudi sam s seboj govoril, ni videl, da ga precèj od blizu nekdo ogleduje in posluša.

Zasliši zasméh.

Kdo bi si upal smijati se mu? Zdaj-le? Kje je tak človek in kdo je? Gorjé mu!

Srdit skoči po konci: ugleda Rožmarinko. Zasmeye se mu še drugič, ta grda baba. Šépec stopi za njó, baba mu pokaže jezik in zbeží. Sreča zánjo, da je Šépec s svojo leseno nogo ni mogel doteči. V tem trenutji bi jo bil gotovo, prav gotovo vrgel v vódo, kjer je bila najglobočja. Velik kamen, ki ga je s strašno kletvijo zagnal za njó, padel je tikoma zraven nje s táko težo, da bi jo bil nedvojbeno za vselej podrl na tla, ko bi jo bil zadel. Tudi je menda žena spoznala, da z vragom ni dobro léšnikov brati, in tekla je, kar so ji peté dale, tako dolgo, da je prišla do ceste in se je preverila, da je Šépec res ne podí več.

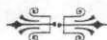
On pak je še podil ni, vedóč, da je ne ujame, da bi svojo jezo ohladil na nji, ki jo je sovražil še posebno.

Kmalu je zopet mirno ležal, pozabil Rožmarinke in prišle so mu druge misli.

Kako lepo je bilo nekdaj, ko je bil še mlad. Ko je desetleten deček hodil v faro k nauku za pryzo izpoved, sedel je mej svojimi vrstniki prvi. Kār je duhovnik edenkrat povedal, to je on s tistimi besedami za njim znal ponoviti. Kako srečen je bil, ko so ga stavili drugim tovarišem za vzgled, ko si je bil v svesti, da ima najboljšo glavo mej vsemi! In ker je bil močen, bal se ni nobenega na poti domóv. Vsak se mu je prikupoval, vsak ga je imel rad, bil je kralj vaški mladini. In pozneje, v cvetu mladeniške svoje starosti, ko je pri trdnem kmetu za hlapca služil, bil je, dasi lesenonog, glavár mej odraslimi fantini, ki so se zvečer zbirali na vási. Če je zapel on, zapeli so vsi; kogar ni mogel videti on, ta ni smel fantovati; kamor je šel v krčmo on, tjakaj so šli vsi. Povsod je imel prvo besedo.

In zdaj! Ljudjé se ga ogibljejo, kakor nespa-metnega nečistnika, pogledujejo za njim, v krčmi ne-čejo ž njim v eden račun piti; če govoré ž njim, pi-kajo ga; če molčé, vé uže, kaj mislijo. Kako se ménja svet!

Možjani bi mu zavreli, ko bi premišljal, kako ga nesreča tare. Ali drugače ne more biti. Zdi se mu zastonj, prepozno! Mrete ne more pustiti, naj se svet podere.

Sedemnajsto poglavje.

Slovó.

Dovolite, da Vas nekaj pota spremim,“ pravi Leon, ki s profesorjem stopi iz veže na Zabrezji.

„Dasi mi je ljubo, moram vender opomniti, da me s tem nekoliko osramotite; kajti, kadar ste Vi obiskali mene, nisem imel nikdar toliko uljudnosti, da bi bil Vas spremil,“ odgovori profesor.

„Tega jaz od Vas še v mislih nisem mogel zahtevati, gospod profesor!“ pravi Leon, ko čez dvorišče koračita proti cesti. — Tudi pravite, da se letos ne bova več videla, ker jutri odidete, kar je prav škoda. Zatorej tudi samoljubno ravnam, če družčino z Vami podaljšam, katere bodem prav živo pogrešal, verjemite mi.“

„Čuden mož sem, da se Vam za vse lépo, kar mi poveste, niti ne zahvaljujem, kàj ne?“

Rekši ga prime profesor z desnico za podpázduho in to znamenje zaupne prijaznosti je bilo Leonu ljubše, kakor vsaka besedna zahvala. Počasi gresta

po stezi, ki je držala proti vinógradom. Leon je tega možá spoštoval in sicer je to spoštovanje izviralo bolj iz srca, kakor iz razuma. Nobenemu svojih prijateljev ne bi bil tako srčno podal roke, kakor njemu. Ali povedati mu tega ni mogel. Glas, mrzel, oster, skoro osoren, s katerim je profesor o najnavadnejših rečeh govoril ž njim denès, na dan slovesa, vzbudil bi bil komu družemu misel, da mož morda še nima veliko srca. Ali Leon je bil preverjen, da ga umeje, da je ta trda zunanost le odeja, ki krije notranjo blagóst, zagrinjalo, ki ga je nekoliko usoda grenke prešlosti, nekoliko morda tudi navada potegnila čez lépo, dobro dušo. Zdelo se je Leonu, da duh vednega zanikanja, protislovja, ki ga je opazoval na njem, ni resničen, da profesor sam sebi ne véruje. In vendar zopet ni mogel rêči, da le kaže take misli. Ne, res mora čutiti, kar govori. In njegova črnogléda vedna sodba o vsem — ali ni bila samó idealnost na poslednjem konci, izvor predobrega srca, sad neizpolnjenih — željá, ali ni bila samó najbolj vroča ljubezen, ki je razžaljena iskala in nahajala tolažbo v tem prepričanju, da splošni svet te ljubezni ni vreden?

„Kdaj zopet pridete?“ vpraša Leon.

„Ne vem Vam povedati,“ odgovorí profesor.

„O veliki nôči, ne?“

„Ne bode mogoče. Morda prihodnje leto.“

„Morda? Gotovo morate priti. V najlepšem letnem času imate praznike. O veliki nôči, ko je pri-

roda v cvétu, in jeséni, ko se veselimo sadú. Presledek, zorênje, to je precèj ednoobrazno.“

„Nekaj resnice je v tem, kar pravite. In ker ste tako še mladí in navdušeni, lahko še kako déklico v misel vzamete, primerjate in pravite: v prvem otročjem cvétu radi brbljamo z nedolžnim nevednim petletnim detetom, razvijajoče se nam ni mari, razvita nam je sad, za kateri zastavimo srečo in kar imamo. Ali nisem Vam iz srca govoril?“

„Gotovo. Ali sebi ne?“

„Pravo za pravo mene uže ne more veseliti nobeden letni čas. Pomládi sem se časih veselil bolj kakor po otročje. Spominjam se, da mi je bilo časih na samem, kakor bi se mi možjani hoteli zmešati od neznanega hrepenenja, ko sem videl zeleneti prvo búkev. Zdaj je ravno narobe. Srce me bolí, če vidim prvo vijolico ali ptiča, ki gnezdo znaša. To je starost, spomin na mojo pomlád: mladost. Jesén — plenjena, veneča in mréča priroda — povsod smrt, ta me tudi žali. Zima je mrzla, in poletje, no, kaj hočete, pekoča vročina človeku še tiste dobre misli, ki mu jih rodé možjani, pari in sežiga; — tako nam ne ostaje nič.“

„Mene prav žalostite s tacim govorjenjem, ker . . .“

„Verjamem“ — seže mu profesor v besedo. — „Ne govoriva več tacih žalostnih rečij.“

„Ne, nikar me ne umejte nápak. Jaz sem le hotel rêči, da vem, da ne bi smelo tako biti, kakor Vi pravite, in vender čutim, da je res tako. Jaz bi nekaj dal, da bi Vas videl veselega.“

Profesor mu smehljaje se roko podá.

„Vi ste dober človek in dobrega človeka sem zmerom vesel, tolikanj bolj, ker jih je malo.“

„Vsak človek ima nekaj dobrega na sebi,“ odgovorí Leon nekako zadovoljen.

„Resnično! Ali celó na velikem belem prtu ugledate najprej črn madež, če je prav majhen. Oskrunjena je belota.“

„Rajša vzemiva drugo primero. Mej desetimi grdimi déklicami najprej ugledamo in najrajši gledamo edno, ki je lepa,“ pravi Leon.

„Če prideva do déklic, potem pustim Vam veljavo,“ reče profesor.

„Prisvajati si je ne morem. Nimam posebne sreče, kakor sem videl,“ odgovorí Leon.

„Temu se moram čuditi. Saj ste bogati, ali vsaj boste! Ali je bogatejša Vaša izvoljenka? Ali jo snubi mož lepše postave, kakor jo imate Vi?“ vpraša profesor.

„Brez imetja je in ne snubi je nihče.“

„Potem stavim z Vami, da bo tisoč priseg, ki jih je storila drugim, prelomila in se obesila Vam. Ženske so praktične, le verjemite. Če Vam pravi, da

možé sovraži, misli sáma v sebi, kakor deklè v neki Burnsovi pesmi:

„O Bog mi odpústi, da lažem!“

In če ji Vi obetate, da boste v vódo skočili, če Vas neče ljubiti, in ona pravi: „le skoči!“, dobro vé, da tega ne boste storili, temveč, da se Vam bode ogenj še bolj raznétil in da ga Vam bode pogasila, kar bi neznáno rada storila takoj, pa se ji ne zdi praktično.“

„Ko bi jo Vi poznali, izprevideli bi, da pregrešno govorite, gospod profesor!“ pravi Leon.

„Mislite, da nisem nikdar nobene poznal?“

„Morda ste bili nesrečni in ste le takšnih našli, po katerih splošnost krivo sodite.“

„Če eden tolar dobro ogledate, véste, kakšen je ves kùp v blagajnici.“

„S tem hočete rêči, da so vse ednake. Jaz ne vérujem, dasitudi sem ravno ta izrek slišal te dni iz ust nekega človeka, ki Vam je čisto neednak.“

„Dobro! Mislite si, da sem jaz neumen, óni pa pameten, ali kakor hočete. Kar pa neumniki in pametniki vedó, mora imeti nekaj istinite podloge, ne?“ —

Leon se posmeje. Ali ta posmeh je bil prisiljen. Profesor je to videl.

„Čudno boste mislili o meni, kàj ne?“ pravi profesor resnobneje. „Ne vem, kako je to, pa verjemite, da uže precèj časa nisem z nikómer toliko go-

voril tacih porednostij, kakor z Vami. Sklepam iz tega, da bi se napósled prav dobro pobogala in da Vas imam rad, kar . . .“

„Kar mene prav veseli,“ prestriže mu Leon besedo.

„Ker mislim, da se ne znate legati, verjamem. — Vidite, meni je časih kakor potreba, da malo zabavljam vsemu svetu. Ker se denès ločiva, morda za vselej, kdo vé . . .“

„Za vselej!“

„Naše življenje, in posebno moje, visi na lásu. — Ker se ločiva in ker ne bi rad, da bi me Vi imeli za hudobnejšega, kakor sem res, povem Vam, da se časih sam sebi zdim nehvaležen proti človeštvu. In če me Vi vprašate, ali nisem terjal in ne terjam še zdaj preveč od svetá, ponavljate le vprašanje, ki sem je uže sam sebi stavil. Kadar pojenja vihar, vidim v daljavi za sábo svetlo luč, ki me je nekdaj veselila, in prva polovica spomina nánjo je lepa, tako da bi morda biti moral sam sebi pravičnejši in misliti: kaj pa hočeš še več, koliko jih je, ki tega niso užili, kar ti! To je bila ljubezen. Če je kdo bil srečen, bil sem jaz, nekaj časa. Neprijetno je, to se vé, da ta moj spomin v poslednjem delu svojem obseza reči, ki so začetku popolnoma neednake, ali, da Vam naravnost povem: jaz sem se iz svojih sladkih sanj vse drugače vzbudil, kakor se boste na primer Vi.“

„Tedaj ste nesrečno ljubili?“ vpraša Leon.

Profesor se glasno zasmije.

„Vaše vprašanje,“ reče Leonu, „me opominja, da bi Vi utegnili na meni iskati kaj romantike. Žal mi je, da Vam moram morda v svojo škodo to misel podreti, kajti ker ljubim resnico, brani mi vest, da bi v Vaših očeh nosil svéti odsév nesrečnega zaljubljenca okrog glave. Jaz ne skočim v vódo, če me prevaré vse ženske na svetu, in prej bi roko podal Angležu, ki se strelja, ker nima iz dolgega časa kaj početi, nego tistemu, ki si zarad malovredne nezveste ljubice zaudá, dasi sta oba neumna. Tudi imam uže za seboj tisti poetični stan v temi tavajočega hrepenenja, ki ne najde, česar išče. Jaz ne iščem; domišljam si, da imam precèj raván pot pred seboj, vem, kaj me utegne srečati, kaj me ne more. Kadar pa v ženskih govoriva, vlečem jaz s Prešérnovim „gódcem“ in jim dam le edno hvalo:

„De ône samé nam úr'jo roké,
De ône samé nam gláve vedré.“

Pred kacimi osmémi leti sem mislil, da ima katera značaj. Zdaj vem, da ga ne more imeti, če je ženska, in ga tudi ne terjam.“

„Pred osmémi leti?“ vpraša Leon, ki bi bil rad zvédel kaj več.

„Ne vem na tanko, zdi se mi, da bo toliko. Sram me je povedati Vam, da sem bil celó zbolel, ko sem slišal, da deklè ni vredna ljubezni.“

„Ali še žíví?“

„Ne vem.“

„To ni dobro,“ pravi Leon čez nekaj časa, „Vi se morate zaljubiti in oženiti, pa boste vse drugače sodili. Brez veselja ni življenja, in . . .“

„Brez mladostne pijanosti ni veselja,“ pristavi profesor.

„Tedaj se upijajte!“

„Pretrézen sem, prijatelj! Kadar ste se od zdravega spanja vzbudili, silite se zastonj zopet zaspiti, in sladke sanje morajo priti baš samé: priklicati, narečiti si jih ne morete. Ko bi se po Vašem svetu ženil, storil bi kakor kakov filister, ki gré več ur daleč snubit nevesto, ki je še videl ni nikdar. Tega bi pa Vi gotovo ne hvalili, in ker nečem, da bi me poleg drugih ljudij grajali še Vi, menda je najlepše, da se ne ženim.“

„Vi samí sebe ne poznate. Jaz upam čakati, da Vas bom videl . . .“

„Smešnega!?“

„Ne, tacega po mislih, kakor ste nekdaj bili, in to ni smešno, prosim Vas, gospod profesor!“ pravi Leon.

„Pri meni bi bilo. Star sém, star, ne pozabite.“

„Dà, stari ste — morda edno čez trideset.“

„Matuzalem jih je pri svojih sto morda imel menj. — Pa Vi boste imeli predaleč domóv. Dalje me nikar ne spremljajte.“

Seže Leonu v roko.

„Tedad šele k letu ob tem času se vidiva zopet?“ vpraša Leon.

„Dà, če ostanemo živí in zdravi. Jaz sem sicer uže več let bolehen, pa te praznike sem se precèj okrepčal, tako da zlepa menda še ne pojdem s tega lepega svetá, kjer mi rožice cvetó, kakor véste. — Pišite mi kàj! Na primer, če se boste oženili, naznajte mi, da Vam bom po slabi svoji navadi malo ponagajal. Kako je ime Vaši nevesti?“

„Neveste še nimam. Katero bi pa želel, da bi bila, imenuje se Pavlina,“ odgovorí Leon.

„Pavlina? Res?“ — čudi se profesor. — „No, na imeni ni nič ležeče. Zdravi ostanite!“

Leon ga domisli, naj mu dá svojo adresó. Dá mu karto in poslovita se, profesor proti vinógradom — Leon nazaj proti dômu.

Mejpotoma pogleda Leon karto. „Franc Vesel, c. kr. gimn. profesor.“ „Nomen est omen — kakšna laž!“ pravi Leon sam v sebi in premišljuje moral je rêči napósled, da tega možá vender popolnoma ne umeje. Morda se bo to, kar povem bralcu, otročje zdelo, ali jaz, vésten poročevalec, ne smem ničesa zamolčati: Leon je uže zdaj premišljal in skladal, kako bo temu prijatelju, Francu Veselu, pisal dolgo dolgo pismo, kadar in če se nekaj — pripetí. „Pavlina! Ali je v vsem rimskem koledarji katero ime, ki bi bilo lepše in prijetnejše za uho?“ misli si. „In vender profesorju to ime ni bilo všeč. Čuden mož je to, res!“

Osemnajsto poglavje.

Znano ime.

„**Q**h, moj Bog, poglej Pavlina, kaj se je naredilo! Da moja glava vse pozabi!“ Tako je vzkliknila Matilda, na vrtu čez gredico pripognivša se. „Kaj se ti je pripetilo?“ vpraša Pavlina in pride bliže.

„Moj ljubi rožmarinček se suši!“ toži v otročje-žalostnem glásu mlajša sestričina. „Mrzla slana ga je zadušila, predsinočnjim menda. Glej, kako so peresca vela in povešena. Da se nisem domislila izpuliti in v lonec presaditi ga!“

„Morda se še prime! Takoj ga izrúj in presádi.“

„To je škoda,“ pravi Matilda in s svojimi belimi prstki, o katerih bi bil še marsikateri drugi rekel, da niso za prsténa tla razkopavati, razbrska okrog korenin rožmarinovih in ga napósled na láhko izpuli.

Vsadita potem pozabljeno rastlino v róžnico in jo zalijeta, da bi se gotoveje prijela.

„Ali véš, da je to pomembno, da ti rožmarin ravno to jesen pozebe?“ pravi Pavlina šaljivo, ko sta sedeli potem vkupe na klópi pred hišo.

„Zakaj?“

„Le pomisli malo.“

Matilda se zardí in se posmeje: „Od tebe pa res ni lepó, da na vraže véruješ. Ti, ki se znaš časih tako vstopiti, kakor kakšen mož modrosti. Uže vidim, da nimaš — no, tako posebno velike pameti, kakor sem mislila.“

„Rožmarin ima mej ljudstvom simboličen pomen. Le vprašaj našo Miciko ali katero drugo deklè, pa ti pové, kaj rožmarin pomenja.“

„Ti bi me rada v strah pripravila. Le čakaj, vrnilo se ti bode.“

„Kako v strah?“

Matilda, ki je nekaj premišljala, ne odgovorí.

„Ti, Pavlina, povej, me li imaš kàj rada, potlej te bom nekaj vprašala,“ pravi čez nekaj časa resnobneje in svoje pletívo, pol dodelano nogavíco, položí v naróčaj.

„Tako vprašuješ kakor kralj Lear, jaz bom pa tako odgovorila kakor Kordelija; ali ti je všeč?“ reče Pavlina.

„Naj bo! — Povej mi, zakaj mi nečeš razodeti, kako sodiš mojega Alberta, barona?“

„Ljuba moja, v svoji réči si sáma najboljša sodníca, ne? Ti ga najbolje poznaš.“

„Jaz hočem pa slišati, kaj ti praviš, če te bi ugaja?“

„Ali ne bi bila ljubosumna, ko bi se ti jaz kar hvalila, kako zeló in zeló mi ugaja?“

„Nikoli.“

„Bog vé. Sumnjivost je večna izpremljevalka ljubezni, le verjemi.“

„Jaz se ne šalim, res mi povedi!“

„No, gospod Albert, baron, ženin Matilde Gôrčeve, je lep, uljuden, prijazen mlad mož; kaže se, da ima dober ukus, zna se v družbi galantno vêsti, ima lepe bele zobé, bogat je, zná . . .“

„To so zunanosti. To vidim sama. Jaz hočem védeti, kako ti ceniš njegovo notranjo vrednost, njegov značaj.“

„Preveč terjaš. Kako morem o človeku naravnost izrekoma soditi, ki ga le po vrhu poznam! Morala bi govoriti brez trdne zavesti ali pa brez krščanske ljubezni. Saj vêš, da je z menoj še prav malo govoril.“

„Zakaj pa druge ljudi tako hitro poznaš!“

„Morda se motim večkrat. — Glej, to je prav dobro, da sta z očetom odrinila zoper baronovo željo zakonsko zaročbo. Opazuj ga mej tem časom in spoznala ga boš še natančneje. Jaz ti v tej rêči ne morem veliko družega svetovati. Ko bi ti rekla, da ga nikar ne jemlji, morda bi te odvracala od sreče, s prigovarjanjem morda bi ti slábo ustregla za prihodnost. Povprašaj za svet svoje srce, pa oči imej odprte.“

Matilda je gledala v tla, okoli usten ji je nekaj genilo kakor na jok.

„Ti nečeš govoriti odkritosrčno z menoj, kakor si sicer,“ reče.

To očitanje je morda bilo na pravem mestu Pavlino je zbodlo v srce.

„Naravnost ti povem, da bi jaz z baronom ne bila srečna. Ti pa, kakor za trdno mislim, bodeš.“

„Véruješ, da bom?“

„Dà!“

„Kar ti véruješ, jaz tudi,“ pravi po precèj dolgem molčanju Matilda zopet vesela.

Dekla pride iz veže in nese v roci majhno drobno knjižico. Dá jo Matildi in pravi, da je to stvárco našla na vrtu.

„To je zapisnik, dnevnik menda. Uže vem, kdo je to izgubil. Gospod Retelj z Zabrezja. Včeraj je bil tukaj, ko tebe ni bilo domá,“ pravi Matilda.

„Spravi in dàj mu nazaj, kadar pride,“ reče Pavlina.

„Malo moram pogledati, kakóve skrivnosti ima zapisane.“

„Ne, to ni pošteno. Čitati ne smeš, kar ni tebi pisano. Nikar ne odpiraj!“

„Zakaj pa izgublja? Če neče, da bi kdo videl, kaj ima tu notri, naj bi bolje spravil.“

„Tako indiskretni ne smeva biti. Jaz še pravim, da je najbolje, če dáš dékli nazaj, naj mu ona izročí,

kadar pride, da še mislil ne bode, da sva brali. Morda bi mu bilo zeló neprijetno. Človek marsikaj zapiše, kar ni namenjeno za tuje oči.“

„Samó majhno bom pogledala, čitala ne bom,“ pravi Matilda in odprè zapisno knjižico. Na prvi stráni je bilo res Leonovo ime, dalje pa so bili listki razven treh še vsi nepopisani.

„Glej, nekaj je palo na tla,“ pravi Pavlina.

Sestričina pobere karto in jo pogleda. „Franc Vesel, c. kr. gimn. profesor“ — je bilo zapisano.

„Tu je karta; menda tistega puščavnega profesorja, ki Leon zmerom govori o njem in ki bode te dni odšel.“

„Spravi, kaj nama mari!“ pravi Pavlina in ne pogleda od svojega dela.

„Onidan neko nedeljo sem ga videla v cerkvi. Še precèj lep človek je, nekaj ponosnega ima na sebi in prav ljubeznive oči. Zató se čudim, kako more res biti, kar mi je pravil gospod Retelj, da namreč ženske sovraži in nam zabavlja, vsem od kraja. Jaz bi bila prav rada videla, da bi ga bil Leon z Zabrezja edenkrat k nam pripeljal, sósebnó zató, ker pravi, da ima mnogo duhá. Ali razumeš ti, kako more mlad pameten človek, in Leon trdi, da je ta prav pameten (česar pa jaz ne verjamem) iz ljubezni in vsega lepega delati resno šalo? Ko bi bil prišel k nam, jaz bi si ga bila upala prav dobro obdelati.“

„Ta človek je lahko prav razumen.“

„Prav neumen je. Ime ima pa prav znano, le poglej!“

„Kako se piše?“

„Franc Vesel,“ rekši podá Pavlini karto.

Ali si uže kdaj v lepi poletni nôči samotni pre-mišljevalec zrl v jasno nebó, kjer je migljalo nešte-vilne tisoče zvezd, ljubi moj bralec? In ker si, ali si videl, kako se zvezda utrne, kako se čudovit žarek vlije čez nebó, pa le za eden hip, za eden trenutek? Gotovo si videl. In če te vpraša človek, ki tega ni še videl na svoje oči, ali mu moreš to prikazen popisati tako, da si jo bode mislil, kakor si jo misliš ti? Ne, tega ne moreš.

Tudi človeško srce je kakor nebó. Giblaji so v našem srci, ki pridejo in izginejo kakor blisek. Kadar jih čutimo, ne moremo imeti očij odprtih, slepé nas; kadar preidejo, pusté le sled za sábo, njih samih ne moremo gledati. Domá so z višjega, nam tujega svetá. Pomembno misel ima tedaj vera národa slovenskega, ki zvezdne utrinke imenuje: „svetinje“, katere pridejo z néba v skromne zapuščene cerkvice in kapelice svetnikov obiskat. —

Po tej opombi lahko tvoji domišljiji in dobremu srcu prepuščam razložbo, kako je bilo Pavlini, ko je slišala znano ime, ko je v roci imela in spoznala podpis tistega možá, katerega podobo je v spominu nosila leto in leto.

Tedaj še živí!

Pa v nje obližji je bil! Gotovo je védel zánjo, slišati je moral o nji, in ni je poiskal! Ali je mogoče, da se je še domisli?!

Obledí, karta ji pade iz rók.

„Tebi je slábo, pojdi, greva v sobo,“ pravi Matilda in jo skrbno prime za podpázduho.

Molcé se dá sestričini vésti v sobo. Tam se zgrudi na kanapé in solze se ji uderó.

Devetnajsto poglavje.

Nekaj dogodeb iz prejšnjega časa.

Na tem mestu se moramo ozreti nekoliko let nazaj in nekatere dogodke iz prešlosti povzeti v pojasnjenje in večjo razumnost nekaterih prizorov in opomb v prejšnjih odstavkih.

Pred kacimi osmými ali devetými leti je v tretjem nadstropji precěj velike mestne hiše stanovala vdova Zlátovčeva s sedemnajstletno svojo hčerjo Pavlino. Nje mož, doslužen cesarski okrajni predstojnik, umrl je nekaj let potem, ko se je bil v mesto preselil.

Penzija, katero je dobivala vdova záse in za svojo hčer, ni bila velika, in ker ranjki gospod Zlátovec ni znal na stran devati, bilo je tudi nje gotovo imetje komaj imenovanja vredno. Vender ženíca se ni hotela seliti iz stanovanja, v katerem je nje mož umrl, dasi so drugi hišni ljudjé po pravici rekali, da je stanovanje s štirimi sobami za dve neimoviti ženski neumna baharija, in čeravno je sáma videla, da preveč nje gotovih prihodkov gré samó za prebivanje in kur-

javo. Ali kraj, kjer se je za vselej ločila od možá, bil je ženi svét, tukaj je hotela umreti tudi sama. Da bi se pokrila kvar tega preobilega potroška, delali sta mati in hči za neko prodajalnico. Zraven tega pak je vdova oddala v drugi najem tretjo sobo, ki je spadala k nje stanovanju, pa imela svoj poseben vhod.

Stanovala sta tu dva mlada človeka, prvi je bil nižji poštni uradnik, drugi učenec poslednjega latinškega razreda.

Spočetka se s svojo gospodinjo in nje hčerjo nista pečala več kakor toliko, kar je moralo biti, to je: ob meseci na plačilni dan in sicer časih s staro, ki je pogledat prišla, če jima dekla vse redno snaži in prinaša, česar je treba. Mlajšo je bilo mogoče le zjutraj časih pozdraviti; čez dan sta tako morala po svojih opravkih in sta bila malo domá. Eden je moral sedeti v kanceliji, eden v učilnih klopéh poslušati učitelje in potem v imovitih hišah otrokom učitelj biti sam.

Baš ne vemo, kako je počasi prišlo, da se je mlajši mej njima, student, bolj seznanil s staro mamo Zlátovčevo. Vemo pa, da je bilo ženíci všeč, če je pozimskih večerov večkrat k nji in nje hčeri v sobo prišel in jima kàj lepega čítal ali pomenkoval se z njima o tej in tej reči. Nosil se je spodobno, spoznala ga je, da je priden, redoljuben mladenič, lepo je bral, govoril pametno, znal biti vesel in resnoben ob pravem času in, kar se dostaje njegove zunanosti, ni mu bilo

ničesa rêči, skratka: čuda ni, da je bila ženíca vesela njegovega tovarištva, tembolj ker je bila največ s svojo hčerjo sáma, in ker je vsacega dobrega človeka rada imela.

Hči njena, Pavlina, govorila je malo ž njim. V delo zamišljena je pa vender vedno pazno poslušala, kaj govorita gospod Vesel in mati. Če jo je kàj vprašal, pogledala ga je, odgovorila, pa naglo zopet oči povesila. Kadar je zvečer prišel v sobo, bila je vesela, dasi se to veselje ni drugače kazalo, kakor morda v neki hitrosti, s katero je vasoválcu pripravila stol. Kadar ga ni bilo, morala jo je mati kako reč po dvakrat vprašati, predno je odgovorila.

To je bilo pa le sprva. Pozneje namreč, poléti, ko je déklica bila časih na vrtíci za hišo, kjer je od stare meščanske hišne gospodinje imela nekaj grêd prepuščenih v svojo porábo, govorila in brbljala bi bila ž njim, dokler bi bila smela, in pogledala ga je časih, kadar se mu je nasmijala, s tako ljubim očesom, da ni čudo, če se je zaljubil v krasni obrazek nje in v nje srčno dobroto.

In katera sedemnajstletna déklica bi ne bila hvaležna, če vidi, da jo ljubi dvaindvajsetleten, čvrst, pameten in priden mlad mož? Pavlina je bila na večjo družbo malo vajena, le z materjo občujoča.

Kmalu sta imela prvo človeško veliko sladko skrivnost mej seboj, ki sta si jo pripovedovala, kadar sta bila samá, ki sta si jo pisala ob kaki na pol

ukradeni ponočni uri, ako jima zavoljo matere ni bilo možno na samem govoriti — skrivnost, katero sta si mejsebojno znala z očij čitati, s pogledi pripovedati, s skrivnim brzim stiskom mehke roke pretočiti drug v drugega.

Od kraja je bilo vse tako, da starka mati ni ničesa opazila, ali se vsaj videlo ni, da bi bila. Toda zaljubljeni skrivnosti svoje bajè ne znajo dolgo začuvati in zakrivati; tudi sem slišal, da imajo zlasti matere dobre oči za hčerine skrivnosti, kadar odpró oči, tiste svoje izkušene.

Materi Zlátovčevi ni bilo nič kàj po volji, ko je opazila, da student „gleda“ po nje hčeri. Rada ga je imela, to je res, kakor sina skoro, ali hčer pa vender še rajša, ker je bila nje hči.

Računjala je pa pametna stara majka tako-le: Vesel je res dober človek in bi bil tudi zèt . . . Ali zdaj je še mlad student. Predno dovrši vseučilišče, traje še tri leta in več. Potem predno službo dobí, Bog vé koliko! In dalje, saj se vé, vidi in sliši, kakóvi so moški. Sósebnó čimdalje po svetu pride takóv mladenič in toliko vidi, saj mu skoraj zamere ni, če pozabi, kaj je prej obetal drugjé.

A dôli na ulici, tri hiše dalje, ima gospod Dobré-poljec svojo prodajalnico belíne in platna. Mlad res ni več, ker je vdovec in ima uže celó devetletno hčerko. Ali večkrat je uže slišala mati Zlátovčeva govoriti, da m o ž ni nikdar prestar za ženítev. Gospod

Dobrépoljec tudi res nima nič čez štirideset let, čeprav se v bradi njegovi uže prikazuje kaka siva dlaka. To ga pa še dela interesantnejšega. In potem je tudi hiša njegova last, ne le prodajalnica.

Ta tedaj je zadnjič prav jasno razumeti dal, da bi Pavlino vzel. In vselej je zdaj nekaj časa uže sam prišel plačat kako delo, ki sta ga marni dami vzeli pri njem. Celó platna ni dal po svojem dečku nesti v njiju stanovanje, nego uže trikrat ga je osebno sam prinesel, potlej nenavadno dolgo posedel in mnogo pripovedoval. Ni bilo dvojbe, da hoče kmalu rêči odločilno svojo besedo.

Mej tema dvema ženinoma voliti ni nobeni materi težko.

A da bi le tudi déklice mislile tako pametno. Pa bajè da navadno ne. Zatorej se je tudi Pavlina nasproti gospodu Dobrépoljcu vèdla tako nerodno, da materi nikakor ni bilo prav. Tega je bil óni student kriv. Brzo je narejala odsléj starka resnejši obraz, ni ga vabila več, in če je sam prišel, čutil je, da materi ni mil gòst. Najrajša bi mu bila kar stanovanje odpovedala, da ne bi bil blizu. Ali prvič je bila pre-dobra žena in je mladeniča pravo za pravo rada imela, drugič pa je dejala: „Če uže tako dolgo pri meni stanuje, naj še ta dva meseca kar je pred svojim koncem, saj potem pojde stráni in iz mesta.“ Vender starki ni dalo drugače, nego da je šla k sosеду po dobre svéte.

Sosed, ki je stanoval po hodníku na dvorišče nasproti v kotu, bil je knjigovodja firme Stol & Com., gospod K r t. Bil je tudi vdovec, živel samec, stanoval v tej hiši delj nego Zlátovčevi in bil prijatelj uže pokojnemu Pavlininemu očetu. Ves dan do sedmih popóludne je pisal svoje številke v pisárni, potem pak je vedno domá po vso uro mučil staro svojo vijolino in vadal ušesa okoli stanujočih gostácev, popušil dve pipi tobaka skozi okence na dvorišče, potem pa kesnó v krčmo odhajal večerjat in obilo pít in redno ob polupólunoči prihajal spát. Ker je za vsacega človeka znal šaljivo ali modro besedo, imeli so ga vsi radi, zlasti pa gospá Zlátovčeva in mladi student V e s e l.

Temu gospodu Krtu je tedaj Zlátovčeva potožila svoje skrbí zarad hčere in ga prosila svéta, kaj hoče storiti.

On je rekel: „Meni prepustite stvar, jaz uže tako naredim, da bode prav in tako kakor Vi želite.“

Pozval je tedaj Vesela nekđaj skozi okno čez ozko in globoko dvorišče, naj pride k njemu v sobo. Vesel je takoj šel in dobil Krta, dolzega, koščenega šestdesetletnega možá s črnimi lasmí, zanemarjeno malo brado, jako iskrimi očmí in precěj obilim ostrim nosom, ko se je bil mož baš po zofi iztegnil in prižgal pipo.

„Denès sem jaz pri volji, da se kàj pogovoriva, utegneš li?“ vpraša stari.

„Silnega dela nimam,“ odgovori Vesel.

„Tedaj sédi!“

Krt je mladega svojega prijatelja najrajši tikal. Previdno in mnogo vprašujé: kdaj odide, kam, kako si misli o prihodnosti svoji, pripravil je stari prijatelj mlajšega kmalu do tega, da mu je povedal vse, celó vse o svoji ljubezni do Pavline, kar je mlajši storil tem rajši, ker je uže prej premišljal, po kom bode iz daljine ljubici svoji pisma pošiljal ter dobro znal, da boljšega posrednika ni bilo mogoče najti, nego bi bil Krt, ko bi si ga le upal prositi. In evo, denès se je to kar samó naneslo.

Stari samotár se je glasno zasmijal, ko je na konci slišal, zakaj ga namerava mladi prijatelj porabiti.

„No,“ reče, „ako drugače ne bode, v božjem imeni, pošiljaj pisma po meni. Vender najprej ti moram povedati, da se hočem malo potruditi, da ti sploh pisal ne bodeš.“

„Zakaj?“ vpraša mladenič v stráhu in najivnosti prve svoje ljubezni.

„Zató, ker bi najboljšé bilo za tebe, če si nekoliko lehkomislen in kakor brž prideš iz te hiše vèn, da tudi pozabiš óno deklè, ki je tam na óni stráni. Bolje bode za tebe — in za njó.“

„To sem jaz uže vse premislil; Vi ste v tacih rečeh . . .“

„Pameten človek, verjemi mi! — Ti si vse premislil? In do sklepa prišel, „da ona, ali nobena druga,“

kàj ne? Kajti: tebi je za nje dobro srce, za vse drugo ne vprašaš in se ne zmeniš! Ni li res?“ opo-
naša Krt.

„Res je,“ odgovori Vesel trdo.

„Prav! Tudi jaz sem tako govoril, ko sem bil dvajset let star. Ali véš, kaj je bilo potlej? Oženil sem se bil. Vzel sem bil tako tisto malo ljubo stvárco, ki mi je pod milim Bogom najbolj ugajala. Ali kaj kmalu potlej? Ko mi jo je Bog vzel — umrla je po desetih letih dolge muke za mene in sebe — govoril bi bil skoro kakor tisti Ribničan v pripóvedí: „Bog mi jo je vzel — sedem let sem jo jaz imel, on naj jo ima pa sedem, videl bode, kakega vruga si je na glavo nakôpal.“ Skoro bi bil tako govoril, ali molčal sem, in čez dolgo let s teboj, prijatelj mladi, govorim o tem, ker te imam rad, in ker vidim pred seboj človeka, kakeršni so vsi dobri. Poln zaupanja v prihodnost misliš, da bode sad pričakovanja tvojega podoben cvétu, ki ti ga dela mlada fantazija. Bá! Poslušaj izkustva družih in prihranjenega ti bode mnogo bridkega, kar smo mi drugi morali izpiti. Pаметen bodi! Če češnja na pómlad, po zgodnjih toplih solnčnih žarkih privabljená, rano začne cvesti, verjemi, da sadú ne bode, zobati ne bode kàj, slana pobere drevi vse, in za drugi razcvet je pa navadno uže prekasno. Kar počasi rase, traje dolgo. To je sicer nemšk pregovor, ali vender je resničen. Kar si devetkrat premislil, desetič stóri. Težko ti bode sicer

vérovati, kar boš slišal, težko ravnati se po starčevem svétu, ki sad mladostnega cvetja pozna, ali glavo mi izpuli čez deset let, če mi ne bodeš pritrdil. Ti uže gotovo. Vsak, to sevéda, ne. Ti se mi zdiš iz prave krvi. To se vé, neumnih ljudij, ki nič ne mislijo, ki nimajo nobene življenske filozofije, teh je večina. Teh pa jaz ne mislim. Ti ne brojiš mej njé, uže zdaj ne več, kesneje boš pa še menj. Kaj staviva?“

„Vi krivo mislite, če po sebi sodite vse. Vi ste imeli nesrečo, zató ni treba, da bi jo imel tudi jaz,“ odgovorí mlajši.

„Tako odgovarja prav vsak mlad neopečenec, vsak. Ali jaz pravim, kaj nesreča! Svinčnik v roko vzemi in računi. Koliko je ta tvoja déklica stara, koliko potrebuješ še ti let, da do česa prideš; prilóži računu svojemu brez skrbí še dve ali tri leta, potem utegne šele biti prav. V tem je še mogoče, da se ti kàj pripeti. Déklici pak, ki bi tebe čakati imela, izpridiš sedanjost.“

Gospod Krt pové zdaj, kar mu je mati nje zaupala gledé Dobrépoljca.

To je bil težak udarec. Mladi Vesel je povetil glavo. Stari je morda mislil, da je železo zdaj gorko, izpremenil je svoje temno lice, oméčil glas in dejál:

„Jaz tako govorim s teboj, prijatelj, ker te imam rad. Schillerjeva beseda „prostora je v najmanjši koči za dva, ki se srečno ljubita,“ je v dejanskem življenji gola neumnost. Jaz sem prepričan, da za omikance

zgodnja ženitev ni dobra; drugače je za kmeta, ki potrebuje delavke v hišo bolj od žené. Glej mene! Kàj meniš, da bi mi ne bilo ljubše, ko bi na starost ne bil tako brez svojega človeka, kakor sem? Ko bi bil meni kdo tako govoril, ko sem bil dvajset let star in bi ga bil jaz poslušal, tudi z menoj bi bilo zdaj drugače.“

Ne da bi ta dvogovor še dalje popisovali, ugenila je bralka uže gotovo, da Vesel starega, muhastega sitnega pridigarja v tem ni slušal, da bi bil odpovedal se déklice svojega srca. Trpeti je pač začel od tega hipa, ali zdaj jo je stoprav tudi prav ljubiti začel in menil bolj nego prej svoj „ona ali nobena!“

Pri prvi priliki, ko sta bila mlada človeka samá, povedal ji je vse, a ji z velikim samozatajevanjem tudi razložil, kako ga ona more in smé pustiti in lepo svojo priliko ženitve porabiti, ki se ji ponuja, da se ne bode morda kdáj kesala. Mogoče je, da je on uže, ko ji je takov predlog stavil, védel, da pojde déklica čezenj na dnevni red. In res mu je obetala z vso odločnostjo in gorečnostjo ženskega srca, da ga je pripravna čakati, če treba še tako dolgo; dokler on hoče. In on ji je storil svojo sveto obljubo.

Oba sta bila resnega značaja, obema je bilo istina, kar sta si govorila, oba sta imela trdno voljo, besedo držati. Nobeden izmej njiju si ni mogel misliti, da bi ju kaka navadna, prirodna sila mogla razdvojiti.

Zlasti potem, ko sta se ločila, ko sta le še z dopisi bila v zvezi, spoznali sta se še bolj dve globokočuteči duši. On je bil do dna preverjen, da je čisto nemogoče, da bi se to tako srčno in tesno udano mu žensko srce kdaj moglo od njega odvrniti. Ona je preživo čutila iz vsake njegove vrste moževsko ali vender otročje ljubo istinitost prave in cele ljubezni.

Kako bi si bil torej kdo mislil, da se bode ta razmera razbila?

In vender se je! Vesel v stólno mesto, kamor je bil šel, zdajci ni dobil nobenega pisma več! Pisal je zaporedom gospodu Krtu, kaj je vzrok, morda li on, morda ni pisma oddal. Pisal je potem celó naravnost déklci. Ali ves odgovor, kar ga je dobil, bil je kratko pismo od starega bivšega stanovanjskega soseda g. Krta:

„Le pustite vso stvar, bolje je tako! Vaša deklé „je vedno pametnejša in vzame soseda. Z Vami, Bog „vé kdaj bode še kàj. Domislite se, kaj sem Vam rekel „tačas o cvétu in sádu in usodi, ko ste mi neumno „svojo ljubezen prvič povedali. Učite se, pa drugjé se „zaljubite, če mislite, da je treba.“

Bilo je zánj hudo. Uže sam ob sebi resen in torej bolj pesimističen človek, morda tudi po Krtovem vplivu, občeval je v dôbi, ko je človek najdovzетnejši za vse duševne vtiske, z ljudmi, ki so imeli vzrok, ogledavati življenje od temotnejše strani. Umevno je bilo torej, da je iz velike vere v svojo srečo in ljubezen naglo

padel v brezuvetno nevero. Vse črne besede Krtove so mu vstale pred dušo, vse resnične zdele se in gotove. Ona, ta déklica, je taka, kakor so vse druge, sramota zánj, da je kdàj verjel v njo sam pri sebi, da je boljša od drugih. Jedva je on odšel od nje malo dalje stráni, premislila se je.

Zadnja dvojba, da se morda vender moti, morda ga ni pozabila, podrta mu je bila, ko je na svoje pikro pismo Krtu, naj mu ona vsaj piše, kdaj se omoži, dobil odgovor, da je vse naročeno, kar želi. Torej tako se je mogla izpremeniti, da se je na tak način šalila ž njim?

Bolelo ga je to spoznanje, ali prebolel je je. Česa človek vsega ne potrpi? Srca pokajo več v slabih liričnih pesmih, nego v pravih in zdravih človeških prsih.

Odtod pak je izvirala óna pikrost in ostrost v njegovem značaju, ki smo jo videli na njem kesneje kot profesorji, znanci Leonovem.

Ko je čez leto prišel v malo svoje gimnazijalno mesto, čul je, da je Krt umrl. Vdove Zlátovčeve ni hčere uže v tisti hiši ni bilo. Več vprašati ponosno ni hotel. Bal se je — uže svojega spomina.

Dvajseto poglavje.

Svidenje.

Ko je pet dnij po svojem razhodu s profesorjem Leon mimo vozèč se po nekem pôslu prišel na pošto, ogovoril ga je poštar Gôrec, ustavivši mu pred vežo konja:

„Vi ste predvčeranjem trdili, da je óni Vaš znanec profesor uže odšel, a ni res. Denès je prišlo pismo z denarjem zánj in ko sem davi poslal Štefana z recepisom, našel ga je še tam gôri v njegovi koči.“

„Domá?“ vpraša Leon.

„Dà, in denès popóludne sam pride po svoj denar, rekel je,“ pristavi Gôrec.

„Potem ga počakam, saj mora kmalu priti, če ga dosedaj še ni bilo,“ reče Leon, ki bi se bil gotovo tudi brez tega ustavil, kajti précej je vprašanje pristavil:

„Sta li gospodičini domá?“

„Menim, da sta gôri,“ reče stari.

„Ako pride profesor, privedite ga k nam gôri,“ reče Leon in skoči potem v vežo ter brzonog po stopnicah navzgor, kjer sta bili gospodičini.

Deklici najde obé pri šivánji, Pavlino pri oknu na vrt, Matildo pri mizi. Na jeziku mu je bilo, da bi napovedal dohod svojega prijatelja in da ga bode imel najbrž še denès čast predstaviti gospodičinama.

Ali takoj po prvem pozdravu je pozabil izvršiti ta svoj namen. Prestrašil se je namreč, ko je videl, da je bila Pavlina vsa bleda in boleznega videza, kar se je tem bolj kazalo, ker jo je ravno večerno solnce pri oknu obsevalo. Matilda ga je hitro vprašala nekatere vsakdanje reči, na katere je prav kratko odgovoril, potem pa se k Pavlini obrnil in z glasom, iz katerega se je treslo in balo njegovo ljubeče srce, vprašal:

„Vi ste morda kàj bolní, gospodičina? Ne zamerite mi, vem, da so sitni in neuljudni ljudjé, ki tako izprašujejo, ali meni smete odpustiti, in mislim, da smo uže vender vsaj toliko prijatelji . . . Vi ste bledí, nekoliko dnij uže niste več zdravi.“

„Hvala za Vaše sočutje, gospod, ali bodite uverjeni, da pretiravate, ni tako zlò,“ reče ona in se prisiljeno zasmehne.

„Je, je!“ oglasi se Matilda. „Ne veste, kako je čudna zdaj nekaj dnij. Jaz vem, da ji je nekaj, ali nehče povedati, kaj; glejte, še meni ne. Dàjte jo Vi, ali močno jo pripníte, naj govori.“

Pavlina jo proseče in očitajoč pogleda.

„Gospodičina, jaz se vozim denès mimo zdravnikarja, glejte, kakor za šalo povabim ga s seboj, ko pojdem nazaj tod mimo.“

„Jaz ga ne potrebujem, verjemite, da ne,“ reče Pavlina in v mehkem glasu je bilo tudi prav majhno znamenje nejevolje, tako, da si ni upal več tiščati v njo. Tudi nji je bilo tega malega izraza ostrosti, izvirajočega le iz velike razdraženosti nje trpečih živcev, takoj žal in pohitelja je razgovor na druge misli spraviti z vprašanjem:

„Ste li bili zadnje dni kaj z gospodom baronom vkupe?“

„Ne, zakaj vprašate?“

„Mari ne véste, tujec, da se vender pri nas zanimamo zánj nekoliko,“ rekla je s pogledom na Matilda in se silila nasmehniti.

„Ne zanimamo se tako posebno,“ reče Matilda lahkomišno, in prav ljubeznivo malo kvišku napnè češnjevo-rdeče spodnje ustno.

„Ali malo vender,“ reče on.

„Prav malo. — Pa kaj Vaša teta, je li uže bolj zdrava?“ vpraša sedaj Matilda, ki je tudi hotela pogovor od svojega ženina spraviti na drug predmet.

Leon je pripovedoval, da je teta, stara komtesa, vedno bolehnarja, da ga uže nekoliko skrbi.

V tem se zunaj čujejo hitre stopinje, vrata se na ves iztežáj odpró, gospod Gôrec napotuje profesorja Vesela v sobo, rekoč:

„Tu najdete svojega prijatelja z Zabrezja, pa moje dve púnici sta, dobro se imejte!“

Rekši se gospod Gôrec obrne, odide in vrata zaprè za seboj. Leon profesorja predstavi dèklicama. Predstavljanec se pokloni najprej bližnji si Matildi, potem se obrne k Pavlini. Ona je stala od okna obrnena po sobi proti njemu, od svita stráni, držala se je krčevito za stol in prejšnja bledota na nje lici se je bila umeknila neprirodni rdečici.

Morda se je bila vender nekoliko izpremenila, morda ni stari vtisek brž predrl, morda je bilo studiranemu mlademu móžu uže nekoliko oslepelo prej bistro okó, morda ga je vstop iz svetlejše veže v menj svetlo sobo tudi prevzel: Pavline profesor ni spoznal takoj.

Zahvalil se je Matildi za stol, potem sédel in razložil Leonu, da je čul o njegovi navzočnosti in da se lahko ž njim vozi domóv, kar mu je po godu.

Leon mu odgovorí, da samó pol ure naj počaka tukaj, ta čas opravi on svoj pôsel v bližini in se pripelje nazaj ter ga vzame s seboj.

Vedno prostosrčna Matilda je temu précej jako odločno pritrdila. Vender gòst profesor je odbijal rekši, da rajši hodi péš, če ni kmalu, ker ima nocoj še opravke. To je morda bil sam izgovor.

V tem hipu vstopi zopet gospodar Gôrec in kuharica za njim z vinom in kruhom. Ko je po šegavi svoji navadi govoril s profesorjem, karajoč

ga, da, bližnji sosed, ne prihaja več blizu, nihče ni bil zapazil, da je bila Pavlina priliko porabila in smuknila iz sobe.

Profesor je pripovedoval, da dobiva pisma največ iz sosedne, ónikraj hribov ležeče pošte.

Pogréšila sta Pavlino Leon in Matilda. Obema se je ta nje nenavadna neuljudnost zdela čudna, ker je ni bilo nazaj. Napósled je gospod Gôrec tudi zapazil in naravnost vprašal:

„Kam je šla Pavlina?“

Matilda vstane, da bi šla gledat po nji.

„Le glej, da se še ti izgubiš,“ reče oče in natoči čaše na mizi. „Napósled bode gospod mislil, da sta obedve boječi, kakor samosrajčni hribovski otroci.“

Matilda pride nazaj z vestjo, kateri se je, kakor se ji je znalo z obraza in glasa, sáma najbolj čudila, da „Pavline ni nikjer.“

„Uže pride,“ reče Gôrec malomarno in pripoveduje dalje, kod je boljši pot, ki ga more profesor iti: ali čez Suhi bród, ali mimo Zabrezja.

„Mari sem jaz prepodil Vašo gospodičino sestro,“ vpraša profesor Matildo potem.

Ta jo naprej zagovarja, potem pa pové, da ni sestra nje.

„Iz rodovine je po ženi moji,“ dostavi Gôrec, „in z očetom njenim sva bila dobra prijatelja. Pila sva nekdam vkupe, kakor sva znala le midva, jaz pa Zlátovec.“

Pri tem imeni se profesorju zbere čelo, najprej debelo pogleda, potem se naslóni počasi na edno koleno in z navidezno lahkomišljenostjo vpraša:

„Kako mu je bilo ime, Vašemu prijatelju?“

„Zlátovec.“

Profesor potegne počasi z roko preko obraza. Na nekovo Leonovo opombo ne odgovori ničesa. Obledí, izpije pol čaše vina, potem pa vpraša:

„Koliko časa je uže pri Vas ta gospodičina, če dovolite vprašanje? Zdi se mi, da sem poznal . . . mater nje.“

„Koliko? Vsaj pet let uže.“

„Več,“ oglasi se Matilda in začnè natančno šteti, koliko je, kar je umrla Pavlinina mati, ki je bila vdova.

Profesor gleda v tla in potem prav neuljudno molčí. Napósled brzo vstane, popije svojo čašo do dna, zahvali se poštarju za gostoljubnost, Matildi pa reče:

„Storite mi dobroto, in povejte óni gospodičini, da, ker je zarad mene bežala, tega drugikrat ni več treba, tudi ji ne bode prilike, ognil se je bodem odslej gotovo daleč v stran. Tudi zdaj nisem védel, da je tu, na mojo vero da ne. To ji recite, prosim.“

„Ne mislite, da se je Vas . . .“ hoče odgovoriti prestrašena Matilda, ali ne more stavka dovršiti. Ali je zdravega uma ta gospod?

Ali profesor je bil uže odšel s poklonom : „Priporočam se, gospôda!“

„Kaj mu pa je?“ vpraša Gôrec Leona.

„Ne vem,“ odgovorí ta v zadregi sam. „Čuden človek se mi je uže večkrat zdel.“

„Drugikrat se bodem čuval, vabiti ga,“ pristavi hišni gospodar.

Ednoindvajseto poglavje.

Pisma.

Na južno-vzhodni strani samotne poštna hiše se je svet toliko vzdigoval, da se tam s steze, ki je zavijala okoli hriba, ni nič videlo poslopje, niti ni bil odprt vid na vrt. Tam na jarku je raslo nekaj starih hrušek drobnic s češminovim in drugim divjim grmovjem podrastlih.

Ko je profesor šel tu mimo, zamišljeno v tla gledaje, stopi mu nasproti ženska. Bila je Pavlina.

Ko ga je v sobi pred seboj videla, skoro malo izpremenjenega v zunanjem, z istim glasom, vso isto celo postavo, pa je niti spoznal ali videl ni, bala se je za sebe, ni mogla iztrpeti tam. Strani je morala bežati, sicer bi bila pala prédenj in — ker ne vé, zakaj jo je on zapustil — bila bi odbita od njega, osramočena pred ljudmi. Zató je bežala, a misliti ni mogla svojega položja. Tam na vrtu je stala in trepetala. Kaj bi? V tem hipu je ugledala, da je stopil iz velikih vrat, šel na cesto, zavil na južno

stran; znala je pot; vedela je, kje se mora oviti na stezo mimo ónih hrušek na konci. Od nje do tja je bil čez njivo vprek skoro pol krajši pot! Dà! Morala je govoriti ž njim, na samem, ne pred ljudmi. Nič ni več premišljala, kaj bi storila, nje obleka je zašumela skozi debelo, redko, golo, strmečo koruzno slamo in precěj prej je pritekla na stezo pod hruškami in za grmovjem zadaj ovinka s ceste.

Prav ustrašil se je je, modri mož, ker zardel se je, kakor bi bil zopet znova osemnajst let star. Précej, ko jo je ugledal na poti pred sábo, šinila mu je misel v glavo: „Ahá, ona je nevesta tega mladeniča z Zabrezja, pa me hoče pridobiti, naj ji ne kalim računov, egoistka. Izplačal te bom.“

Ona je obledela. Oba obstaneta. Nobeden ne more prvi hip najti besede. Lehko je ugeniti, kateri je prej prišel do nje.

„A, gospodičina, vender me niste hoteli tu počakati, ko ste tam v hiši zbežali pred menoj? Pomirite se, jaz nisem maščevanja želján. Ne hom Vas izdajal. Vem sicer vse na tanko, da ste nevesta in čegava in kako, a ne bojte se, da bi mu pravil kaj, da sem Vas malo uže sam poznal. In sicer bi ne bilo menda nič hudega, gospodičina, ko bi tudi to povedal. Življenje je življenje, praktični bodimo! Ni se Vam bilo treba truditi tu sèmkaj. Glejte, še v nevarnost ste se postavili, da Vas kdo vidi govoriti na samem s tujim človekom. To ne gré, saj véste.

Le brez skrbi bodite. Če hočete, Vam še po vrhu zagotovim, da nisem niti v sanjah mislil tu najti Vas, drugače bi me morda ne bilo . . .“

„Franc!“ vzklikne ona.

„Ne! Prosim! Ta sem Vam bil nekdam. Zdaj je minil čas, da bi se klicala po krstnem imeni. Minil, saj véste kako. Ker Vas tu nahajam, menda Vam je prvi „pametni“ korak izpodletel. Ali nisem radoveden, gospodičina? Sicer je pa prav, da je tako prišlo, kakor je. Kàj ne, kako sva nekdam neumno govorila? Ali, oprostite mi, tačas nisem poznal ženske. Le omožite se; jaz sem mislil, kakor rečeno, da ste se uže. Pa — dobro, da sem se domislil — Vi morda hočete pisma svoja od mene nazaj? Imam jih še, in sicer še celó tukaj domá. Morda ste te hoteli, kot priče . . .?“

„Dà!“ odgovorí Pavlina. Ona je bila sem prišla notranje prisiljena iz vse družega razloga. Ali, kaj je na takšen govor hotela odgovoriti? To ni bil več óni mož, ki ga je nosila v srci. Ta je govoril drugače!

„Po sreči imam še vse vkupe. Pošljem Vam jih pred odhodom še. Po kom? Vi, to se razumeje, sami ne morete pónje. Izkušal Vam jih bodem poslati po kacam zanesljivem človeku. Ali, čakajte, kaj zató, napósled Vam jih prinesem sam, in dobro ovite lepe besede izročim, komur ukažete.“

„Meni, tu!“ reče ona kakor mehanično, a vrè ji po glavi.

„Jutri zvečer ob mráku. Naj bo še to! Vidim, da imate za veliko važnost to stvar. Jaz ne. Jaz niti ne terjam, da mi prinesete moja, če jih niste še požgali.“

„Ne!“ pravi ona.

„Nu, pa jih požgite,“ seže ji on brzo v besedo, „ali vrzite jih na cesto, naj jih čita, komur se bode zljubilo pripogniti se, da jih pobere. Vidite, človek se izpremení. Pred malo leti še me je neprijetno pretresala misel, da bi še kdo moja čutila bral, črna na belem, razven — Vas. Zdaj se smejem. A Vi?“ Ona ga srepó gleda, pa ne reče nobene besede. „No, Vi ste uže pametna bili sama ob sebi. Mi ne! Nas nekoliko se mora šele izpametovati s samoizkustvom . . . Torej, jutri večer, gospodičina, dobite pisma svoja, ker mislite, da imajo vrednost za Vas pred možnostjo. Saj ste me za pisma hoteli terjati, ali še kàj?“

„Ničesar družega!“ odgovori.

„Dobro! Záme nimajo nobene vrednosti.“

„In vender ste imeli spravljena?“ reče ona, ki je bila po pikrem govoru njegovem sama hladnejša.

„Spravljena, dà! Iz navade. Ha-ha! Meni se zdi, da so še zmerom s tistim modrim trakom ovita, veste? Pač sem jih ob času, ko sem Vas — oprostite mi, saj to je uže prešlo — ko sem mislil, da sem Vas sovražiti začel (pravim mislil, zdaj imam tako veliko spoštovanje do Vas, gospodičina, kakor do vsake vrstníce Vašega spola), v tistem času sem jih hotel

nekoč uničiti. A prišel mi je humor, in mislil sem si, zakaj se ne bi premagal in za stare dni prihranil materijal, da se bom časih sam smijal na svoje troške.“

„Odpustite mi, da sem se izpozabila in Vam se tako na pot postavila. Imela sem še drugo podobo o Vas, drugo, drugo! Nisem védela, da znate Vi tako napadati,“ reče obledela déklica, s težavo besede iz sebe sujé, in hoče oditi.

On ji zastavi pot in reče naglo:

„Odpustite mi, če sem rekel kaj, kar se morda ne sklada z boljšim tonom. Žaliti Vas nisem hotel. Domislite si, da na forme uže nekdam nisem dovolj držal. To je napaka, ali človek se je težko odvadi, kadar mu je prigojena.“

„Z Bogom!“ reče ona in se obrne na odhod.

„Tedad jutri pridete vendar sem po pisma?“ vpraša on še na mestu stojéč.

„Ne!“ hotela je ona zavpiti iz vse iznenadene, strašno prevarjene duše, da ga je našla čez tako dolgo — pa tacega!

Ali nobenega glasú ni mogla dati od sebe. Težko je stopala, počasi; toda z vso eneržijo se je držala po konci.

Ko se ozrè, ni ga uže bilo. Izginil je bil za grmovjem okoli hriba. V glavi se je déklici vrtilo, rada bi bila séla, rada bi bila obraz v travo zakrila. Ali po cesti tam pred njo so šli baš ljudjé. Ljudij pa je človeka sram, kadar bi jih najbolj trebal. Pre-

magovala se je tako dolgo, da se je privlekla zopet na vrt, v samotno hladnico. Tam je séla in pala je nje glava na mizo.

Za solzami je prišlo tožno premišljevanje, in premišljevanje.

In tu je videla, da vsega razgovora, vsega svidenja ne razumeje, kakor ne razumeje njega. Je li pač res on to bil? Zakaj ni ona skoro nič govorila? Zakaj on toliko in takó in kaj? — Dà, Bog zná, koliko vprašanj ji je v duhu ostalo, katerih si odgovarjati ni védela.

Sklene jutri zvečer iti po pisma, a vèsti se vse drugače, hladnokrvneje, ponosneje, kakor izobražena ženska, ki zna imponirati, če hoče . . . Pojasniti se stvar mora . . . Pisma so njena svojina . . . On sam jih je ponudil. Kako jih smé v rokah puščati človeku, ki ni več vreden, da bi hranil zapisane nje najblažje misli iz srca, izražene dozdej še samó njemu.

On pak tudi ni bil zadovoljen sam s svojim vedenjem, kakor brž je bil nekoliko hladnejši. Čemu je bilo takó tréba? Omikan mož se zná zatajevati; in on je vender do denès se imel za omikanega! Zakaj je pustil, da se je iz vsega njegovega vedenja videla vsa njegova trpkost? In to za žensko, o kateri je vender uže davno bil pri njem sklenen račun, da njegovih najblažjih čustev ni bila vredna!

Mari pa ne dokazuje to, da je v tem prvem svidenji toliko očital ji, kar ji je prej tolikrat v mislih, da jo . . . da jo . . . še zmerom ljubi?

Postane na poti in vroče mu pride. V samospoznanji je prišel korak dalje. Dà, še zmerom jo ljubi! „Nekaj koreninic prve . . . bedarije (on je tako zopet dejal v tolažbo sam sebi) ostalo je v meni in varam se, ako hočem tajiti sam sebi. Vender je človek čuden. Sovraštvo in ljubezen sta si nasprotnika, in jaz ne vem, katerega jaz nosim v sebi. Treba se bode še zdraviti. Jutri se moram nositi pametneje. Napósled bi me še ona izpazila, kako je pravo za pravo z mojim sovraštvom do nje, in — prekleto — to bi bilo vender preveliko in neprenosno ponižanje za mé.“

Dvaindvajseto poglavje.

Tatica.

Ko je bil profesor odšel proti severu-vzhodu, Pavlina pak na drugo stran, vstala je tam nad stezo izza češminovega grmovja pod hruško na vrhu jarka dolga postava Neže Rožmarinke. Zadelala je na laketi svoj košek s polomljenim locánjem, in na palico opiraje se nejevoljno mrmrala mej zóbe ter zlezla z višine na stezo dôli. Tu je otrsela svojo sivolaso grivo s čela nazaj, pa začela: „Hi-i-i! Jaz ti bom dala pisma! Pa, kakšna pisma so to? Povedi mi! Pisma! Z modrim trakom so ovita. Ni li dejal? Pisma, z modrim?“

Storí tri stopinje, potem pa zopet prestane, piplje s palico po tleh, tiho pôje in govori: „Pisma, pisma, pisma!“

Séde in zopet nekaj minut premišlja. Kar naglo po konci skoči, zakolne, oči se ji svetijo, košek svoj skrije v grmovje in od vseh stranij ogleda, če je dobro pokrit, da se s poti ne bi videl. Potem pa pravi:

„Vzame naj me devet lisíc, in naj me raztrga v devet kosov in naj me devetim kokóšem pozobat

vrže, če ne bo teh pisem prej oče Streménček bral kakor ona. Bomo vsaj videli, koliko so vredna. Frakelj žganja uže . . . Kod bi šla? . . . On je šel čez Suhi brod, jaz grem kar počez vse na spláv, da vidiva, kdo bode prej na goríci.“

Baba nabere svojo obleko nad suha ogóljena stara kolena in začnè teči proti hosti v óno mér, kamor je bil prej odšel profesor.

Profesor je v tem po razhojeni stezi skozi hosto počasi korakal in še časih celó postal. Premišljal je sam sebe in videl, da se sam prav ne pozná, ali se neče. On je mehak, otročji, kakor je bil nekda. In, če se je kazal sebi in družemu drugačnega, osornega, malomarnega, nasičenega, razumnega — vse to je bilo legánje samemu sebi, sicer morda neprosto-voljno, nezavedno, ali vender neresnica.

Tu okoli mu je bilo vse znano iz otročjih let. Brinje, kjer je rezal nekda. bíčevnik, skala óna, kjer je oče njegov izganjal lisíco iz luknje, steza, koder je še ubog dijak vrečo oprtív v málin nosil, obrežje potokovo, koder je kesneje komaj prizoreli mladenič o vročem dnevi sence iskajoč s seboj nošeno knjigo stisnil pod pázduho in se udajal sladkim fantazijam.

Denès, čez toliko let. ko je bila „dnij lépših polovíca“ uže minila, bila bi lahko uže životna in dosežena resnica te lepe fantazije. Kajti njega ideali o življenji niso bili postavljeni Bog vé kako nepri-stopno visoko, njegove želje so bile samó lahko iz-

polnive. A še tega malega ni dosegel, kar je nekdam želel.

Mnogokrat je zadnji čas rekel, in tako govoreč sam sebi tudi verjel, da ne pogrēša ničesa več, da mu znanost, izkustvo, filozofija zadoščuje, da je resigniral na vse, da ni potreba, da bi vsak srečen bil, da sicer menda sreče niti ni. Zdaj se mu je zdelo, da je vse venderle tako, kakor si je slikal v mladosti.

Pa so zopet misli povrnile se mu na prizor, ki ga je baš denēs imel, in obide ga neprijetni čut, ki ga imamo, kadar v spominu samí s svojim vedēnjem nismo zadovoljni. Neprijetno mu je bilo, da je bilo to njegovo denárno pismo, ki je je šele denēs prejel, krivo, da uže ni bil odšel pred nekaj dnevi. Čemu si je dal baš zadnji dan duh vzburi? Zató izkuša kàj družega ali nič misliti in nekoliko podviza korake proti dômu.

Komaj stopi na vrt, ko zasliši izza svoje hiše čudno in grdo večánje in kletev. Okrenivši za oglom vidi Nežo Rožmarinko, na tleh sedéčo in režéčo na njegovega najemnika, ki je v roci držal veliko palico in ji pretíl.

„Kakor se mi ganeš in nisi tiho, pa te bom še, tatica ti grda! Ubíl bi te!“ vpil je najemnik, ki je bil sicer najpohlevnejša duša.

„Pústi me, ti suša, ti ječmen, ti vrag! Če me še edenkrat udariš, pa ti bom zacopràla, da ti bodo miši kostí snele, v trebuhu se ti bodo žabe zaredile

in do komolca boš roke sklepal, in smrti Bogá prosil, ti lišáj ti! Pústi me!“ Tako tuli Neža Rožmarinka in do lehti krvavo koščeno roko kakor za ščit drží pred sé v zrak. Vidno je bilo, da je palica uže močno padala po nji.

„Kaj je to? vpraša profesor ježno.

„Gospod, gospod, gospod, recite mu, da me naj pustí, ta suhokóstec grdi, kaj me tepe?“ tuli Neža in vidèc, da je nje mučitelj od nje stráni obrnil svojo pozornost proti prišlemu gospodu, skoči naglo na noge in beží kacih deset korakov, tam se pa ustavi in žuga obema nazaj s krvavo roko:

„Bosta videla, kaj se pravi tepsti Nežo Rožmarinovo, hčer lepega očeta!“

„Krasti je mislila,“ pripoveduje najemnik.

„Kje in kaj?“

„Pri Vas notri. Bog védi, kako je vrata odprla. Ali izpazil sem jo bil od daleč uže, ko je v hišo kobacála. Dobil sem jo, ko je Vaše rečí premetavala. Vse bukve in pisma je prebrskala. Potlej pa palico v roke, in učil sem jo krasti, da ne bode kmalu več poskušala.“

„Hu, ti! Oba bosta še izkušala, kaj se pravi mene tepsti, mene, lepega očeta hčer,“ vpije baba.

„Čakaj me no!“ pravi mož in palico zavdigne, da bi zopet šel nánjo.

„Pretepati je Vam ni treba. Naznanite jo županu ali sodišču.“

„Mene sodišču? Mene zapirati? Iz kmeta gospod, najhujši birč! Ali le počakaj me tudi ti, našla te bom, ti. . .“

A predno je prišla vrsta psovek, katero bi bila Neža vsula na profesorja, udere njegov najemnik s palico za njó, in ona se spustí v bég.

„Kaj da se baš k meni napoti krasti? Na samoti smo,“ misli si profesor in sklene pred odhodom s še edno ključanico zapreti svojo sobo. Ni sicer imel mnogo vrednostij v nji, ali bile so vendar njemu drage knjige, zánj zanimivi popirji in razne stvari, katere je prinesel bil tu sem shranit na svoje počivališče, kjer jih je imel tudi še student. Na tist način je tudi pisma slučajno sem zanesel.

„Tako zná bežati, kakor zajec,“ pravi gostác, ko se sopihaje vrne od kratkega pregona.

„Pazite, da zopet ne pride!“

„Ne uide mi živa, če jo še edenkrat dobim,“ rotí se mož, in menda mu je bila živa istina, kajti kmet sovraži najbolj skrivnodelujočega tatú in zaláznika.

Triindvajseto poglavje.

Na Podbrezji je bila komtesa čimdalje bolj bolna. Govorila je Leonu vedno o svoji smrti, naročala mu to in óno oporočbo, ali trdovratno se je branila pustiti zdravnika k sebi.

„Jaz nisem bolna, moje ure dotekajo, gospod Bog me kliče k sebi,“ rekla je pobožna žena in vzdignila se, tako da bi bil človek res véroval, da ni bolna, temveč da jo moti samó starost.

Tisto noč po dogodkih, katere smo pripovedovali v zadnjih dveh poglavjih, bilo je gospé tako slábo, da ji je stara Barba uže svečo držala in celó Matijec ni spal, dékle so pa v strahu in trepetu gledale v veži edna drugo in klicale Jezusa na pomaganje, ker groza jih je bilo pred smrtjo, če pride po nôči v hišo.

Proti jutru ji je odleglo in čeravno se je bila uže večkrat izpovídala in je bila uže prejela svete zakramente za umirajoče, menda se je še česa tacega domislila, da je bilo vredno povedati. Zató pošlje Leona po župnika, če utegne, naj pride k nji.

Župnika Leon ne dobí domá. Šel je bil po svojih duševno-pastirskih potih nekam dalje in pričakovali

so ga čez dobro uro ali póludrugo. Čakati tu tako dolgo ni hotel, pustil je voz in hlapca tam, a sam je šel péš nazaj. Ni menda čuda, da je naredil ovinek na pošto. Hotel je gredoč slišati gospoda Gôrca svét.

Prišedši do tja, našel je Gôrca baš odhajajočega po pôslih, ali svét mu je dal: „Za stare kostí ni nobenih zdravíl. Kadar pride, pa pride. Testament je v rédu, za dušo je zmerom skrbela, pride pa pride, denès ona, pojutrišnjem jaz, potlej pa še vi, mladina.“ Rekel tako, gospod Gôrec, pa o lepem vreméni nadaljeval.

Leon zvé, da sta déklici na vrtu. Pustí starega in gré ji iskat. Najde Pavlino sámó, v kolibi na vrtu sedéčo. Zdí se mu baš prav, ker zdaj je imel priliko pritožiti se in jo pokarati, da se včera j niti posloviti ni mogel od nje, ko je odhajal, in da je nje nenavzočnost rodila sitno nesporazumljenje pri profesorji, pri tem čudneži. Pa kakóvo je našel! Bledo v lice, in na očeh se ji je poznala prečuta in preplakana noč.

„Kaj Vam je, gospodičina?“ vpraša Leon in v tem hipu je bila pozabljena bolna teta.

Ona ga s trudnimi očmi pogleda, hoče se ohrabriti in pravi s prisiljenim nasmehom: „Kaj bi mi bilo?“

„Da ste popolnoma zdravi?“

„Vi bi me radi zopet bolno naredili?“

„Vi se izogibljete naravnost odgovoriti, zató mi toliko kakor pritrjujete.“

„Nisem bolna,“ reče ona resno.

„Potem imate nekaj družega na srci, kar Vas teži. Gospodičina, ali ne vérujete, da . . . sem jaz Vaš najboljši prijatelj, prijatelj, ki bi vse, pa vse storil za Vas? Zakaj mi torej ne zaupate?“

„Vérujem, da ste moj prijatelj, družega prijatelja nimam; razven gospoda strijca, to se vé, ki mi je pravi oče,“ reče ona mehko.

„Ne le prijatelj,“ govori on ognjeno, „to mi je premalo za Vas, jaz . . .“

Ona je bila po konci skočila, lahka rdečica ji je pobarvala lépo lice in oči so zopet vzplamenele.

„Stojte, denès tega ne govorite, meni ne!“

„Zakaj denès ne? Vsako uro! Zakaj mi prepo-vedujete denès?“

Ona séde in mirna, morda prisiljeno mirna, reče:

„Potrpíte nekoliko trenutkov, potem boste videli, da Vam vse zaupam.“

In pripovedovala mu je potem naravnost povest prve svoje ljubezni, in da ga je včeraj čez več let zopet videla, ko prej ni niti znala, kje je, da pa je njegov spomin vedno čist nosila s seboj, dokler se včeraj ni skalil popolnoma, ko ga je srečala v tej hiši, kjer ni mogla prebiti ž njim v družbi, ali ko je odhajal, ni mogla drugače, nego da ga je počakala, da bi bila morda zvédela vzroke njegovega vedénja. Zvédela jih ni; vender so jasni, on je zdaj ves drug

človek; óni, ki ga je ona ljubila, zánjo je umrl in ga sploh ni več.

Strmèč je slišal Leon to razkritje. Kako bi si bil mogel misliti, da sta si bila dva človeka, ki ju je on tu našel blizu vkupe in ju oba spoštoval in ljubil, v razmerji, ki seza v vse njegove misli in upe? Kako hipoma se je izpremenila vsa podoba ónega možá pred njegovo dušo! Ni ga mogel spoštovati z ónim srčnim prijateljstvom, katero se mu je bilo tako naglo vzbudilo do njega. Vender mu skoro ni mogel zameriti, da je tako ravnal, kakor je, kajti Pavlina je bila zdaj prosta. In dasi se je v mladi njegovi duši hitro stvarila nekoliko neprijetna egoistično-mladeniška misel, da ni on prvi, katerega bode ali je ona ljubila, imel je vender z mladostno hitrostjo svoj gotov sklep, da je zadovoljen odpustiti in pozabiti vse prešlo, samó, da je v zdanjosti in prihodnosti njegova.

Velika zaupnost srčnih stvari mej dobrimi ljudmi prijateljstvo in ljubezen vzbuja ali utrjuje. Tudi njega je veselilo in mu je bil dokaz, da ga déklica rada ima, ker mu je povedala, kar tako po vsem še nikomur ni, notranje svoje življenje, in razkrila mu vse svoje veliko, blágo, zvesto srce, zvesto, to se vé, dozdej družemu.

Ali denès ji tega ni hotel govoriti. Čutil je zdaj, da ni pravi čas. Vprašal jo je le po nekolikem molku:

„In pojdete li drévi po pisma?“

„Pojdem,“ odgovorí ona.

„Jaz bi Vas prosil: ne hodite! Pustite mu jih, pišite mu, naj jih požgè, ali naj jih ima; kar hoče. On ni zaslužil, da storite še edno stopinjo.“

Tako je rekel; ali morda je tudi mislil: „Bolje je in rajši vidim, če se ne snide več ž njim pred njegovim odhodom. Izbrisala si ga bode tem laže iz spomina.“

„A jaz pojdem! On je včeraj v sobi — Vi ste bili zraven, jaz ne več — naročil Matildi, naj mi pové, da se mi ga ni treba ogibati. Naj vidi, da se mi ga res ni treba, kakor se mi ni treba in se nehčem nobenega človeka.“

Ta nje ponos je bil Leonu zopet skoro po volji.

Morda je bilo prav, da je baš v tem hipu prišel hlapec Leona klicat. Prišel je bil njegov voz z župnikom in mladi mož je živo déklici roko stisnivši spomnil se — bolne tete ter odšel, to sevéda, ne pozabivši pred izhodom iz vrta pogledati še edenkrat nazaj.

Štiriindvajseto poglavje.

Zapeljivka.

Ljubó je jesensko solnce sijalo na žago. Vôde je bilo dovolj, dan lep, ali žaga je stala in Šépec je sedèl na žágišči ter je bil tako pobit in potrt in nesrečen, da bi bil tako strašno zatúlil kakor stari sivi volk v gôri, kadar sluti, da ga zalázuje bridka smrt.

In kako ne bi bil nesrečen! Vse húdo je bilo naedenkrat prišlo nánj: mati je bolna ležala, hčer je bil v službo dal, pa so mu rekli, da za začetek ji mora kupiti obleke, dolg za najemnino je bil vedno večji, tista Mreta je bila v nekem stánji, v málin ni imel česa dati, móke ni imel niti za edno miško pri hiši, zabéle niti za eden ocvírek, solí ne, kruha ne — a gladen je bil tako, da je čutil v trebuhu táko si-lovito praznoto, da se mu je zdelo: vsa graščínska péka hlebov zabréške gospodínje Barbe bi imela v njem dovolj prostora. Zaslužka ni bilo zadnje dneve nobenega. Morda so ljudjé, ko so védeli, da ima opravi-ti z óno zloglasno Mreto tudi bolj ogibali se ga

in mu niso več toliko žagat vozili. Takisto se ni smel drzniti, da bi bil šel kàm prosit kake stvarí; vsaka gospodinja bi ga bila odgnala. Kmetíce namreč imajo sveti zakon v čislih, zlasti pri družih ljudéh in pri svojih možévih. Mati Šépčeva pa, ki bi bila smela iti kàj k ljudem z dobre roke iskat, ležala je tu notri zeló bolna in denès ji ni mogel uže kàj hrane ponuditi. Ko bi umrla, niti pokopati je ne bi imel s čim! Nobenega denarja! Nobene ljube stvarí za pródajo! Na upanje nikjer nič dobiti! „O Jezes, Jezes, in sám Bog ti meni pomagaj!“ molil je Šépec v svoji silni nadlogi in bédi.

„Kaj ti je?“ ogласi se mu nekdo tri korake za hrbtom.

On se ožrè in ugleda Nežo Rožmarinko. Jeza ga obvzame, da po svoje zarohní in reče potem:

„Bogá sem klical, pa je hudič prišel, in njegova popólusestra.“

„Da bi te vzel? He-he! Béži, béži! Ne, on ne mara záte! Njegova popólusestra tudi ne. Ona ima rada mlajše kakor si ti, popólubrat vrag pa ima rajši mlade déklice, copernice, bogatíne in polhe. Slišal?“

„Reci mu, naj ednega bogatina k meni pošlje, sôva!“

„Po kaj?“ vpraša baba, stopi bliže, séde in ovije roke okoli svojih kolén.

Šépec ne odgovorí ničesar.

„Hočeš denarja?“ vpraša Neža póluglasno.

Šépec jo veselo osúpel pogleda in reče: „Saj ga nimaš? Dàj ga! Posódi mi, če imaš le eden groš, dva, tri, kolikor je!“

„Hu, kà je taka sila?“

„Če me devetkrat na glavo postaviš in tako dolgo na glavi stoječega pustiš, da bodo sodnemu dnevi zvonili, ne pade nì vinar od mene. Posodi mi, če imaš kàj, Neža. Gotovo in gotovo ti povrnem s prvim, kar bom le zaslužil. Mati so bolní, a nimam jim česa dati, in sam sem tudi potreben, prekleto! Tako se mi še nikoli ni godilo. Vrag vé, da ne! Dàj! Ti vem, da imaš. Ti od ljudij pricópraš in priprerokuješ zmerom kakšen krajcar. Dàj mi!“

„Kar copernica privéka, to nima téka,“ reče glasno zategneno Neža in se nazaj in naprej zaguga na svojem pritlikovem sédeži, pa potem pôje svoj: „Garváj, durdáj, lišáj, lišáj!“

„Če je sam vrag privékal tvoj denar in so mu vsi njegovi bratje in vsa hudičevinska žlahta pomagali, sèm ga dàj, denar, če ga imaš, pravim.“

„Sáma ga nimam, nimam, nimam,“ momljá Neža pa v streho gleda.

Šépec, ki je bil dobil uže upanje, razjezí se zdaj, ko mu je izginilo, in vpije:

„Ti, kislá nedelja babja ti in vragova, kaj pa govoriš! Li greš od tod! Ali bi te utrônil!“

In udaril bi jo bil, ko bi Neža hitro ne bila rekla:

„Čakaj, čaj, čaj, čaj! Jaz pa vem, kje denar dobiš, če hočeš,“ in bolj tiho pristavi, „če si trd mož?“

„Povedi, kje? Jaz sem tak, da pojdem pónj, če je treba vragu v brlog.“

„Pa boš molčal?“

Šépec se zaklinja, da bode.

„Znaš li še udariti, če je treba?“

„Kolikor hočeš, treh se ne ustrašim, če jih prédse dobim in če nisem golopést.“

Neža se nagne k njemu in mu pripoveduje, da nocoj pojde óni gospod izza goríce, ki mu pravijo profesor, skozi Suhi brod, tu-le góri mimo, ne daleč od žage. Tam je na obeh stranéh poti taka góšča, da je skoro po dnevi temà, posebno pa popóldne, ko se solnce umakne nizdolu. Gospod ponese s seboj neka pisma, ki bodo z modrim trakom povita. Tista imajo veliko denarja v sebi. Pa tudi gotovih pénez je dobil včera na pošti, sam vrag vé, koliko. Tega naj gré Šépec počakat, naj mu založí edno gorko preko glave, da se bode zválil po tleh ter nikogar poznal, in naj mu potem vzame denar. Gospôda imajo užé tako preveč denarja. Ubiti ga baš ni treba; tisto ne. Le edno mu založiti čez glávo gospôdsko, da bode nezavésten, več ne. Toliko, da ne bode védel, kdaj mu jemlje denar in pa tista pisma. Denar bode ves njegov, pisma pa bode ona vzela. Kolikokrat si ljudjé malo krví puščajo, ko je menj treba, in on

sam se je uže krvavo prebijal, ko vse vkupe ni bilo pol krajcarja vredno.

Šépec se vender prestraši na prvi mah. Kar je bilo v njem dobrega, to se vzbudi: „Ne, ne, pojdi mi, copernica, tolováj pa nehčem biti, ne!“

„Kakšen tolováj, saj ga ni treba ubiti, edenpot ga čêsni, pa je! Vêš, zasluži, ni prida človek.“

„Tega pa ne,“ odpoveduje on, a uže je bil zamišljen. Hudič je imel uže mezíнец njegov.

„Kakor hočeš. Prej si pa dejal, da pojdeš vragu v brlog po denar. Glej, zdaj se pa bojiš ednega gospódka. Jemati nehčeš? Pústi! Gospôda pa ljudem zmerom jemlje, kjer more. Le pústi! Od lakote umri, pa zapodili te bodo z žage, ker nimaš štanta s čim plačati, in potlej boš staro mater oprtal na pleča in pojdeš od praga do praga, in lakota ti bode edno uro daleč pred tábo visela iz ust. ti têle neumno!“

Tako govoreč, bila je Neža vstala in se je delala kakor bi hotela z velikim zaničevanjem oditi.

„Stoj no, stoj!“ reče Šépec. Sila in lakota podira v njem vse dobre duhove. „Kdaj pojde tam mimo, praviš?“

„Dávi pred mrakom, čakati bi ga imel.“

„Pa kako smem? Spoznal me bode po moji lesení nogi in zatožil, kadar vstane.“

To je bilo res. Tega Neža ni pomislila. Morda ji tudi nič ni bilo za Šépca, če ga spozná in zatoži. Dà, morda je to celó želela, ker ljubila ga pač ni še

od časov tistega slovečega obroča sèm ne, ki ji je bil nos razbil. Ali nekaj je morala svétovati, če je hotela imeti pisma in po Šépci do živega priti ónemu gospodu, ki ji je s sodiščem žugal. Séde zopet in po kratkem premolku reče:

„Véš kaj? Za žensko se obleci, potlej te ne more spoznati, ker se lesena noga ne bode videla.“

„Kje bi dobil kàj obléci?“

„Jaz ti prinesem. In dve búči žganja imam spravljene, edno ti tudi prinesem, če bodeš óna pisma meni dal. Denar naj bode tvoj!“

„Prinesi obe búči žganja,“ reče Šépec, ko je čul o pijači. Hotel se je prej opiti, da bi svojo vragu prodano vest utolažil.

Zdajci je bil slišati iz žágine izbe sèm stok stare bolníce. Šépec vstane, gré gledat, kaj je, in nazaj zašepne Neži:

„Počakaj me še.“

Ko je odšel v izbo, raztegne Rožmarinka svoja usta skoro blizu do obeh ušes, vrat podolží naprej, in sáma v sebi vesela zatuli póluglasno: „Pa ga imam! Edenkrat zamahnem, dva zadenem! Bu-ú!“

Petindvajseto poglavje.

Ranjenec.

Pavlina edno vso noč ni spala. Sinoči ga je čakala namreč na zmenjenem mestu, ali — ni ga bilo, ni prinesel pisem, ki jih je bil sam ponudil. Tedaj še tu se je norčeval iz nje, vodil jo za nos, celó poslednji hip. To je bil vender zadnji in dejanstveni dokaz, kako grozno je sebi, srcu svojemu in svoji domišljiji delala krivico, če je tako dolgo hranila lépo misel o njem, lépo podobo, če je tako dolgo čuvala še nekoliko nádeje, da bode zdajci prišel zopet k nji v nekdanji ljubi otročjosti in sladkosti.

Denès to noč je umirala, kakor si je déklica dejala, zadnja iskra njegove ljubezni v nji, in taka noč mladim ljudem ni čas počitka.

Poleg te duševne bolesi, ropotali so nocoj skoro vso noč po hiši tako, da bi bila Pavlina drugikrat vselej gotovo vstala in šla gledat, kaj je.

Ali nocoj je bila gluha za ves drugi svet. Pač je slišala govoriti hlapce, dékle, gospoda Gôrca, ali poslušala ni, kaj imajo, sama s seboj je imela dovolj

opraviti, dočim je nje tovarišica spala trdno spanje zdrave mladosti in brezskrbnosti.

Poslednji je v spanji pač tudi zunanji hrum bil na ušesa, ali ne tako močno, da bi jo bil popolnoma prebudil. Zatorej je zjutraj vprašala sestričino:

„Kaj pa so imeli nocoj zunaj, da je bil tak ropot?“

„Ne vem, pojdi vprašat,“ odgovori Pavlina.

In res se Matilda brzo obleče ter gré po stopnicah nizdolu. Kmalu pa pribeži nazaj in vsa preplašena pripoveduje:

„Nekaj groznega se je zgodilo!“

Pavlina ni mogla vprašati kaj, ali otrpnila je od strahú prvi hip na vseh udih. Slutila je, da se to, kar bode zvédela, tiče tudi nje.

„Sinoči je nekdo pobil ónega gospoda, ki je bil predvčerajšnjem pri nas, véš? Zdaj leží pri nas spodaj.“

„Mrtev?“ zavpije tako silno Pavlina, da se Matilda prestraši še bolj.

„Ni mrtev, ali ne zavéda se nič, pravijo, da ima glavo prebito,“ odgovori Matilda.

Hlastno dovrši Pavlina svoje obláčenje in hití po stopnicah dóli.

Nasproti véliki družinski izbi je v manjši sobi na postelji ležal profesor Vesel nezavésten. Dekla mu je devala mrzle ohladke na glavo. Po postelji je bilo še okrvavljeno od predno ga je bil zdravnik obézal, ki je bil po nóči prišel sèm. Sinoči je bil namreč

nekov kmet, ki je nesel iz málina, prišel uže kesno na pošto povedat, da pri Suhem brôdu nek gospod mrtev leží čez pot, naj gredó z vozom pónj. Gôrec je bil précej poklical hlapce in ž njimi šel sam. Našli so profesorja v nezavésti ležečega. Glavo je imel prebito in krvavel je. Bliže je bilo pač v Zabrezje, blizu tudi je bil dom ranjenčev, ali Gôrec ga je vender s seboj dal nesti in poslal précej po zdravnika. Ta je rekel, da ni videti še, da bi rana sáma na sebi bila smrtno nevarna, da pa utegne še biti, ali pokazati se. Govoril je, kakor vsi njegovi tovariši, tako, da ni rekel belo, ni rekel črno, povsod si je puščal kaka vrátca, skozi katera bode mogel smukniti, če pojde tako, ali če pojde inako. Zabičeval je mir in zopet mir, da se pretreseni možjani upokojé, ukazal ne pustiti mu govoriti in vstajati, kadar se zavé itd.

To se vé, da Pavlina ni zvédela tega vsega v eden hip. Nje duh tudi vsega ni poslušal, niti ne razumel. Razumela je le edno, da mora vse storiti, da ga reši smrti. Umreti ne smé, le umreti ne.

In v tacih prilikah je ženski duh močan. Prevlada in premaga živce in vso telesno svojo slabost in ima samó svoj smoter pred očmí, dokler ga doseže, ali dokler je nemogoč; potem šele se oglasi zopet slabost.

Tako je tudi Pavlina spravila družino iz izbe, prevzela précej vso skrb za bolníka sáma, močila ga je, preobezovála, nepremično bila pri njem, skoro očesa ne od njega odme knila.

Proti póludne ranjenec odprè oči, začuden jo gleda, nasmehne se ji tako prijazno, da ji seže v vso dušo, pa se trudi tudi izpregovoriti.

„Tiho, tiho, zdravnik je ukazal mir,“ šepče ona z glasom, ki mu je izdajal vso nje dosedanjo ljubezen.

On je molčal, bodisi, da ni hotel, ali da ni mogel izpregovoriti, samó gledal jo je nepremično tako dolgo, da je zopet oči zatisnil, zopet nezaveden.

„Le umreti ne, o Bog!“ molilo je iz nje vse. In upanje je v vsem svojem stráhu imela trdno, da ne bode umrl, ker se ji je zdelo, da ne smé in ne more, če ona prav močno Bogá prosi.

Zdravnik je popóludne zopet prišel, tipal žilo in dejal, da dozdej ni slabše, če bode božja volja, njegova zdravila in dobra postrežba bodo ga kmalu na noge spravile.

„Če more pomagati postrežba, potem je dobljeno,“ reče Pavlina.

Gospod Gôrec je bil ta slučaj šel naznanit sodniku. Nesel je s seboj tri stvari, katere so na mestu našli. Obéljen smrekov kôlec, s katerim je moral biti profesor udarjen in ki je ležal dva koraka od njega, dalje pa moder trak, zvezan še, in malo pismo, podpisano „Krt“. Gotovo je napadalec to izgubil. Zlasti pismo je bilo čudna prikazen na tem kraju, v tej pustini, kjer ni še nikdar ležal noben popir; zató je vzbujalo v gospodu Gôrci véro, da mora pobožnik biti kakšen tujec, ne domač človek. Vse to pa je

stvári dajalo nekaj skrivnostnega, tembolj, ker so našli v žepih profesorjevih ves denar, kar ga je včeraj na pošti vzdignil, in še nekaj več. To je dokazovalo, da napad ni imel tolovájskega namena. A kdo bi bil? To je bila stvar sodníkova in ta je zlasti trak in izgubljen pismo ogledoval z véščim očesom, potem pa dvema žandarjema dal svoje ukaze.

Šestindvajseto poglavje.

Kaj je v pismih.

Razgrnil je bil mrak črne svoje peruti po vási in župánja je stala pred pečjó in pristavljala z burkljami k ognju velik velik lonec, v katerem se eden del večerje kuha. Za njó so stali nje otroci in ji delali napóto, tako, da je pravi svoj rod klela, rekoč: „Vender te spak! Človek se še geniti ne more, poberite se mi izpod nóg! Marš v hišo, k očetu!“

Oče Streménček je namreč v hiši pri pēči sedel in grèl roke za hrbtom. Videti ga ni bilo nič, ker okoli njega je bilo vse temno, škoda se mu je zdelo luč žgati. Videti je bil le ogenj iz njegovo kratke pipice in slišati je bilo žurénje starega mačka na pēči pa rahlo grgránje neosnažene Streménčkove grče, iz katere je s tako težavo dim žulil in ga z usti cmakaje izpuhaval, kakor bi bil zakrpan meh, ki težko loví sapo.

Tako premišljujé vse novice, ki mu jih je povedala denès stara Hojka, ko je iz láza šel domóv, čuje, da

je nekdo v véžo prišel in da žena pravi: „Le v hišo pojdi, notri je.“

Hitro vstane in poseže na peč, da bi dobil kako žepenico in upraskal luč. Pa je uže zlódej, kadar človek kake stvari potrebuje, ne najde je, drugače se mu ob nogah opleta, sitnost vražja.

„Luč užgi!“ reče znan glas, ko zalôpne vrata za sábo.

„A, ti si, Neža?“ pravi župan ter zopet séde. „Ti lahko sediš v temi.“

„Nič, nič! Baštè! Užgi, da mi prebereš! Prinesla sem ti taciñ pisánj, kakeršnih nisi še nikoli bral, še ne vem, če jih boš znal, gospôdska so.“

„Pojdi, pojdi! Kàj meniš, da so gospôdska písánja z drugimi známenji pisana?“ poučuje župan, ali vender uže iz velike radovednosti, kaj je Neža prinesla, vstane, uprasne luč in prižgè mastno in starega prahú sito oljnato svetílko na črvojédi stari mizi. Neža séde za mizo in vrže prédse kupček popirjev. Streménček poseže za zrcalo, izvleče tam iz pratike náóčnike, natakne jih na suhi nos, vzame prvo pismo in čita.

„Kaj se bere in kako se govóri tam notri?“ vpraša Neža radovedna in zijá na njegova usta, kakor bi iz njih tihih gibanj hotela ugeniti, česar čitati ni znala.

Toda Streménček se muza, muza, odloží prvo pismo, vzame drugo, bere dolgo in preide k tretjemu pa se smeje.

„Tako zini! Ne boš góblje odprl?“ jezí se Neža.

„Kje si pa to dobila,“ vpraša župan.

„Kaj ti mari? Kjer hočem! Ti povedi, kaj tam notri zapisano stojí in kaj so ta pisanja vredna, to hočem védeti, potlej si pa zobé grèj!“

„Vredna niso nič, več ne kakor edno pipo tobaka,“ odgovorí župan, „če ne vemo, čegava so“.

„Kdo pravi, da ne vemo?“ vpraša Neža.

„No, čegava?“

„Povedi, kako se bere.“

Streménček ni znal gladko čitati; temveč jec-ljal je močno, zató reče: „No, take rečí so, vse vkupe nič; tako neumno, tistó, ki smo časih, ko smo bili dvajset let stari, in smo slepáрили pod ókni, de-klíčem pripovedovali, saj véš! Vse vkupe nič. Samó previto je bolj po gospôdsko, pa še druge neumnosti. Kje si pa vender dobila to, in kdo bi bil neki izgubil?“

Predno je Neža mogla odgovoríti, potrkal je nekdo na malo okno. Streménček se vzpnè in pogleda na okno. Pozna pokrivalo in bajonet se zasveti v temi.

„Žandarm,“ reče župan, ki je bil vaju, da so se ti čuvaji javne varnosti pri njem oglašali. Vzame luč, da bi mu šel vrata odpehnít in mu po veži v izbo posvétit. Neža pa smukne za njim in odhaja skozi nasprotna vežna vrata v istem hipu, ko žandarm vstopi. Ona je bila od nekđaj neprijateljica biríčem in žandarmom, torej ni hotela nì hipec biti s tacim človekom pod edno streho. „Na svislih bom v slami

pri vas čez noč; če vam bo kaj večerje ostalo, prinesi!“ šépne še materi župánji, ko smukne mimo nje.

Na mizi so ostala pisma. Žandarm viděč jih takoj prime edno in čudom vpraša Streménčka: „Kaj je to, kje ste dobili?“ Župan pové, da je bila Rožmarinka tu, ona je prinesla to brát, ali ni nič posebnega: ljubezen in take mladinske otročjosti.

Žandarm pisma kar spravi in vpraša: „Kam je šla baba? Moram jo imeti še nocoj!“

Streménček skoro obledí, kajti Nežo je on spoštoval kot véščo žensko in bal se je torej pomagati pri delu proti nji. Zató je rekel:

„I, Bog vé, kje uže bo!“

„A vender véste, kam večkrat hodi spát?“

Streménček imenuje več hiš. In napósled mora, dasi silno nerad, ali vender iz pokorščine do sodnika in do — žandarma (on je bil večji in oblastnejši mož nego Streménček, župan sem ali tja) vzeti kapo s police in iti kazat žandarmu, kje bi utegnila Neža ležati.

Toda komaj sta bila žandarm in vredni vaški načelnik zapustila prag zahodnih véžnih vrat, ko je mati županja po prstih tihotapila čez prag na vzhodno stran, tam pa čez gnojišče in dvor tekla in gôri na svisli zamolklo klicala:

„Neža, Neža!“

Nihče se ne oglasi, pač pa se čuje glasno hrkanje. Bábnica je bila zaspala v slami. Streménčkovka torej leze po lestvi gôri, tiplje in kliče, da Nežo dokliče.

„Brž vstani pa béži, žandar te išče, vsa tista tvoja pisma je vzel.“

Neža skoči po konci, mane si oči, in ko ji mati župánja še edenkrat z zamolklim glasom nevarnost pové in da ne smé tu biti, ker v vási bode gotovo kdo povedal, da večkrat tu pri njih spí — zakolne Neža prav po svoje surovo in išče lestve tako hlastno, da se ji spésne in pade na tla. Samó eden stók je bil slišati, kajti po sreči in po gospodarski nemarnosti je bilo tudi zdolaj vse polno gnile slame, torej je bila Neža na méhko pala.

„Ali si se pobila?“ vpraša Streménčkovka.

„Lačna sem, lačna,“ odgovorí Neža. „Prinesi mi dva krompirja.“

„Ni še mehak krompir,“ odgovorí župánja, ki je bila pa le skopa.

„Naj bode, kakeršen je,“ zadere se Neža, in da bi jo brž spravila od svoje strehe in v varnost, steče gospodinja res v véžo, odstavi lonec s krompirjem in nekaj vrelih nese v predpasnem prtu Neži. „Av!“ rekla je ta, ko se je opekla, potem pa spravila jed v svoj košek in se izgubila preko vrta v temi. Streménčkovka je šla gledat zopet v peč in potem radovedna na pragu poslušala. Tam od bližnjega gozda se je kmalu čulo ukanje, edenkrat, dvakrat, potem ne več. Vsak človek bi bil mislil: to je sova! Ali mati Streménčkovka je rekla: to je Neža. Zdaj naj jo pa le iščejo!

Sedemindvajseto poglavje.

Pred mrličem.

Mrtvaški zvon je bil odpél. „Kdo je umrl?“ povpraševale so se tri babe na vási s tako prestrašenimi obrazi, kakor bi se vsaka bala, da je morda ona sama izdihnila dušo v sredi vseh svojih grehov.

„Komtesa je umrla,“ zvédelo se je kmalu potem in regljale in ropotale so babe in ugenile:

„Baštè je je škoda. Dobrih rók ženska je bila. Molila je več kakor vsak duhovnik, če ni morda škof ali papež. Pa saj je tudi utegnila; ni imela toliko dela kakor človek, ki mora gospodinjiti in vse v roko prijeti, kakor žena nas katera, ki ima toliko dela, da še umreti ne bode utegnila, kadar pride nánjo vrsta, česar nas Bog obvárui. Jelite, ona je šla gorka v nebesa? Če ona ne, pa ne pojde nobena, prav nobena ne.“

Ko so bile babe tako ugenile in potrdile, hotele so se razíti, alí v tem hípu se zopet zasliši mrtvaški

zvon iz zapuščene samotne cerkvice sv. Vida. Kakor bi bil strelo mej njé izpustil, bile so zopet v vseh strahéh. Po sreči pride Jámarjev pastir in jim pové, da je umrla Šépčeva stara. Žené pa so se zopet ustanovile v odbor in sklepale o nje vzveličanosti. Posledek posvetovanja je bil ugoden.

„Če je óna molila, ta je trpela kakor sáma svéta nadloga, ves živ dan; večkrat je bila lačna kakor sita, ali pa še sita morda nikoli. Oni nje Šépec, ta grdín, ta jo je spravil v grob. Ali se mu bode uže še vtepalo. A stára je uže tudi bila, kaj menite, koliko? In kaj menite, ali ni to strašno čudno, da sta obé eden dan, obé edno popóludne umrli: najbogatejša in najubožnejša ženska v fari? Res je to čudež božji, da nikdar tacega.“

A glej! Kakor bi bil denès ta dan posebno velicih novic bogat, tréšči zdajci še tretja mej vaščanke in vaščane zabréške. „Čujte! Nežo, Rožmarinovo Nežo je žandarm uklenil, ima jo pri Streménčkovih in jo žene v ječo, zató ker je ónega gospoda z goríce skoraj ubila in mu strašno mnogo denarja vzela. Kdo bi si bil mislil, da je taka! Pa jim bode ušla, še po poti bode žandarmu ušla, ona je ptica, take ni!“

Ko je stari Gráhovec slišal drugo izmej teh novíc, domislil se je, da bode tu njega treba. Stari Gráhovec je bil dolg, močnoplèč mož, ki je navzlic svojim osemdesetim letom še skoraj tako po konci hodil kakor njegov vnuk, ki je bil najmočnejši fant pri do-

mačih pretépih na cerkvenih shodih, semnjih in pri ponočnem vasovánji. Gospodar ni bil uže petindvajset let več, temveč imel je izgovorjen „kót“, drugi konec hiše, in jed pri skledi, če ni hotel toliko in toliko si dati odmeriti. On je bil „stari“. Zató je pa delal kolikor in kar je hotel. Gráhovčeva hiša je bila bogata, to je, v hlevu in v kášči je bilo polno, dolgá niso poznali in za sol je bil vselej denar. Stari Gráhovec je rad vince pil, če ga je imel, pa poleg tega tudi prej nikoli ni gospodarstva zanemarjal. Zdaj je bilo teže denarca dobiti, zató je po stráni iskal kaj zaslužka, tesáril in mizáril samóuk razne stvari sosedom, nabijal sodčke, golídam in keblóm nabíjal obroče, pa tudi vsem vaščánom delal zadnje bise, kadar so ta svet zapuščali, namreč mrtvaške krste. Rad je Gráhovec našteval, kolikim vaščánom je uže navedil zadnje stanovanje: šest čevljev dolgo in čevelj visoko.

Stari Gráhovec se domisli, da je umrša Šépčeva mati pred kacimi petdesetimi leti, ko je on gospodaril, služila pri njem, in bila prav pridna. „Hent, če Šépec denarja nima, sram ga bode póme priti,“ misli si vrli stárina, zapnè za ogorelim nagubančenim vratom gómb debele svoje hodnične srajce, koracá v hišo in prepričavši se, da skope snahe ni blizu, odgrne iz prta na mizi ležeči hleb in ga silen kos odlomi pa izpustí v nedrije pod ohlapno srajco, mislèč si o Šépci: „Denès ne bode kuhal, zató je lačen.“ Potem oprtá lesení kovčéžič, v katerem je imel têslo, bálto, dleta,

svedra in drugo; nasadí na desno láket žágico, sivo glavó pomolí malo naprej in pótuje po stezi preko vrta na žago k Šépcu, krsto delat za umršo njegovo mater.

Stari Gráhovec je dovolj svetá izkusil v svojih osemdesetih letih, da je ljudi poznal. Tudi o Šépci se ni motil. Našel ga je glupo čepečega pred vrati izbe, v kateri je mati mrtva ležala. Od samega pre-mišljevanja, kaj bi storil, ni storil ničesar.

Gráhovec mu dá najprej kruha, potem ga izpraša in mu ukazuje: „Pojdi tja in tja, stóri in prosi to in to, da bode mati pokopana.“ Sam pa je izbral iz malega kupa desák najprimernejše in je začel svoje delo.

Omračilo se je bilo, ko je bil Gráhovec, počasen mož, gotov s svojim tesanjem in zbijanem, in je ravno od óblanja delal mrliču méčje vzglavje. Ob istem času je tudi Šépec domóv prišel in oba sta dela mrliča v krsto. Gráhovec je začel svoja orodja pobirati in se je pripravljaj na odhod.

„Tako Vas prosim, kakor se Bog prosi, oče, bodite še nekaj časa pri meni; Vi ne véste, da me je res strah,“ reče Šépec.

„Koliko si pa star?“ smeje se vpraša stari Gráhovec ter séde na hlod. „Strah? Toliko in toliko mrličev sem uže pomagal spravljati, ali nobeden me ni še strašit prišel, verjemi mi, da ne, nikoli nisem še strahú videl, in ne slišal.“

„Zató, ker ste mož, oče, mož po volji božji, zató ga niste videli; jaz sem ga pa slišal na svoja ušesa in zató mi je mati umrla, zató!“ šepetá Šépec.

„Kje si ga slišal?“ vpraša stari, ki je vender tudi vsem vražam verjel.

„Na Suhem brôdu. Nekaj sem storil, nekaj strašnega! Slišali boste še; kadar bode mati v grobu, pojdem sam zatožit se, ali pa bežím tako daleč, da me ne bode nikoli noben človek več videl.“

„Na Suhem brôdu? A ne da bi bil ti ónega gôspoda pobil, ki zdaj na pošti leží?“ vpraša Gráhovec.

„Jaz, jaz. In — ko sem ga udaril — tačas — sem slišal samega hudiča iz góšče tako strašno náme zavriščati, da sem bežal do sèmkaj. Jezus! Kàj takega nisem še slišal in vem, da sem pogubljen, če se ne izpovem. Ali ste slišali, bode li živ ostal, ali umrje? Jaz bi dejal, da ni sile zánj, če ga je sám hudi duh branil in me prepodil.“

Ko je Šépec to izgovoril, skočil je naglo po konci. Pred sábo je ugledal žandarma z nataknenim bodáлом. Hotel je preko žage na drug kràj vode skočiti in bežati, ali komaj se je obrnil, zavpil mu je tam uže drugi „stoj!“ in udal se je. Žandarma ga ukleneta in mu ukážeta iti ž njima.

„Kdo bode mater pokopal? Vsaj tako dolgo bi ga pustili,“ reče Gráhovec, ali čuvaja javnega mirú

in reda sta imela svoj ukaz, po katerem sta se ravnala. Kaj je njiju brigal mrlič v hiši.

Pred odhodom reče Šépec starcu: „Oče, prosite ljudi, naj mater pokopljejo. Kadar me bodo izpustili, storim Vam vse, kar boste hoteli za ljúbo.“

Stari Gráhovec se zasmije na ves glas, kakor bi bil čul kàj veselega, in reče:

„Bom uže, bom uže, le brez skrbi bodi, pokopana bode. Ali kadar bodo tebe izpustili, bodo ti ljudjé povedali, da je tudi stari Gráhovec uže pokopan, tudi, tudi, ha-ha-ha!“

To se je menda zdelo starcu veselo, ker smehljajal se je še, ko je uže sam sedel na hlođu, kadar sta bila žandarma Šépca odvela.

Potem pa je stari vstal in šel v izbo k umrši ženi. Dotipal je tam oljnato svetilko in prižgal luč. A videl je, da je jako malo olja v nji, dolíva pa nič. Iskaje poslednjega, najde dve búči, edno izprazneno, drugo še pólu polno žganja.

„Zdaj bom pa uže lože vasovàl,“ reče mož zadovoljen, séde na nizki stolec ob steni, nastavi búčo in se nagrgrá žgane pijače. Ko odstavi, hvaléč prikima z glavó, pa, búčo s silnimi svojimi prsti objemajoč, zacmaka.

Ko je dve uri kesneje vzhajala luna in posvetila v izbo, bila je oljnata svetilka dogorela, samó mésečina je razsvetljala izbo: skozi edno okno svit upirajoč na blede upalo lice mrtve stare Šépčeve ma-

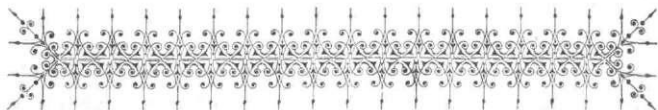
tere, skozi drugo pa osemdesetletnega déda Gráhovčevega, ki je bil na svojem stolci zadremal, vedno z glavo cincal in hrbet krivil, pa ga zopet vzpostavljaj. In ko bi bil ta ali óni izmej nas ta prizor videl, pa čul otlo ukanje sov nad žago, lajanje lisíce z bližnjega Suhega bróda, koža bi se mu bila zježila in bežal bi bil, ne čakaje Gráhovca, ki se je bil baš vzbudil, ker bi bil skoro s stola omahnil in mu je bila pala prazna búča z rók. Ni se domislil, kje je. Tipajoč je storil tri korake in dotípal v temi — mesec je baš za oblačkom plaval — mrliča in krsto, katero je bil naredil pred mrakom. Zdaj je znal, kje stoji.

„Kam sem neki prislonil svojo škatljo in žago?“ to je bila edina misel, katera je v tem prizoru obvezela možá. Začnè torej — ker je bil pozabil, da je zunaj izbe ostavil svoje orodje — ob steni tipati, ali pri tem opazi, da ga noge ne nosijo prav trdno.

„Hudíka,“ razjezí se, „poiščem pa potlej, kadar se bo dan naredil . . . Še olja nima pri hiši, pa umrje!“

Rekši léže po trdi ozki klópi, dene komolec pod glavo in uže spí.

Osemindvajseto poglavje.

Bližanje.

Zranjencem je šlo hitro na bolje, hitreje nego je zdravnik sodil. Prve dni je bila Pavlina noč in dan pri njem, potem pa, ko se je okreval, prihajala je bolj po redko vprašavat po njegovi želji, drugo postrežbo je imel od pôslov.

Kako je bil ranjen in zakaj, védel je Vesel zdaj sam. Sodnik je bil uže prišel k njemu, naredil protokol ž njim in pri tej priliki je Vesel zvédel, da ga je na prigovor Neže udaril Šépec, katerega je zopet Neža, ob tisti uri v hosti skrita, prepodila, da je dobila nekova pisma, katera so mu obljubili nazaj poslati.

Da so ta pisma v tujih rokah, to se mu je zdaj zdelo močno sitno. Zdaj — rečemo. Bil je namreč kar ves drug človek, mehak, dober z vsacim človekom, prijazen, hvaležen. Lehko bi se bil uže prenesti dal v svoje stanovanje, zdravnik je bil uže dovolil, vender se je dal od gostoljubnega gospoda

Gôrca, dasi v prvič ni bil dobrega vtiska naredil nánj, rad pregovoriti, da je ostal še na pošti.

In tako nahajamo Leona pri njem, kateri ga je izvzemši óne dni, ko je imel pôsla s pogrebom stare tete komtese, obiskával vsak dan.

„O, hvala Vam, da ste prišli! Dobro ste mi storili, kar sem Vas prosil,“ reče Vesel Leonu, ko ga zopet vidi pred sábo, podprè obézano glavo in pripoveduje, kako je dobil dopust za celega pol leta, več nego je treba, da se ozdrávi, da bode torej mogel ostati do predpusta in tedaj navzočen biti pri Leonovem svatovanji, če ga le-tá ne bode zarad smrti stare tete na kesneje preložil.

„Tudi brez smrti tete moje ne bi bilo mogoče,“ reče Leon hladno, ker bralec bode ugenil, kaj mu je prišlo na misel, namreč óno, kar mu je bila zaupala Pavlina.

„Vi časih o tej stvári niste tako hladno mislili,“ ugovarja profesor s smehom. „Morda se me zdaj zató izogiblujete z ogovorom, ker sem Vam tudi jaz časih preosorno govoril o tem predmetu. Sram me je skoro malo, ali resnici na ljúbo Vam moram povedati, da sem zadnje dni svoje bolezní nekoliko izpremenil misli.“

„Kar se tiče ženskih?“

„Tudi. A poleg tega tudi sploh sem se začel svojega pesimizma skoro sramovati. Zdí se mi, da filozofija o slabosti svetá vender ni prav zdrava. In

če je, ne mara da, meni v mladosti starejši prijatelj vlil nekoliko tega mišljenja, ne bi hotel, da bi Vi meni kesneje za ednacega kaj imeli zahvaliti se.“

„Prav veselí me, ko Vas slišim tako govoriti, ali . . .“

„Ne véste zakaj? No, spominjam se, da ste mi nekoč, ko sem mislil, da se to jesén vidiva zadnji-krat, govorili o svojem ženitovanji. Vem, kako sem Vam odgovarjal. Tačas Vaše neveste še nisem poznal. Pozneje sem . . . slišal več in ugenil . . . Zdaj, ko me je ta čudna usoda doletela in sem tu ležal bolan, videl sem, kaj premore dobra ženska. Obé déklici, sósebnó starejša . . . Vam namenjena . . . stregli sta mi, kakor bi jima bil brat, in to s tako ljubeznivostjo, kakersne je vender res zmožna le sama ženska. Povem Vam, da boste srečni ž njo. Blágo srce mora imeti. Če ima tudi kako napako, no: meni se zdaj zdí, da dobrotá odtehta vse drugo po dvojno.“

Tako je govoril profesor, mehko in nenavadno, pa Leona nič pogledal, nego v strop zrl in si nazaj položeno glavo objemal z obema rokama. Leonu je bilo baš prav, da ga profesor ni gledal. Kajti on je imel jako različnih čutov in mislij na kôpo. Videl je, da se prijatelju povrača stara ljubezen in mladost, slišal pa, da mu svojo ljubezen ponuja, videl, da izgubí svojo nádejo, a zopet radoval se, da v tem prijatelji nahaja vender blágo dušo. — To so bili vtiski lepi, veseli, pa tudi — smešnosti jim ni manjkalo.

„In, ne vem, če sem Vam uže povedal, ali ne,“ nadaljuje profesor „jaz sem to déklico poznal uže prej, student, pred osmémi leti. Človek bi ji ne poznal, da je mogoče toliko let.“

„Vem dobro,“ odgovori zdaj Leon glasno.

„Véste? Kaj véste?“ vpraša profesor in se skloni v postelji.

„Da ste imeli prej znanje ž njo,“ odgovori Leon in se nehoté nekako pikro nasmehne.

„Kdo Vam je to povedal?“

„Ona.“

„Sáma? A kako je pripovedovala?“

„No, da sta si dopisovala nekdam, Vi in ona, toda Vi ste potem umolknili, in do letos ste bili izginili zánjo.“

„Tako!“ reče profesor, léže na vzglavje nazaj in molčí. Molčí tudi potem, ko Leon začnè govoriti druge reči, tako da poslednji zapazi, da je dobro oditi.

Zunaj sreča Leon gospoda ekspeditorja Kómpleza, ki hoče po površnem, malo prijaznem pozdravu iti mimo. Sploh je bil gospod Kómplez še malobesednejši in nezadovoljnejši tu na pošti in je svojemu prijatelju lovcu razodel celó misel, da pojde stráni, drugam.

Leon ga vpraša, kje sta gospodičini.

„Kaj jaz vem?“ odgovori Kómplez neuljuden.

Tudi Leon je stavil uže večkrat to vprašanje z večjim zanimanjem nego denès in odšel bi bil brez iskanja gospodičin in slovesa od njiju, ko ne bi bila stopila dva nova gôsta v vežo in ga pozdravila kakor stara znanca: sodnik in baron Bremern.

„A, gospod Retelj, on mora tudi slišati tisto mesto, pokažite!“

Tako govoreč se baron obrne k sodniku in ta mu s smehljanjem izročí nekaj popirjev.

„A to se more in smé le mej prijatelji pokazati; pojdimo tu notri h Gôrcu,“ reče sodnik in vsi stopijo v veliko pritlično izbo. Tam je bila slučajno Matilda. Baron je, pismo v rokah držeč, niti ugledal ni bil, temveč na sredi izbe stojêč, z zavzdigneno roko, klical: „Poslušajte, klasično!“ In zdajci je začel čitati visokoleteče, hladnim in nezanimanim ljudem — kako bi rekli — malo „pametno“ mesto in se je na konci branja na glas smijal ter vprašal: „Ali ni lepa pisma dobival ta kislo-obrazni profesor?“

„Meni se ne zdí tako smešno, kar ste čitali,“ reče Matilda vsa rdeča od nejevolje in odide.

Tudi Leon je bil nejevoljen. On je védel, kdo je pisal ta pisma.

„Jaz menim, da se morajo ta pisma gospodarju nečitana dati nazaj,“ reče on.

„Res, res,“ izpregovori sodnik, čegar indiskretnost je bila vsega kriva, in baron si je brez ugovora

dal pismo iz rók vzeti, ker ni mu bilo prav, da je Matilda jezna nánj odšla.

V tem hipu pride Gôrec. Njemu sodnik pisma izročí, naj jih dá profesorju. Gôrec pogleda pisma, odstavi od očesa in zopet primakne bliže, pa vzklikne Pavlini, katera je bila baš po stopnicah dôli prišla:

„Déklica, pisava teh pisem, katera je prinesel gospod sodnik, ravno taka je, kakor tvoja, vender ní li?“

„Prav moja!“ odgovorí Pavlina odločno ter mu vzame pisma iz rók in se vrne po stopnicah, sicer silno zardela ali s ponosom.

Vsem so se potegnili obrazi. Gôrec je obrvi stisnil vkupe, ali takoj obrnil se in klical vina, vabèč gospodov, naj sedejo. Sodnik in baron sédeta, Leon pak se posloví. Nihče ga ni zadrževal, ker položaj je bil vsem nevšečen. Baron je bil dvakrat osramočen, Gôrcu je bila vsa reč neprijetna uganka, sodnik je pa videl, da je nediskretno ravnal.

Leona je imela po poti domóv le edna misel. Ona je bila zánj izgubljena. Poleg vsega družega, kar je prej in denès slišal in videl — priznala je ona sama denès ognjene óne besede ljubezni, pisane družemu, za svoje, in kako priznala! Nánjo ni bilo več misliti mu. Ne moremo rêči, da bi bil obupaval in se grizel, za to je bil sploh prezdrave nravi. Tudi mu vsa

stvar ni prišla prenanagloma: Ali toliko, kakor vsakdo nas, imel je tudi Leon samoljubja in sebičnega samospoštovanja, da ga je propadanje njegovih upanj vendar peklo.

Ko je tako razmišljal po poti domóv in domá, prišel mu je tudi prizor na misel, kako odločna in lepa je bila denès Matilda, ko je svojega — ženina, barona, tako zavrnila.

Devetindvajseto poglavje.

Sporazumljenje.

Profesor je bil vstal in se izprehajal po vrtu. Skozi okno je ves čas pazila nánj Pavlina in srce ji je silno bílo. Prečitala je bila nekoliko svojih pisem in to jo je razburilo. Mej pismi je bilo tudi edno ne od nje roke. Ni ga prečitala, dasi jo je radovédnost vlekla. Hotela mu je je dati nazaj, a ni imela poguma, stopiti prédenj. Tako jo je strah pred svojo slabostjo in premagovanje sáme sebe zadrževal ves ta dan in večer v nje sobi. Tudi se je bala srečati strijca Gôrca in biti izpraševana ali morda celó grajana. Zató je rekla, da je bolna in da hoče biti sáma.

Drugi dan zjutraj nekdo potrka na nje duri. Profesor vstopi.

„Rekli so mi, da se smé in more k Vam, in zató sem prišel pred svojim odhodom zahvaljevat se Vam za skrb in potrpljivo postrežbo, katere nisem zaslužil od Vas.“

Ona se zardí pa se obrne stráni in, na mizici iskaje, govori: „Včeraj sem dobila od Vas pisma.“

„Slišal sem, žal mi je, da iz družih rók . . .“

„To mi je vse edno . . . Ali edno pismo ni moje, tu je imate nazaj.“

Vesel pogleda. Bilo je malo Krtovo pismo.

„Ste je li čitali? Tiče se Vas,“ reče profesor in ji, v zadregi kakor mladenič, ponuja list nazaj.

„Mene se tiče?“ vpraša ona, vzame list in ga bere.

„Krt?“

„Tisti, ki je stanoval Vam nasproti.“

„In to je o meni pisano? Vam?“

„O Vas.“

„In . . . Vi ste verjeli, Vi . . . verjamete to?“ sopne ona prebravši.

„Nisem li prav storil, ko sem véroval, ni li denès treba vérovati, Pavlina?“

Ko je slišala to mehko vprašanje, svoje ime iz njegovih ust, zvrtilo bi se ji bilo skoro v glavi, list ji je pal na tla, ona pa je z vzklikom: „Ne! Ne! Franc!“ skočila k njemu in se ga oklenila, položila mu glavo na rame in se zjokala.

Kdo bi bil verjel?

Prej tako resna človeka dva, sedela sta zdaj dve uri vkupe kakor otroka dva.

Tako mnogo sta si bila uže povedala, ali še vedno sta imela neizcrpen vir pripovedovanja.

Vse veliko in usodno nesporazumljenje, nastalo iz morda dobromišljene ali bridke intrige pesimistič-

nega prijatelja in morda (kakor so kazala različna znamenja déklici stoprav zdaj jasno) máterinega privoljenja v to intrigo — bila sta si uže pojasnila, odskočila na druge stvari, pa zopet vračala se.

A kadar je bil otročji jezik mej njima na videz pri kraji, našla so se usta: prav kakor dela mladina.

Potem ji je on povedal, da je v nje sobo prišel uže z nejasnim namenom govoriti ž njo, tudi ko bi óno, slučajno v nje pisma izgubljeno pismo, ne bilo dalo povoda razjasnjenju.

Ona pa je rekla, da se ji je zdelo, ko mu je stregla, da je še nekaj ljubezni v njem ostalo do nje, zato ji je bila duša tako polna veselja, pa tudi polna bridkosti. Ona bi bila odrekla se vsemu, vsi sreči, nikogar bi ne bila mogla več ljubiti, zdaj ne, ko ga je pred sábo videla trpečega in ne razumela, itd.

„Odrekla?“ poprime on. „Jaz sem bil uže odrekel. Edno ni za vse, ni vsakdo porojen, da bi bil srečen, ni vsakomu usojeno, da bi ga razumelo ednako srce, mislil sem, in se bil vsemu odpovedal, ko sem mislil, da si se mi ti odrekla. Vem še, kako me je tačas prišla mala primera v necem spisu. Čital sem, kako ima nekatera jáblana na tisoče cvetov, ki so vsi od prirode namenjeni, da se rodí iz njih sad. Ali pride slana čez noč in na jesén stoji drevo brez sadú. Tako sem mislil, da sem uže jaz, in povém ti, da sem imel uže časih v téj misli tako nekako bolestno radost, dasi me je uže óndanšnje srečanje s

teboj preverilo, da je v tej moji misli malo zrnate resnice, temveč samovaranje. Glej, in zdaj mi je srečen slučaj pomagal, da sem se spokoril. In zdaj ko te zopet imam, čutim tisočkrat, da je treba srečo doseči, ne le dosežati. In moja sreča je le imeti srce v lasti, kakeršno nosiš ti, kakor si mi je ohranila, déklica zláta! In meni se zdi, da bi te zdaj ljubil z vso strastjo srca, katero te je tako dolgo pogrešalo, tudi ko bi ne bila taka, kakor si. In ti?“

A ona se je doteknila ognjeno govorečih ust njegovih in v tem je bilo odgovora dovolj za zdaj.

Trideseto poglavje.

Konec.

Gluhi Matijec na Zabrezji je izpod vélicege kozolca, kjer je vozove premikal, škiljavo pogledoval po mladem gospodu, ki je denès nosil sila jezen obraz. „Kaj mu je?“ gré vprašat Barbo. A stara dekla mu pripoveduje, da je bil gospod baron tu, ž njim sta se menda sprla. „Ti gospôdski ljudjé, ki toliko učenosti požró v sé in znajo še na sveto pismo brati, kakor sam gospod fajmošter, kregajo se mej seboj tako kakor mi, to sem uže večkrat slišala.“ Matijec sicer ni razumel, kaj je rekla Barba, a odgovoril je po svoji šegi, tako kakor kdo, ki dobro sliši: „Sem dejal, ká-je, da se drží, kakor bi mu bila mačka mlade snéla.“

Vender denès Barba ni bila dobro poučena. Gospod se z baronom ni prepiral. Njega slaba volja je pa pač res bila nasledek razgovora z baronom.

Ta je bil namreč prišel na Zabrezje in prosil Leona, naj mu obljubi storiti neko dobroto. Leon mu

obljubi z uvetom, če mu bode mogoče. Potem mu baron govori:

„To ste gotovo uže slišali, da se tisti Vaš profesor na pošti ženi, da jemlje óno sestričino moje neveste. Ker njegov dopust hitro izteče, bode, kakor sem čul, poroka prav skoro. Vidite, to meni prihaja jako ugodno. Prilika je, da tudi jaz prej k svojemu namenu pridem. Kolikor sem potipal, tudi stari nima mnogo proti temu ugovarjati. Déklico pregovoriti — no, tega me ni strah; vsaka misli, če je prej, bolje je; uže poznam ta svet. Ali prej mora vender uravnana biti glavna stvar. O tej pa se nisem še razgovoril s starim in tu bi Vas pomoči prosil, ker ste najboljši njegov hišni prijatelj, in moj, kakor upam.“

„In kaj Vam je glavna stvar?“ vpraša Leon.

„No! Denar! Jaz nisem poet, temveč realen mož, véste, ki se ne ženi na ljubezen in srečo in tista brbljanja. Denar! Jaz vem, da ga stari ima in da je hčer njegova edinica. Ali, prijatelj, prvič jaz denarja precèj potrebujem, ker imam nekaj dolgov in me manihejci uže preganjajo, da se jih bojim; drugič pa, če se nič ne dogovorimo, ali če stari premalo obeta, kdo mi je porok, da se potem, ko mu hči odide iz hiše, stari osel še ne ženi in mene oslepári za moj denar? Zató hočem jaz varno hoditi. In zakaj bi ne? Socijalni moj položaj v svetu uže toliko veljá, da tiste groše odtehta, zatoorej mi Gôrec niti zameriti ne smé, če ga vprašam: Stari, koliko mi šteješ s hčerjo?“

Leon odločno odbije prošnjo, da bi v tem kàj posređoval, skoro malo osorno. Baron nekoliko osupne v obraz in reče, da bode storil to sam, kar mu on neprijateljsko odreka, in odide na pošto.

Prej, ko je Leon slišal, da se moží Pavlina, do katere je vender imel najtoplejše simpatije, ni bil tako protiven, kakor zdaj, ko je slišal, da bode tudi Matilda tako brž stopila v zakon, in s kom? S tem brezsrčnim, sebičnim človekom, ki tako naravnost pripoveduje, da jemlje bolj nje denar, nego njo! Izkušnjavo je v sebi čutil, tja iti in ubogo, dobro déklico svariti, poučiti, naj ne vrže poštenega nedolžnega srca človeku, ki je znotraj brez duše in brez vsega blažjega, le zunanji videz in prevara.

Ali vender je zopet videl, da nima pravice, vtíkati se kakor svetovalec v tuje stvari, pa tudi da ne gré in da je nevarno. Ničesa mu ni ostalo nego deklico milovati. Poleg tega pa mu je bilo tako čudno, da se več dnij ni mogel odločiti iti na pošto h Gôrčevim.

Napósled pa vender ni mogel drugače, ubral je pot pod nóge, dostikrat hojeni pot na pošto. Pred hišo je dobil Matildo.

„Bali smo se uže, da smo Vam kàj naredili, tako dolgo Vas več ni bilo. Končno bi bili imeli še Pavlinino možitev praznovati brez Vas,“ reče ona.

„In Vašo? Slišal sem, da bode zaedno. Vaš ženin sam mi je to povedal,“ odgovori Leon.

„Moje ne bode. Nì zaedno, nì kdàj, in ženina nimamo nič, da boste védeli,“ reče ona odločno in se obrne stráni.

„In baron?“

„Čujte! Če nehčete, da Vas nikdar več ne pogledam, ne imenujte mi nikoli več tega človeka.“

„Zakaj?“

„Vi ste sitnej; bodo Vam uže drugi povedali, ali mene naj tačas ne bode zraven, da véste.“

Preko dvora pride Gôrec in isto tako kakor hči okara mladega soseda, da ga tako dolgo ni bilo. Vajen je bil prej vedno videvati ga. Matilda je bila v tem odšla v hišo in Leon je dobil priliko vprašati, je li res razdor mej baronom in Matildo. Stari mu potrdi in pristavi, da je prav vesel, kà je tako prišlo, ker zdaj, ko ga je bolj spoznal, ne bi ga rad imel za zéta.

„Hotel je z dekletom vred tako veliko vsoto denarja, kakeršne res nimam pripravljene in je zdaj tudi ne dobim drugače, nego če posestvo zadolžim. To mi je pa vender hudó. Do starosti sem gospodaril brez dolgá, ali zdaj naj bi na stare dní dolgove delal za hčer, ki tako vse dobí, kadar me ne bode več, ker s seboj tudi jaz ne ponesem ničesar, nego kar mi

bode sama pod glavo dela. Tako sem njemu odgovoril in tako sem tudi razložil déklici, katero sem bil poklical k najinemu razgovoru. Vem, da bi se bili tudi veselili, ko bi jo bili videli, kako mu je vrata pokazala za vselej, ko je slišala, kake pogoje mi stavi. Vesel sem je bil, da se je vse v meni smijalo. Prav kakor kakov dečko. Ne bi bil mislil, da je tako pametna.“

Tako je pripovedoval Gôrec, ko sta šla v hišo k drugim.

Leon je to poročilo poslušal z velikim veseljem. Po nôči pa potem ga je obšel nekov trden sklep, kateri je zvršil takoj drugi dan, ko je zopet prišel na pošto.

Izpazil je namreč Matildo, ko je bila sama. Prijel jo je za roko, da mu ni mogla uiti, in ji rekel s šaljivim glasom, ki je bil pa nekoliko neroden, ker se je tresel in je prihajal z zardelega obraza:

„Gospodičina, meni se zdi, da bi bilo vender dobro, da se Vi s Pavlino vred možite. Nič se ne hudajte, jaz ne mislim ónega, jaz mislim družega, ki od očeta želí samó Vas. Če ste zadovoljni, dajte mu desnico, pred Vami stoji, prav res.“

„Jutri, denès sem še na ónega prehuda,“ odgovori ona in mu dá zahtevano desnico.

„Denè s, denès!“ sili on.

„Jutri,“ trdi ona, iztrga se mu in ta dan je ni bilo več videti.

Drugi dan je bil Leon zopet tu, in pripovedovali so mi, da ne zastonj. Tudi Barba je morala nekaj tacega slišati, ker pripovedovala je svojim prašičem, da jih ne bode več dolgo pítala, ker pride nova gospodinja v Zabrezje, pod novim ukazovanjem pa ona ne služi, kratko nì malo ne.

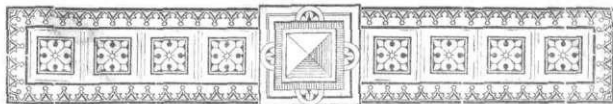
II.

Bela ruta, bel denar.

Povest.

(„Slovenski Narod“, 1874.)

I.

Pred nekoliko leti smo bili prijatelji na Bledskem jezeru. Trije izmeј nas so imeli „žensko svojega srca“ na strani, jaz sem bil sam in svoiden. Moj prijatelj iz stolnega mesta, naj ga imenujem Vrelca, naslanjal se je zaljubljeno na svojo izvoljenko, gospodičino Jovanko, ki je mnogobesedna govorila, pripovedovala in vpraševala njega, mene, svojo teto, sebe in vse. Vrelec ni imel očij niti za lepoto jezera, niti za romantiko otoka in grada, niti za veličanstvo jezero objemajočih gorâ — on je videl le svojo Jovanko in gledal le njo. Ženirati se ni imel koga; razven mene sta bila druga dva prijatelja v čolnu preskrbena vsak po svoje, nista torej utegnila opazovati in delati opazek o človeških ljubezenskih neumnostih, katere sta samá v sebi imela — jaz pak sem bil njegov dober prijatelj, kateremu je vse zaupal, posebno kadar sva zvečer več pila in samá domóv hodila. Pri neki taki priliki mi je pravil, da je na božjem širnem svetu ni ženske, ki bi mu mogla zvestejša,

udanejša, srčnejša, sploh boljša biti nego je njegova Jovanka. „Res je“ — tako mi je rekel dalje — „da ima nekatera svojstva, ki jih ne vidim rad na nji, a to se bo na dobro izpremenilo, kadar bode žena moja, oh, srečen človek bom, tega sem prepričan.“ Tako je govoril in jaz mu nisem ugovarjal, vedoč, da zaljubljeni ljudje verjemó le to, kar jim v priklad hodi, zamerijo pak vsakomu, kdor se jim predrzne govoriti resnico. Jaz namreč — mej nami rečeno — nisem bil preverjen, da je ta Jovanka, poleg vsega uže triindvajset let stara, tak ideal ljubezni in sreče.

Pa vse to ne spada k stvári. Mi smo se tedaj po jezeru vozili. Spominjam se še, da baš predno smo stopili iz čolna na otok, zabavljaj sem jaz, menda iz sáme razposajenosti nekaj na ženske, kakor je to navada in kakor zaslužijo. Rekel sem, da jih je mej sto le deset dobrih. (Dandanes bi svoj cenzus še znižal.) Gospodičina Jovanka me je iz čolna stopaje nemilostno pogledala, nje teta je s šteharjem nalašč gledala Stol in uže sem si po kamenitih stopnicah navzgor na otok k cerkvici gredé utrdil dober namen: „nikoli več na ženstvo zabavljati,“ ker človek od tega nima ničesar nego tujo jezo. Čemu?

Po otoku smo okoli cerkve hodili, originalne podpise na zidih načarkane studirali, razgled občudovali, hudovali se na oblake, ki so se nad nami zbirali, in napósled v cerkev šli. Tam je, kakor véste vsi, ki ste bili na Bledu (in kateri niste bili, glejte,

da pojdete v ta „raj“ slovenske zemlje, predno storite smrt), tist zvon, katerega greš zvonít in ti bo Mati božja izpolnila, česar si pri zvonjenji želiš, ali kaj li. Jaz nisem hotel zvoniti — ali iz pomanjkanja „vere“ ali iz srama pred samim seboj, da bi se takega humbuga udeleževal, tega vam menda nisem dolžan povedati. Zvonili so pa vsi drugi iz moje družbe. Prijatelj Vrelec, Bog mu te neumnosti ne šteje v zlò, molzel in molzel je óno vrv, da ni mogel končati; gotovo je želel, da bi ga spreljubljena, dragomila Jovanka ljubila do „zelenega groba“. Delal je pri tej operaciji tako resne obraze, da se je moja hudomušnost morala nasmehljati. Za njim, to se vé, prišla je gospodičina Jovanka; ona se je na smeh držala in nekako lisíčeje, tako, da sem v hudomušnosti svoji (kaj hočem, če uže imam to svojstvo) zopet sodil: „Vrag me vzemi, če si ona ne želi bogatejšega ženina, nego je moj prijatelj Vrelec, ki ima le toliko, kar se je naučil, t. j. kar sproti dúševno pridela. Ženska . . .“ pa ne smem ničesar hudega govoriti, meni se zdi, da nismo sami.

Ko stopimo iz cerkvice, čakal je uže naš čolnar (vozil nas je star dedec, kateremu je mlad dečák, menda sin, pomagal), ki je dejal, da se moremo précej odpraviti, ker bode nastala huda sapa in dež ter bi kesneje, kadar je jezero nemirno, ne mogli voziti se. — „Jezes!“ vzklikne lepa Jovanka vsa obledele, „pojdimo brž!“

In šli smo v čoln ter odrinili.

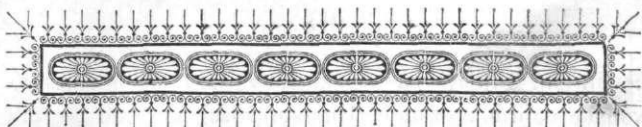
Jezero je delalo óne lahke valčke, ki se tako lepo krožijo, kadar veter popiha. Raztezali so se ti valčki vedno bolj in ko smo prišli v sredo, bil je čoln uže precèj nemiren. Jaz sem sedèl tik veslača in Jovanke. Deklè je bilo nenavadno prestrašeno, dasi nobene nevarnosti ni bilo. Ogovarjal jo je prijatelj Vrelec in jaz, a kar govoriti ni mogla. „Kaj Vam vender je, gospodičina?“ vprašam jo, toda ona ne odgovorí ničesar, nego bel robec, ki ga je vzela iz žepa, izpustí v vodo. Jaz sem mislil, da ji je padel sam, zato hitro s svojo kljukasto paličico posežem pónj in ga res ulovim v vodi. V tem hipu mi ona v roko seže in vzklikne vsa v stráhu: „Pustite!“ Tako mi še paličico z rok izbije, in robec in paličika sta odplavala. Začuden jo pogledam. Ona ne odgovorí ničesa. A naš stari veslač se nekako bridko nasmehne in pravi: „Bela ruta, bel denar.“

Gospodičina se stresne, pogleda Vrelca, kateri pa ni nobene gube svojega obraza izpremenil, torej ničesar ne razumel.

„Kaj je to ,bela ruta, bel denar?“ vprašam jaz, a veslar se mi samó smeje, ne reče ničesar.

Priveslamo h kraju in Vrelec je bil jako vznemirjen, ker je njegovi nevesti bilo prav slabo. Stoprav v krčmi se zopet bolj zavé.

II.

Feta mené čas in človeka, kakor véste. Tako sva se tudi midva z Vrelcem izpremenila, t. j. skoro sva menjala vlogi. On se je počméril in je bil nezaupen, izgubil je doberšen del idealov, posebno vero v ženstvo a visoki poklic in v divno vrednost teh krasnih potomk moževega rébra, kajti z Jovanko sta bila uže dolgo časa sèm na dvoje. Jaz pak sem skoro oživel in — kaj bi se boljšega delal nega sem — še veselí me, ako morem kaki lepi stvarci malo ponagajati. Dasi sva ločena s prijateljem Vrelcem, ker mi ga je opravek potegnil iz mesta na kmete, vender prideva vsako leto vkupe. Tako sva bila čez dolgo lani zopet na Bledu. Bilo je soboto popóldne. Slabo smo bili naleteli; dež je lil vse popóldne in namesto uživanja krasne okolice, sedeli smo v kolibi pri Petránu, pili dolenjsko vino čez potrebo in tiste ljubeznive ribice, ki so privajene, da hodijo h kraju jezera, krmili s kruhom ter se zabavali nad ribjim prekopí-

cevanjem. Bilo je baš ob času volitev in burne slovenske volilne agitacije. Umevno torej, da smo — bilo je večje slovensko društvo zbrano — tudi na politiko prišli in privrženci liberalno-národne stranke ne posebno ljubo in respektno obdelavali óno naše duhovenstvo, kateremu je svoja črna suknja in kar k nji spada prva, a národna politika druga, če ne zadnja stvar. Mlajši mej nami so jih obirali, morda še preveč, ne ločivši poštenjakov mej duhovenstvom in fanatikov. Tako je bil nek prirodén prehod, če sem kar zdajci slišal nekovo vražo, da se ne smé nobena déklica, ki se je z duhovnikom (moj vir se je izrazil robateje) spečala v stvareh, katerih celibat ne odobrava, po Blejskem jezeru voziti, ker se vznemiri in se taka ženska more samó rešiti, ako v jezero vrže „ali belo ruto, ali bel denar“. — Nanagloma sem se domislil óne scene pred leti na jezeru, pri kateri sem bil izgubil svojo paličico, in jasno mi je bilo, česar tačas niti slutil nisem.

Vrelec ni poslušal in ni slišal óne vraže.

Drugo jutro je bil krasen dan. Z Vrelcem sva bila samá na jezeru. Morda boste imenovali, da je bilo precèj breztaktno od mene, ali vse edno sem se moral dotekniti rane, ki se v Vrelcu ni bila še zacelila.

„France“, rekel sem mu — „ti si vse zaupal, vse povedal, samó edne reči nisi hotel niti meni niti komu družemu povedati, namreč vzroka, zakaj se je tvoja

ljubezen z Jovanko raztrgala. Od denès naprej pa se mi zdi, da jaz óni vzrok vem.“

On se zardí, ostro me pogleda in reče: „Ako óna brezznačajna oseba ni sáma svoje sramote na jeziku nosila, ne véš; kajti jaz nisem še o tem govoril in óni, ki tudi vé, ima vzrok molčati bolj, nego jaz.“

Jaz mu povem slišano vražo, da táko déklico, ki se je s celibatarjem pregrešila, jezero požrè, ako mu ne žrtvuje za odkup „belo ruto, ali bel denar“ — in ga zaedno spominjam na prej pripovedani prizor. On se je dobro spominjal, da je bilo déklico strah, a bele rute se ni domišljjal — tembolj še pa jaz. Iz obeh stvari sem jaz naredil svojo kombinacijo: „tako-le je s tvojo bivšo „nevesto“ bilo uže tačas; samó da si ti to vse kesneje zvédel.“

„Dobro si kombiniral,“ vzdihne Vrelec s komolci v kolena uprt in čelo v dlani skrivaje.

In zdajci mi je pripovedoval dolgo povest, ki se dá ob kratkem povedati: Ljubil je déklico, ki je bila pripravljena njega vzeti, ki mu je ljubezen govorila in pisala, a imela tako veliko in prostorno srce, da je zložno mogel notri biti tudi lep kapelan, kateri ji je dopisaval in h kateremu je skrivaj tudi hodila. Prozaično, resnično, ali žalostno! —

„Vidiš, ko bi bil védel pomen te vraže prej, mogel bi mi bil uže tačas povedati svojo kombinacijo, in prihranil bi mi bil dve leti, kateri me je potem še

za nos vodila, da me je uprav sram pred samim seboj“ — končal je prijatelj moj.

„Od vôle se ne smé več zahtevati nego govédine, od svetá ne več nego dati more, prijatelj; bodiva filozofa, glej, kako je dan lep, misliva si, da je tudi življenje lepo — in bodiva vesela!“ Rekši začnem z najlepšim glasom, ki ga imam na razpolaganje (in to ne pomeni veliko), peti: „Po jezeru bliz' Triglava!“

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

CS1803

00000375472

